

IZVJEŠTAJ O RADU

AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

za 2019. godinu

I UVOD

Pravni osnov za izradu godišnjih Izvještaja o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo sadržan je u članu 13 stav 2 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12 i 30/17), kojim je propisano da Agencija za civilno vazduhoplovstvopriprema godišnji izvještaj o radu i godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, koje usvaja Vlada Crne Gore, na predlog Savjeta Agencije.

U skladu sa članom 13 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju, navedene izvještaje, sa izvještajem nezavisnog ovlašćenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

II PRAVNI POLOŽAJ I ORGANI AGENCIJE

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju regulisan je pravni položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši prenešena javna ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja u skladu sa zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi.

Organi Agencije su Savjet Agencije i direktor Agencije.

III NADLEŽNOST I UNUTRAŠNJA ORGANIZACIJA AGENCIJE

a) Nadležnost

Odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju uređeni su uslovi za obavljanje vazdušnog saobraćaja u vazdušnom prostoru Crne Gore, uslovi za sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja, upravljanje vazdušnim saobraćajem i druga pitanja od značaja za vazdušni saobraćaj.

Istovremeno, odredbama ovog zakona propisani su pravni položaj, nadležnost i poslovanje Agencije.

Članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da Agencija izdaje certifikat vazdušnog operatora i operativnu licencu, izdaje uvjerenje o tipu vazduhoplova, uvjerenje o plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o provjeri plovidbenosti vazduhoplova, potvrdu o registraciji, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za održavanje vazduhoplova, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za stručno osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, izdaje certifikat i odobrenje za upotrebu civilnog aerodroma, izdaje uvjerenje o ispunjavanju uslova pravnom licu za obezbjeđivanje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova, izdaje dozvole i ovlašćenja civilnom vazduhoplovnom osoblju, priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donosi Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove saobraćaja, donosi opšte akte u skladu sa ovim zakonom i akte radi sprovođenja ECAA Sporazuma (*European Common Aviation Area Agreement – Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja*), drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, vodi registre i evidencije u skladu sa ovim zakonom, vrši inspekcijski nadzor nad sprovođenjem ovog zakona i zaključenim međunarodnim ugovorima, vrši kontinuirani nadzor ispunjenosti uslova u skladu sa ovim zakonom, sarađuje sa organima drugih država nadležnim za civilno vazduhoplovstvo, i da vrši i druge poslove u skladu sa ovim zakonom i Statutom Agencije. Stavom 2 člana 6 propisano je da se akti, koje donosi Agencija u skladu sa zakonom i akti radi sprovođenja ECAA sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, objavljuju u „Službenom listu Crne Gore“.

Članom 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano da je Agencija Nacionalni nadzorni organ koji obavlja poslove koji se odnose na utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga vazdušne plovidbe, izdavanje certifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem.

Pored navedenih poslova, propisanih članom 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i druge poslove utvrđene zakonom, i to: izdaje odobrenja za letenje stranim civilnim vazduhoplovima za letenje u crnogorskom vazdušnom prostoru, daje odobrenja za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, odobrava površine za vanaerodromsko slijetanje i polijetanje, daje odobrenja za održavanje vazduhoplovnih priredbi, daje saglasnost vazdušnom prevozniku na zaključivanje ugovora o zakupu vazduhoplova, odobrava operativne priručnike, odobrava listu minimalne ispravnosti opreme vazduhoplova, daje saglasnost na tehničku dokumentaciju za izgradnju, rekonstrukciju i označavanje aerodroma, operativnih površina i drugih objekata, daje posebno odobrenje prije početka izvođenja radova na aerodromu radi zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja i urednosti odvijanja prevoza u vazdušnom saobraćaju, izdaje prethodnu saglasnost za izgradnju i postavljanje vazduhoplovnih prepreka van područja aerodroma (područje sa ograničenom gradnjom) koji

prelaze propisanu visinu, odobrava programe stručnog osposobljavanja za vazduhoplovno i drugo osoblje koje obavlja poslove od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja, imenuje ispitne komisije i instruktore-ispitivače sa liste ispitivača, utvrđuje listu ispitivača, obavlja poslove u vezi traganja i spašavanja vazduhoplova i druge poslove u vezi sa zaštitom sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazdušnog saobraćaja.

Inspeksijski nadzor nad sprovođenjem Zakona o vazdušnom saobraćaju i propisa donešenih na osnovu ovog zakona, kao i zaključenih međunarodnih ugovora koji obavezuju Crnu Goru, saglasno članu 151 navedenog zakona, vrši Agencija za civilno vazduhoplovstvo.

U skladu sa nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju i podzakonskim aktima donijetim na osnovu ovog zakona, Agencija je u 2019. godini prioritetno realizovala svoje zakonom propisane obaveze. Obavljanju poslova inspeksijskog i kontinuiranog nadzora nad radom vazduhoplovnih subjekata dat je poseban prioritet. Stručno osposobljavanje zaposlenih za vršenje poslova inspeksijskog nadzora, kao poslova koji zahtijevaju posebna stručna znanja za vršenje inspeksijskog nadzora i preduzimanje zakonom propisanih mjera, vršeno je u kontinuitetu.

Polazeći od činjenice da inspeksijski poslovi obuhvataju i ovlašćenja za obavljanje pregleda, izricanje ograničenja i zabrana, nalažanje upravnih mjera, izdavanje prekršajnih naloga, podnošenje zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka, kao i preduzimanje drugih mjera propisanih Zakonom o inspeksijskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. [76/09](#), [57/11](#), [18/14](#), [11/15](#) i [52/16](#)) i Zakonom o prekršajima („Službeni list CG“, br. 01/11, 06/11, 39/11, 32/14 i 43/17) i istovremeno zahtijevaju posebnu stručnost za obavljanje poslova inspeksijskog nadzora, Agencija je i u toku 2019. godine posebnu pažnju usmjeravala na osposobljavanje zaposlenih iz oblasti vođenja upravnog postupka, inspeksijskih nadzora i preduzimanja prekršajnih mjera.

Pored poslova propisanih Zakonom o vazdušnom saobraćaju, Agencija obavlja i poslove koji su joj utvrđeni u nadležnost odredbama Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18 /11, 46/14 i 43/18) u pogledu zaštite prava putnika i lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, u toku prevoza u vazdušnom saobraćaju.

Naime, u skladu sa članom 93 navedenog zakona, u slučaju uskraćivanja ukrcaja, otkazivanja ili dužeg kašnjenja leta, putnik ostvaruje prava utvrđena ovim zakonom, na osnovu pisanog prigovora sa odgovarajućim dokazima, koji dostavlja vazdušnom prevozniku. Ako vazdušni prevoznik, odnosno menadžment aerodroma, u roku od 30 dana od dana dostavljanja prigovora ne odluči po prigovoru, putnik, odnosno lice sa invaliditetom ili lice smanjene pokretljivosti, ima pravo da dostavi Agenciji prigovor za mirno rješavanje sporova, a Agencija je dužna da se izjasni na prigovor iz u roku od 15 dana od dana prijema prigovora.

Takođe, odredbom člana 36 Zakona o obligacionim odnosima i osnovama svojinsko-pravnih odnosa u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 18/11, 46/14 i 43/18) propisan je obim prava lica sa invaliditetom ili lica smanjene pokretljivosti, koja koriste ili namjeravaju da koriste usluge vazdušnog prevoza putnika po dolasku, odlasku ili tranzitu kroz aerodrom koji se nalazi na teritoriji Crne Gore imaju pravo na pomoć u skladu sa ovim zakonom.

Nadzor nad pružanjem pomoći licima sa invaliditetom ili licima smanjene pokretljivosti na aerodromu vrši Agencija.

b) Unutrašnja organizacija

Unutrašnja organizacija Agencije uređena je osnovnim tekstom Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2835/1-18 od 27.12.2018. godine i Pravilnikom o izmjenama i dopunama Pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo, broj: 01/1-2397/1-19 od 21.10.2019. godine, kojim je broj izvršilaca u Agenciji povećan za četiri izvršioca, tako da su u Agenciji sistematizovana radna mjesta za 60 izvršilaca.

Unutrašnje organizacione jedinice Agencije su:

1. Sektor za sigurnost vazdušnog saobraćaja, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 15 izvršilaca

U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:

- 1.1. Odsjek vazdušnih operacija i vazduhoplovnog osoblja
- 1.2. Odsjek vazduhoplova
- 1.3. Odsjek aerodroma

2. Sektor za sigurnost vazdušne plovidbe, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 19 izvršilaca

U ovom sektoru nalaze se sljedeće unutrašnje organizacione jedinice:

- 2.1. Odsjek za upravljanje vazdušnim saobraćajem (ATM) i vazduhoplovno informisanje (AIS)
- 2.2. Odsjek za komunikacijsko, navigaciono, nadzorno i informatičko obezbjeđenje usluga u vazdušnom saobraćaju (CNSI) i usluge vazduhoplovne meteorologije (MET)
- 2.3. Odsjek za traganje i spašavanje (SAR) i zaštitu životne sredine (ENV)

3. Odjeljenje za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu, u kojem su sistematizovana radna mjesta za 5 izvršilaca

4. Odjeljenje za međunarodnu saradnju, u kojem su sistematizovana radna mjesta 4 izvršioca

5. Referat za vazduhoplovnu medicinu, u kojem je sistematizovano radno mjesto za 1 izvršioca

6. Služba za pravne, finansijske i opšte poslove, u kojoj su sistematizovana radna mjesta za 11 izvršilaca

Pravilnikom o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Agencije za civilno vazduhoplovstvo sistematizovano je pet (5) radnih mjesta van unutrašnjih organizacionih jedinica i to: radna mjesta Direktora, Pomoćnika direktora, Menadžera sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*), Menadžer sistema za praćenje usklađenosti (*Compliance Monitoring Manager*) i Savjetnika – poslovnog sekretara.

U Agenciji je u 2019. godini bilo zaposleno ukupno 54 izvršioca, od kojih 44 na neodređeno vrijeme, 9 na određeno vrijeme i jedno lice u mandatu.

U cilju normalnog odvijanja radnih aktivnosti i obezbjeđivanja adekvatnog poslovnog prostora, Agencija je smještena u kupljenom poslovnom prostoru, površine 996 m², sa 20 pripadajućih parking mjesta, tako da je sjedište Agencije u ul. Josipa Broza Tita bb, Stari aerodrom, Podgorica.

IV EDUKACIJA ZAPOSLENIH

U toku 2019. godine Agencija je nastavila aktivnosti na stručnom osposobljavanju i usavršavanju zaposlenih, u cilju obezbjeđivanja zakonitog, stručnog, efikasnog i racionalnog vršenja prenešenih javnih ovlašćenja u oblasti vazdušnog saobraćaja, odnosno poslova i zadataka iz svoje nadležnosti. Time je dodatno unaprijeđen rad Agencije, kao vazduhoplovne vlasti Crne Gore, koji se u konmtinuitetu ocijenjuje kao izuzetno uspješan, od strane relevantnih međunarodnih organizacija.

Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih predstavlja jednu od prioriternih obaveza Agencije, što je istovremeno i preduslov za uspješno obavljanje poslova koji su u nadležnosti Agencije.

U Agenciji je napravljena strategija stručnog obrazovanja u vidu Trening Programa, na osnovu kojeg je usvojen Trening plan za 2019. godinu, sa prioriternim kursevima koji se odnose na sve zaposlene, prvenstveno na nadzornike i inspektore.

Tokom 2019. godine, u cilju jačanja kapaciteta Agencije i razvoja kompetentnosti, zaposleni su, u skladu sa zahtjevima radnog mjesta i zaduženjima, dodatno pohađali i polagali veći broj specijalističkih obuka, sa posebnim akcentom na sticanju znanja i vještina neophodnih za vršenje poslova nadzora.

V REALIZOVANE OBAVEZE PROPISANE ZAKONOM I UTVRĐENE GODIŠNJIM PROGRAMOM RADA AGENCIJE ZA 2015. GODINU

Prioriteti u radu Agencije i u 2019. godini bili su, kao i u proteklm izvještajnim periodima, vršenje poslova iz nadležnosti Agencije, koje su utvrđene Zakonom o vazdušnom saobraćaju, uz realizaciju obaveza utvrđenih *Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2015. godinu*.

Kao i u prethodnom izvještajnom periodu Agencija je uspjela da ostvari značajne rezultate i dobije zadovoljavajuće ocjene za preduzete aktivnosti iz svoje nadležnosti, od strane predstavnika međunarodnih organizacija prilikom zvaničnih posjeta ostvarenih u izvještajnom periodu.

Agencija je realizovala aktivnosti utvrđene *Programom rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu*, u pogledu vršenja kontinuiranog i inspeksijskog nadzora, u skladu sa usvojenim *Planom inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu* (br. 01/2-2855/1-18 od 28.12.2018. godine), kojim je utvrđen raspored i dinamika obavljanja nadzora vazduhoplovnih subjekata, a koje su vršili ovlašćeni inspektori za vazdušni saobraćaj i ovlašćena lica Agencije za vršenje kontinuiranog nadzora, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju, podzakonskim aktima i internim aktima Agencije, kao i odredbama Zakona o inspeksijskom nadzoru.

Dakle, Agencija je u potpunosti realizovala obaveze u pogledu vršenja kontinuiranog nadzora u smislu praćenja kontinuiranog ispunjavanja uslova na osnovu kojih su izdati certifikati ili druge isprave, tokom čitavog perioda njihovog važenja, za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju, kao i u pogledu sertifikovanja vazduhoplovnih subjekata i vazduhoplovnog osoblja i drugih djelatnosti propisanih zakonom, koje spadaju u osnovne i najznačajnije djelatnosti Agencije.

Navedene aktivnosti Agencija je realizovala saglasno odredbama Zakona o vazdušnom i podzakonskim aktima koji su donijeti na osnovu ovog zakona.

* * *

Zakon o vazdušnom saobraćaju, načelno je obuhvatio osnovne principe sadržane u evropskim uredbama i uputstvima i pružio pravni osnov za donošenje podzakonskih akata kojima se u potpunosti preuzimaju sadržaji uredbi EU. Kao što je već navedeno, Zakonom je propisana nadležnost Agencije za donošenje akata u skladu sa njim i akata radi sprovođenja ECAA Sporazuma, drugih zaključenih međunarodnih ugovora, međunarodnih standarda i preporučene prakse iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, a naročito standarda, procedura i preporučene prakse ICAO-a, ECAC-a, EASA-e i EUROCONTROL-a, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva. Propisivanjem, odnosno prenošenjem, ovlašćenja Agenciji da donosi akte iz oblasti civilnog vazduhoplovstva stvorene su pravne pretpostavke za efikasno usklađivanje nacionalnog zakonodavstva sa propisima EU, a posebno sa evropskim propisima sadržanim u Aneksu I ECAA Sporazuma koje je Crna Gora u obavezi da transponuje u svoj pravni sistem i implementira, kako bi završila sve obaveze iz I tranzicione faze ovog sporazuma.

Naime, ratifikacijom osnovnog teksta ECAA Sporazuma, Crna Gora je preuzela obaveze utvrđene odredbama ovog sporazuma. Jedna od najvažnijih obaveza propisana je članom 3 ECAA Sporazuma, kojim je precizirano da su odredbe propisa na koje se poziva ili koji su sadržani u Aneksu I ovog sporazuma, usklađeni prema Aneksu II ovog sporazuma, obavezujuće za strane ugovornice i predstavljaju, ili će predstavljati, dio njihovog unutrašnjeg pravnog poretka, sa obavezom da propisi koji odgovaraju uredbama Evropske Zajednice treba da budu dio unutrašnjeg pravnog poretka strana ugovornica, dok je za propise koji odgovaraju uputstvima Evropske Zajednice nadležnim organima strana ugovornica ostavljen izbor oblika i načina implementacije.

Imajući u vidu navedene obaveze, koje je potpisivanjem i ratifikacijom ECAA Sporazuma preuzela država Crna Gora, Zakonom o vazdušnom saobraćaju propisano je ovlašćenje Agenciji za donošenje akata i na taj način je stvorena mogućnost da se zakonodavstvo Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva u potpunosti uskladi sa pravnim poretkom Evropske Unije (*acquis communautaire*) na mnogo efikasniji i ažurniji način.

Naime, praktičan značaj ovakavog načina usklađivanja ogleda se u činjenici da su propisi EU u oblasti vazduhoplovstva podložni čestim izmjenama ili dopunama, tako da je ažurnost u usklađivanju sa njima moguće ostvariti jedino kroz pravovremeni postupak izmjene i dopune odgovarajućeg podzakonskog akta.

U skladu sa odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju Agencija je, uz saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, u 2019. godini donijela 12 podzakonskih akata koji su objavljeni u „Službenom listu Crne Gore, i to:

- 1) Pravilnik o prestanku važenja Pravilnika o sprovođenju istraživanja nesreća i ozbiljnih vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, broj 12/19 od 21.02.2019. godine, stupio na snagu
- 2) Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o tehničkim zahtjevima i administrativnim procedurama za obavljanje vazdušnih operacija („Službeni list CG“, broj 21/19 od

* Ovim pravilnikom preuzeta je Implementaciona Uredba Komisije (EU) 2018/1975 od 14. decembra 2018. godine, kao Prilog 12,

- 3) Pravilnik o dopunama Pravilnika o zajedničkom korišćenju vazdušnog prostora i operativne procedure za izbjegavanje sudara u vazduhu ("Službeni list CG", broj 22/19 od

* Ovim pravilnikom je preuzeta Uredba Komisije (EU) 2016/583 od 15. aprila 2016. godine o izmjenama Uredbe Komisije (EZ) br. 1332/2011 od 16. decembra 2011. godine o uspostavljanju zahtjeva zajedničkog korišćenja vazdušnog prostora i operativnim procedurama za izbjegavanje sudara u vazduhu, kao Prilog 2 ovog pravilnika

dopunama Pravilnika o kontinuiranoj plovidbenosti vazduhoplova i vazduhoplovnih proizvoda, djelova i uređaja i o odobravanju organizacija i osoblja koji obavljaju ove poslove („Službeni list CG“, broj 32/19 od 07.06.2019. godine, stupio na snagu 15.06.2019. godine, a odredbe Priloga 4 ovog pravilnika kojima je propisana obaveza nadležnih vlasti da izdaju dozvole za održavanje ELA1 aviona koji nijesu uključeni u komercijalni vazdušni prevoz i dozvole za održavanje vazduhoplova koji nijesu avioni i helikopteri primjenjuju se od 1. oktobra 2019. godine i odredbe Priloga 4 ovog pravilnika kojima je propisana obaveza da osoblje koje vrši certifikaciju mora da bude stručno osposobljeno u skladu sa Aneksom III (dio 66) za ELA1 avione koji nijesu uključeni u komercijalni vazdušni prevoz

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Uredba Komisije (EU) 2018/1142 od 14. avgusta 2018. godine kojom se mijenja i dopunjava Uredba (EU) br. 1321/2014 u vezi sa uvođenjem određenih kategorija dozvola za održavanje vazduhoplova, izmjenu postupka prihvatanja komponenti od spoljnjih dobavljača i izmjenu privilegija organizacija za obuku održavanja

ama i dopunama Pravilnika o uslovima za upotrebu paraglajdera, dozvolama i organizacijama za osposobljavanje pilota paraglajdera („Službeni list CG“, broj 35/19 od

- 6) Pravilnik o dopuni Pravilnika o načinu, pravilima i postupcima letenja vazduhoplova i operativnim uslugama u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 35/19 od
- 7) Pravilnik o dopuni Pravilnika o koordinisanom uvođenju govorne komunikacije sa razmakom govornih kanala od 8,33 kHz za Jedinstveno evropsko nebo („Službeni list CG“,
- 8) Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o posadi vazduhoplova („Službeni list CG“, broj 46/19 od 07.08.2019. godine, stupio na snagu 15.08.2019. godine, s tim što će se odredbe člana 1 stav 1 tačka 1, tačka 2 podtačka a, tačka 3 podtač. b i c Priloga 8 ovog pravilnika, primjenjivati od dana prijema Crne Gore u punopravno članstvo Evropske unije, a odredbe člana 1 stav 1 tač. 1 i 4 Priloga 9 ovog pravilnika, primjenjivaće se od 20. juna 2020. godine, a tač. 2, 4, 5 i 12 Aneksa Priloga 9 ovog pravilnika primjenjivaće se od

* Ovim pravilnikom su, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzete:

Uredba komisije (EU) broj 2018/1065 od 27. jula 2018. godine o izmjeni i dopuni Uredbe (EU) br. 1178/2011 u pogledu automatske validacije dozvola Unije za članove letačke posade i obuke za polijetanje i slijetanje;

Implementaciona Uredba komisije (EU) broj 2018/1974 od 14. decembra 2018. godine, kojom se mijenja i dopunjava Uredba (EU) br. 1178/2011 o uspostavljanju tehničkih zahtjeva i administrativnih procedura u vezi sa posadom vazduhoplova u civilnom vazduhoplovstvu u skladu sa Uredbom (EU) 2018/1139 Evropskog parlamenta i Savjeta;

Implementaciona Uredba komisije (EU) broj 2019/27 od 19. decembra 2018. godine o izmjeni i dopuni Uredbe (EU) br. 1178/2011 o uspostavljanju tehničkih zahtjeva i administrativnih procedura u vezi sa letačkim posadama u civilnom vazduhoplovstvu u skladu sa Uredbom (EU) 2018/1139 Evropskog parlamenta i Savjeta;

Implementaciona Uredba komisije (EU) broj 2019/430 od 18. marta 2019. godine kojom se mijenja i dopunjava Uredba (EU) br. 1178/2011 u odnosu na korišćenje ograničenih prava bez nadzora prije izdavanja dozvola za pilote lakih vazduhoplova.

- 9) Pravilnik o kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na letištu („Službeni list CG“, broj 48/19 od 21.08.2019.
- 10) Pravilnik o standardima i kriterijumima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme letišta na vodi („Službeni list CG“, broj 64/19 od 25.11.2019.
- 11) Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o dodatnim specifikacijama plovidbenosti za određenu vrstu operacija („Službeni list CG“, broj 68/19 od 13.12.2019. godine, stupio

* Ovim pravilnikom je, uz prilagođavanje pravu Crne Gore, preuzeta Implementaciona Uredba komisije (EU) 2019/133 od 28. januara 2019. godine kojom se mijenja i dopunjava Uredba (EU) 2015/640 u vezi sa uvođenjem novih dodatnih specifikacija plovidbenosti

nama Pravilnika o uslovima i načinu upotrebe padobrana („Službeni list CG“, broj 73/19

Pored navedenih podzakonskih akata, donijetih uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva i objavljenih u „Službenom listu Crne Gore“, Agencija je donijela i objavila u „Službenom listu Crne Gore“ Rješenje o privremenom ukidanju Operativne licence Airways Scenic&Charter-u, broj: 02/2-717/3-19 od 07.11.2019. godine („Službeni list CG“, broj 64/19 od 25.11.2019. godine);

Dakle, u izvještajnom periodu Agencija je, uz prethodnu saglasnost Ministarstva saobraćaja i pomorstva, donijela 12 akata iz svoje nadležnosti, kojima se u najvećem dijelu preuzimaju propisi EU iz oblasti civilnog vazduhoplovstva. Navedeni podaci o broju donešenih propisa u izvještajnom periodu predstavljaju pravi pokazatelj značaja propisivanja ovlašćenja Agenciji za donošenje akata i ostvarene ažurnosti u postupku usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa pravom EU.

Agencija je od dana stupanja na snagu Zakona o vazdušnom saobraćaju (16. jun 2012. godine), kojim joj je prenešeno javno ovlašćenje u pogledu donošenja podzakonskih akata, donijela preko 150 podzakonskih akata, kojima je u najvećem dijelu preuzimala evropsku regulativu iz oblasti vazdušnog saobraćaja, koja se često mijenjala i dopunjavala, u cilju ažurnog usklađivanja sa propisima EU.

Ostvarena dinamika u postupcima pripreme i donošenja akata Agencije u 2019. godini ukazuje da je omogućena mnogo efikasnija i ažurnija harmonizacija propisa, odnosno usklađivanje podzakonskih propisa iz oblasti civilnog vazduhoplovstva sa evropskim propisima, odnosno *acquis communautaire*, u procesu pridruživanja Crne Gore Evropskoj Uniji.

Agencija je u izvještajnom periodu, saglasno članu 6 stav 1 tačka 8 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojim je propisano da Agencija priprema stručne osnove za izradu programa, planova, podzakonskih akata koje donose Vlada i organ državne uprave nadležan za poslove

saobraćaja, pripremila stručne osnove za izradu Pravilnika o visini naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju, kojim se propisuje visina naknada za utvrđivanje ispunjavanja uslova za izdavanje operativne licence, certifikata, dozvola, odobrenja, uvjerenja i drugih isprava i sprovođenja godišnjeg kontinuiranog nadzora, odnosno provjere kontinuirane ispunjenosti uslova na osnovu kojih je izdat certifikat, dozvola, odobrenje, uvjerenje i druge isprave u vazdušnom saobraćaju. Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je, na osnovu stručnih osnova koje je pripremila Agencija, donijelo navedeni pravilnik koji je objavljen u „Službenom listu Crne Gore“, broj 01/20 od 03.01.2020. godine.

Pored navedenog, Agencija je, saglasno članu 6 stav 1 tačka 10 Zakona o vazdušnom saobraćaju, kojim je propisano da donosi akte kojima se nalaže preduzimanje mjera radi uspostavljanja sigurnosti funkcionalnog sistema u cilju zaštite sigurnosti vazdušnog saobraćaja, nadležna za donošenje sigurnosnih akata, i to: Sigurnosnih direktiva (*Safety directive*), Sigurnosnih naloga (*Safety order*) i Sigurnosnih informacija (*Safety information*).

Donijetim sigurnosnim informacijama obezbjeđuje se efikasno reagovanje u određenim situacijama, nastalim usljed eventualnog nedostatka propisa ili nedovoljne preciznosti njegovih odredbi, što bi moglo imati uticaj na sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Druga značajna novina propisana Zakonom o vazdušnom saobraćaju je prenošenje ovlašćenja Agenciji u pogledu vršenja inspeksijskog nadzora.

Sigurnosna direktiva (*Safety Directive*) je akt koji se donosi u cilju hitnog rješavanja problema koji mogu imati uticaja na očuvanje zahtijevanog nivoa sigurnosti. Cilj donošenja sigurnosne direktive je djelovanje u cilju hitnog otklanjanja ili ublažavanja rizika u odnosu na uočenu opasnost. Konstatovanje ovih opasnosti može biti rezultat preliminarne istrage nesreća ili ozbiljnih nezgoda, nezgoda, kao i nalaza inspekcija i provjera sigurnosti. Konstatovanje određene opasnosti može biti i rezultat analize informacija vezanih za sigurnost iz bilo kog drugog pouzdanog izvora. Može se odnositi na pojedine vazduhoplovne subjekte ili na pojedine funkcionalne sisteme (ovdje se misli da sigurnosna direktiva može da bude obavezujuća npr. samo za Aerodrom Tivat, a ne mora za sve aerodrome u Crnoj Gori). O izdavanju sigurnosne direktive obavještava se EASA, Evropska komisija, kao i druge nadležne vlasti kojih se ona tiče, naročito one uključene u sigurnosni nadzor funkcionalnog sistema (u skladu sa Uredbom (EU) br. 216/2008).

U izvještajnom periodu, Agencija je donijela sljedeću Sigurnosnu direktivu:

Sigurnosna direktiva 2019-01 – Ograničavanje operacija vazduhoplovima Boeing 737-8 „MAX“ i Boeing 737-9 „MAX“ usljed nesreće sa smrtnim ishodom u Etiopiji 10. marta 2019. godine (Revizija 0, objavljeno 13. marta 2019. godine)

Sigurnosni nalog (*Safety Order*) je akt koji se donosi u cilju održavanja zahtijevanog nivoa sigurnosti, kao privremeno rješenje u slučajevima kada ne postoji zakonski osnov za donošenje odgovarajućeg podzakonskog propisa ili ne postoji odgovarajući podzakonski propis, a važi do donošenja podzakonskog propisa kojim se definiše djelovanje vazduhoplovnih subjekata. Obavezujući je za sve vazduhoplovne subjekte, odnosno ne može se primijeniti na pojedinačne funkcionalne sisteme (ovdje se misli da sigurnosni nalog ne može da se odnosi npr. samo na Aerodrom Tivat, već na sve aerodrome u Crnoj Gori).

Agencija je u 2019. godini donijela četiri Sigurnosna naloga i to:

Sigurnosni nalog 2016/001 – Utvrđivanje uslova i načina postavljanja, označavanja i održavanja vazduhoplovnih prepreka koje se nalaze van područja ograničenja prepreka aerodroma (Revizija 1, objavljeno 06. novembra 2019.)

Sigurnosni nalog 2017/001 – Uslovi za upotrebu sistema bespilotnih vazduhoplova i vazduhoplovnih modela u oblastima CTR Podgorica i CTR Tivat (Revizija 2, objavljeno 26. novembra 2019.)

Sigurnosni nalog 2017/002 – Implementacija Naloga za plovidbenost za proizvode, djelove i uređaje projektovane u državama koje nisu članice EASA-e (Revizija 1, objavljeno 10. jula 2019.)

Sigurnosni nalog 2019/001 – Uslovi za uspostavljanje, održavanje i rad službi za traganje i spašavanje na teritoriji Crne Gore i iznad otvorenog mora, kao i koordinaciju takvih službi između država (Revizija 0, objavljeno 17. januara 2019.)

U navedenom periodu donijeta je jedna Sigurnosna informacija:

Sigurnosna informacija 2014/001 – Sigurnosni bilteni Evropske Agencije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (Revizija 1, objavljeno 19. juna 2019.)

Donijetim sigurnosnim aktima obezbjeđuje se efikasno reagovanje u određenim situacijama, nastalim usljed eventualnog nedostatka propisa ili nedovoljne preciznosti njegovih odredbi, što bi moglo imati uticaj na sigurnost vazdušnog saobraćaja.

Druga značajna novina propisana Zakonom o vazdušnom saobraćaju je prenošenje ovlašćenja Agenciji u pogledu vršenja inspekcijskog nadzora.

Odredbama Zakona o inspekcijskom nadzoru („Službeni list RCG“, br. 39/03 i „Službeni list CG“, br. 76/09, 57/11, 18/14, 11/15 i 52/16) propisano je da inspekcijski nadzor u oblasti vazdušnog saobraćaja vrši nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u ovoj oblasti, u skladu sa ovim zakonom i posebnim zakonom, odnosno Agencija.

Na ovaj način poslovi inspekcijskog nadzora u oblasti vazdušnog saobraćaja prenijeti su Agenciji, a istovremeno je izvršeno usaglašavanje sa evropskom regulativom koja propisuje da inspekcijski nadzor u vazdušnom saobraćaju vrši nacionalna vazduhoplovna vlast. Naime, odredbom člana 2 stav 2 Regulative (EZ) br. 550/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta, od 10. marta 2004. godine o pružanju usluga vazdušne plovidbe u Jedinstvenom evropskom nebu, koja je preuzeta u pravni sistem Crne Gore Pravilnikom o pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi u Jedinstvenom evropskom nebu i poboljšanju efikasnosti i održivosti evropskog vazduhoplovnog istema („Službeni list CG“, broj 22/13), propisano je da poslove inspekcijskog nadzora nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi vrši nacionalni nadzorni organ, a to je, saglasno članu 6 stav 3 Zakona o vazdušnom saobraćaju, Agencija za civilno vazduhoplovstvo.

U izvještajnom periodu, inspektori za vazdušni saobraćaj izvršili su značajan broj inspekcijskih nadzora i, na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja, preduzeli upravne i druge zakonom propisane mjere i radnje. O izvršenim inspekcijskim nadzorima opširnije je rečeno u poglavlju u kojem je pojedinačno prikazan rad organizacionih jedinica Agencije (Poglavlje VI).

Inspektori su u ovom periodu, u skladu sa zaključcima Vlade, pretežno izricali prekršajne naloge, odnosno novčano kažnjavali prekršioce za učinjene prekršaje. Svi prekršajni nalozi, izrečeni u izvještajnom periodu su uglavnom naplaćeni, dobrovoljno ili prinudnim putem, u skladu sa odredbama Zakona o prekršajima.

Na ovaj način, potpuno je uspostavljena je funkcija inspekcijskog nadzora u civilnom vazduhoplovstvu.

Uz ovaj Izvještaj o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu, u skladu sa Zakonom o upravljanju i unutrašnjim kontrolama u javnom sektoru, Vladi Crne Gore, kao osnivaču Agencije, dostaviće se i Izvještaj o aktivnostima na sprovođenju i unaprijeđenju upravljanja i kontrola u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu, koji sadrži preduzete mjere i aktivnosti za sprovođenje i unapređenje sistema unutrašnje kontrole u Agenciji za navedeni period.

ICAO ICVM kontrolna posjeta Crnoj Gori

Najzahtjevnija moguća kontrolna posjeta koja postoji u civilnom vazduhoplovstvu, od strane Međunarodne organizacija za civilno vazduhoplovstvo (*International Civil Aviation Organization – ICAO*) u domenu sigurnosti, sprovedena je u Crnoj Gori u periodu 22-29. januara 2019. godine, u okviru globalnog Jedinstvenog programa provjere sigurnosnog nadzora (*Universal Safety Oversight Audit Programme – USOAP*), koji je vremenom prerastao u Pristup stalnog praćenja (*Continuous Monitoring Approach – CMA*), u vidu Koordinisane misije validacije (ICVM). Cilj kontrolne posjete je bio procjena stepena usklađenosti Crne Gore sa ICAO standardima i preporučenom praksom (*Standards and Recommended Practices – SARPs*) u oblasti sigurnosti, a koji su sadržani u gotovo svim aneksima Čikaška konvencije, tačnije u 17 od postojećih 19 njenih aneksa.

Crna Gora je veoma brzo nakon formiranja Agencije za civilno vazduhoplovstvo, u maju 2010. godine, prvi i jedini put, bila predmet ICAO USOAP kontrolne posjete. Tada je konstatovano da je nivo efektivne primjene ICAO SARPs (*Effective Implementation – EI*) iznosio 63,7%, što je u tom trenutku, s obzirom na okolnosti, predstavljalo veliki uspjeh ali, istovremeno i prilično skroman rezultat u poređenju sa ostalim državama svijeta. Tokom 2017. i 2018. godine, Agencija je intenzivirala rad na polju usaglašavanja sa obavezama proisteklim iz ICAO SARP. To se najviše odnosi na stalnu interakciju sa ICAO-om putem ICAO Portalu (internet aplikacija), odnosno na sprovođenje postupka samostalnog procjenjivanja usklađenosti sa ICAO SARP (*Self-Assesment*), u odnosu na ICAO Protokol pitanja za svih 8 oblasti u koje je metodološki razvrstana kontrola: LEG, ORG, PEL, OPS, AIR, AIG, ANS i AGA, ažuriranjem odgovora na Protokol pitanja u skladu sa aktuelnim promjenam regulative i njene implementacije, obezbjeđivanjem i dostavljanjem odgovarajućih materijalnih dokaza.

Uz koordinaciju Agencije, subjekti uključeni u ICAO ICVM posjetu bili su: Aerodromi Crne Gore, Montenegro Airlines, Kontrola letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, Nacionalna komisija za istraživanje nesreća i ozbiljnih nezgoda vazduhoplova, vanrednih događaja koji ugrožavaju bezbjednost željezničkog saobraćaja i pomorskih nezgoda i nesreća, Ministarstvo unutrašnjih poslova – Direktorat za vanredne situacije i Uprava pomorske sigurnosti i upravljanja lukama, kao i Flight Academy Montenegro i Airways Scenic & Charter.

Rezultati kontrolne posjete, dominantno zahvaljujući Agenciji, Agencije pokazali su veliki napredak Crne Gore – nivoi efektivne primjene ICAO SARPs u našoj zemlji značajno je porastao: u oblasti LEG – sa 59,09 % na 100 %; u oblasti ORG – sa 70 % na 100 %; u oblasti PEL – sa 62,03 % na 100 %; u oblasti OPS – sa 68,6 % na 98,53 %; u oblasti AIR – sa 68,27 % na 99,19 %; u oblasti AIG – sa 49,45 % na 91 %; u oblasti ANS – sa 71,26 % na 96,51 %; i u oblasti AGA – sa 62,86 % na 62,33 %.

Zvaničan procenat efikasnosti Crne Gore u oblasti civilnog vazduhoplovstva potvrđen od strane ICAO nakon ove provjere je **87,99%**, što je ogroman napredak u poređenju sa rezultatom iz 2010. godine (64,71%). U tom trenutku, početkom 2019. godine, to je predstavljalo visoko 29. mjesto na svjetskom nivou (od ukupno 191 država članica ICAO), odnosno 12. mjesto u EUR/NAT ICAO regionu (od ukupno 56 država članica), a 1. mjesto u regionu.

Takav rezultat predstavljao je razlog za dobijanje prestižnog Certifikata na poslednjoj sjednici Generalne skupštine Međunarodne organizacije za civilno vazduhoplovstvo (ICAO) održanoj u septembru i oktobru 2019. godina u Montrealu, čime je Crna Gora dobila priznanje za zapažene rezultate u posvećenosti i razvoju sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Predsjednik Savjeta ICAO dr Olumuyiwa Benard Aliu uručio je direktoru Agencije u Montrealu plaketu tj. certifikat, u kojem naglašava da ima čast da prizna napore Crne Gore za napredak ostvaren u rješavanju nedostataka nadzora sigurnosti vazdušnog saobraćaja, kao i za njenu aktuelnu posvećenost efektivnoj implementaciji ICAO standarda i preporučenih praksi.

U skladu sa obavezama propisanim odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju i obavezama iz Programa rada za 2019. godinu, Agencija je krajem drugog kvartala 2019. godine pripremila Predlog Izvještaja o radu i Predlog Finansijskog izvještaja za 2018. godinu. Savjet Agencije je, saglasno svojim nadležnostima, utvrdio predloge navedenih izvještaja i dostavio ih Vladi na usvajanje.

Vlada Crne Gore je, na sjednici od 25. jula 2019. godine, zaključkom broj: 07-3360 od 01. avgusta 2019. godine, usvojila *Izvještaj o radu Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2018. godinu i Finansijski izvještaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2018. godinu*, sa Izvještajem nezavisnog revizora, kojeg je imenovala Vlada Crne Gore. Usvajajući navedene Izvještaje Vlada Crne Gore je usvojila i zaključke o ostvarenim značajnim rezultatima u radu Agencije i izuzetno pozitivnim finansijskim poslovanju.

U četvrtom kvartalu 2019. godine Agencija je pripremila *Program rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2020. godinu i Finansijski plan Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2020. godinu*, koje je Vlada usvojila na sjednici od 26. decembra 2019. godine, zaključkom br. 07-7940 od 16. januara 2020. godine.

U decembru 2019. godine donešen je *Plan javnih nabavki Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2020. godinu*, koji je objavljen na sajtu Uprave za javne nabavke.

VI PREDUZETE AKTIVNOSTI I MJERE U SPROVOĐENJU NADLEŽNOSTI AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO

Sektor za vazduhoplovne usluge u vazdušnom prostoru (ANS sektor) obavlja poslove Nacionalnog nadzornog organa koji se odnose na: utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga vazdušne plovidbe, izdavanje, odnosno priznavanje certifikata pružaocu usluga u vazdušnoj plovidbi, kontinuirani nadzor i inspekcijski nadzor nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i nadzor nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i protokom vazdušnog saobraćaja, usluga vazduhoplovnog informisanja i vazduhoplovne meteorologije, usluga komunikacije, navigacije i nadzora, utvrđivanje ispunjenosti uslova za pružanje usluga traganja i spašavanja, nadzor nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi u pogledu

otvorenosti i transparentnosti troškova rutnih i terminalnih usluga, politici obračuna naknada, sprovođenju konsultacija sa korisnicima vazdušnog prostora, razvijanju plana obračuna za pružene usluge u vazdušnoj plovidbi koji je u skladu sa EUROCONTROL-ovim Sistemom rutnih naknada i sporazumom sa EUROCONTROL-om, u pogledu terminalnih naknada, kao i ostalim pitanjima u vezi sa utvrđivanjem troškova pružanja usluga u vazdušnoj plovidbi, saradnju sa nadležnim organima Crne Gore koji su zaduženi za realizaciju i obavljanje poslova traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu; saradnju sa međunarodnim organizacijama i učešće u međunarodnim projektima u oblasti traganja i spašavanja u civilnom vazduhoplovstvu.

ANS sektor vrši nadzor u pogledu izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz operativno komunikacionog centra (OKC) i koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC) koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti; ispitivanje uticaja buke i emisije štetnih gasova i davanje stručnih mišljenja o uticaju vazduhoplovstva na čovjekovu okolinu u skladu sa ICAO Aneks 16; sprovođenje raznih ispitivanja na aerodromima i analiziranje rezultata; predlaganje mjera za smanjenje uticaja buke i emisija štetnih gasova; učestvovanje u izradi procedura i postupaka za smanjenje buke vazduhoplova i smanjenje emisija štetnih gasova i učestvovanje u međunarodnoj koordinaciji i kooperaciji koja se odnosi na zaštitu čovjekove okoline od uticaja vazduhoplovstva, kao i druge poslove u skladu sa zakonom.

U ANS Sektoru je sistematizovano 19 radnih mjesta, na kojima je trenutno raspoređeno 14 zaposlenih, od kojih je 10 ovlašćenih provjerivača, uključujući rukovodioca sektora koji ima i inspektorska ovlašćenja.

Subjekti nadzora

U nadležnosti ANS sektora Agencije je nadzor nad radom SMATSA doo, kao zajedničkim pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi za Crnu Goru i Republiku Srbiju.

Osnivači SMATSA doo su Vlada Crne Gore i Vlada Republike Srbije.

SMATSA doo je osnovana kao društvo sa ograničenom odgovornošću, sa sjedištem u Beogradu, i posluje u skladu sa odredbama zakona država osnivača kojima se uređuje pravni položaj privrednih društava.

Osnovna djelatnost SMATSA doo je pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi u vazdušnim prostorima i na aerodromima Crne Gore i Republike Srbije, vazdušnom prostoru iznad dijela Jadranskog mora i iznad teritorijalnih voda država osnivača, do granica utvrđenih međunarodnim ugovorima, kao i u vazdušnom prostoru drugih država koje su SMATSA doo povjerile poslove pružanja usluga na osnovu međunarodnih ugovora do decembra 2019. godine.

U organizacionom smislu, u crnogorskom vazdušnom prostoru SMATSA doo pruža usluge u vazdušnoj plovidbi iz svoje dvije organizacione jedinice, i to:

- između nivoa leta FL145 i FL660 uslugu kontrole letenja pruža Centar kontrole letenja Beograd, lociran u Beogradu,
- iznad terena do nivoa leta FL145 uslugu kontrole letenja pruža Terminalna kontrola letenja Podgorica, koja obuhvata dvije operativno-organizacione cjeline i to: Aerodromsku kontrolu letenja Podgorica i Aerodromsku kontrolu letenja Tivat.

Osnovnu djelatnost SMATSA doo predstavlja pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi (*Air Navigation Services – ANS*), koje obuhvataju:

- upravljanje vazdušnim saobraćajem (Air Traffic Management – ATM), kroz:
 - pružanje usluga u vazdušnom saobraćaju (Air traffic Services – ATS), odnosno:
 - pružanje usluge kontrole letenja (*Air Traffic Control – ATC*), i to:
 - aerodromske,
 - prilazne,
 - oblasne,
 - pružanje usluga letnih informacija (*Flight Information Service – FIS*),
 - pružanje usluge uzbunjivanja (*Alerting Services – ALRS*),
 - pružanje savjetodavnih usluga (*Advisory Services – ADVS*),
 - upravljanje vazdušnim prostorom (*Airspace Management – ASM*),
 - upravljanje protokom vazdušnog saobraćaja (*Air Traffic Flow Management – ATFM*),
- usluge komunikacija, navigacije i nadzora (Communication, Navigation and Surveillance – CNS),
- usluge vazduhoplovnog informisanja (Aeronautical Information Services – AIS),
- usluge vazduhoplovne meteorologije (Aeronautical Meteorological Services – MET).

Za navedene usluge, Direktorat civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije (u daljem tekstu: Direktorat) certificovao je SMATSA doo u maju 2010. godine. Kasnijim revidiranjima sertifikata izdat je novi tokom oktobra 2012. godine, koji je Agencija *Rješenjem o priznavanju sertifikata pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi* priznala u julu 2013. godine.

Osim usluga u vazdušnoj plovidbi, SMATSA doo obavlja i sljedeće djelatnosti:

- kalibraža zemaljskih radionavigacionih sredstava (ZRNS) iz vazduha,
- obuka osoblja pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi,
- izrada navigacionih postupaka,
- izrada vazduhoplovnih karata.

Kao pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi, SMATSA doo je nezavisna od regulatornih i nadzornih organa i svoja interna akta donosi u skladu sa važećim zakonskim propisima Crne Gore i Republike Srbije.

ANS sektor Agencije vrši nadzor i u pogledu izrade i sprovođenja procedura i osposobljenosti lica iz operativno komunikacionog centra 112 (OKC 112) i koordinacionog centra traganja i spašavanja na moru (MRCC) koja učestvuju u traganju i spašavanju vazduhoplova na kopnu i moru u skladu sa međunarodnim propisima, standardima i preporučenom praksom u ovoj oblasti.

Aktivnosti iz regulatornog domena

Pored doprinosa u pripremi za donošenje podzakonskih akata koji su navedeni u poglavlju V, u toku 2019. godine ANS sektor je pripremio i tri pravilnika koja su objavljena u „Službenom listu Crne Gore“ na samom početku 2020. godine – Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu identifikacije vazduhoplova, karakteristikama i interoperabilnosti sistema za nadzor za jedinstveno evropsko nebo (kojom je preuzeta Uredba Komisije (EU) br. 2017/386), Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o načinu postupanja sa planovima leta u pretpoletnoj fazi (kojom je preuzeta Uredba Komisije br. 1033/2006) i Pravilnik o zahtjevima za korišćenje vazdušnog prostora i operativnim procedurama za navigaciju zasnovanu na performansama vazduhoplova (PBN) (kojim je preuzeta Uredba Komisije br. 2018/1048).

Tokom izvještajnog perioda ANS sektor je izradio i dva uputstva – Uputstvo za primjenu Pravilnika o upravljanju kapacitetom i protokom vazdušnog saobraćaja i Uputstvo za upravljanje krizom na mreži.

Dodatno, u toku 2019. godine ANS sektor je započeo sa pripremama osnova 16 podzakonskih propisa i akata, čije se usvajanje očekuje u toku 2020. godine, a kojima će se preuzeti desetak uredbi EU.

Obuke

U toku 2019. godine, posebna pažnja posvećena je obukama zaposlenih, koji su pohađali i/ili polagali sljedeće kurseve i učestvovali u sljedećim radionicama: Management and Oversight of Changes; Overview of Regulation 2017/373; Obnova znanja iz tehnika nadzora; Obnova znanja vezana za ljudski faktor u vazduhoplovstvu; Obuka o Međunarodnoj organizaciji civilnog vazduhoplovstva, Čikaškoj konvenciji, ICAO aneksima i ICAO dokumentima br.9734 I 8335; ICAO radionica vezana za traganje i spašavanje; Obnova znanja SERA (923/2012 i 2016/1185); Radionica na temu "Vazduhoplovna meteorologija"; Radionica na temu: "Prognoza opasne konvekcije"; Workshop on Meteorological Staff assessment tool; Workshop on the Implementation of Commission Implementing Regulation EU 2015/340; AIM to SWIM new CONOPS; IPADE Airspace Design for terminal area optimization; Training Course provided by JRCC Larnaca for Search And Rescue Managers; Workshop on Control of Obstacles around Aerodromes and Visual Aids for Denoting Obstacles; ICAO EUR/NAT Workshop on the Conversion of Language Endorsment for Licensing Purposes; Safety Oversight/Implementation of safety Occurrence Reporting and Assessment; Search and Rescue Managers; Secondment on the enhancement of internal capacities as well as internal processes for ATCO licensing, certification of training organization, approval of training programs and plans, approval of necessary procedure for assessment of ATCOs competences and development of oversight programme; Secondment on the enhancement of internal processes for the approval of PBN operations in Montenegro with possible ease administrative process for the aviation industry to be followed; Secondment on Network Manager Radio Frequency Function.

Inspekcijski nadzor

Poslovi inspekcijskog nadzora koji se odnose na pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi obuhvataju nadzor nad primjenom propisa o uslovima koje mora ispunjavati pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi, tehničkim sistemima i objektima značajnim za sigurnost vazdušnog saobraćaja i to u pogledu ispravnosti, održavanja i pravilnog rada tehničkih sistema, načinu izvršenja operativnih usluga u vazdušnom saobraćaju, usluga komunikacije, navigacije i nadzora, usluga vazduhoplovnog informisanja i usluga vazduhoplovne meteorologije, kao i primjene propisanih postupaka, preporučene prakse i međunarodnih standarda.

U toku 2019. godine izvršeno je jedanaest (11) inspekcijskih nadzora sprovedenih nad pružaocem usluga u vazdušnoj plovidbi i to u Tivtu četiri, u Podgorici pet i po jedna lokacijama Letilište „Ćemovsko polje“ i Letilište "Kapino polje"

Tokom vršenja inspekcijskih nadzora, subjektima nadzora je ukazano na utvrđene nedostatke i nepravilnosti, ukoliko su konstatovane, i preduzete su mjere kojima se nalaže otklanjanje nepravilnosti.

Periodične provjere (Audit)

Cilj periodične provjere je da se utvrdi da li je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi – imalac certifikata, usaglašen, prije svega, sa Zajedničkim zahtjevima (opštim i posebnim) za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, u skladu sa Pravilnikom o zajedničkim zahtjevima, sigurnosnom nadzoru nad upravljanjem vazdušnim saobraćajem i uslugama u vazdušnoj plovidbi i sistemu za obezbjeđivanje sigurnosti softvera kao i sa drugim sigurnosno regulatornim zahtjevima koji proističu iz Zakona o vazdušnom saobraćaju i na osnovu njega donijetih podzakonskih akata, kao i preuzetih uredbi Evropske unije.

Sprovođenje redovnih periodičnih provjera zasnovano je na realizaciji godišnjeg programa i plana provjera pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi, koji je sastavni dio ANS Priručnika. Prilikom izrade godišnjeg programa i plana provjera, uzimaju se u obzir:

- dugoročni program i plan nadzora koji se odnosi na nadzor kontinuirane usaglašenosti sa Zajedničkim zahtjevima,
- aktivnosti praćenja (follow-up activities) sa ciljem verifikacije primjene korektivnih mjera za neusaglašenosti utvrđene tokom prethodnih provjera,
- aktivnosti u vezi sa nadzorom nad uvođenjem promjena u funkcionalni sistem pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi,
- rezultati analiza sigurnosnih indikatora sa ciljem utvrđivanja oblasti na koje se mora obratiti posebna pažnja prilikom kontinuiranog praćenja usaglašenosti sa sigurnosnim regulatornim zahtjevima.

Pored navedenog, zaposleni ANS Sektora analiziraju sve izvještaje o provjerama, sa ciljem utvrđivanja novih trendova, u cilju utvrđivanja da li su korektivne mjere sprovedene, da li pojedine neusaglašenosti mogu imati šire posljedice po sigurnost, da li postoje oblasti koje zahtijevaju pažljivije razmatranje, da li su potrebne izmjene ili poboljšanja nekih procedura provjere, da li su iskustva proizašla iz provjera za tu godinu prenijeta svim provjerivačima i ostalim zainteresovanim stranama.

U skladu sa članom 15 Uredbe (EU) br. 1034/2011 koja je preuzeta Pravilnikom, Agencija nakon sprovedene provjere dostavlja konačan izvještaj i nalaže pružaocu usluga da predloži korektivne mjere kojima se otklanjaju neusaglašenosti sa Zajedničkim zahtjevima i drugim sigurnosno regulatornim zahtjevima, zajedno sa rokovima za njihovo sprovođenje.

Subjekti nadzora ANS sektora su po nalogu Agencije, uredno dostavljali predloge korektivnih mjera. Procjenu adekvatnosti predloženih korektivnih mjera i rokova za njihovo sprovođenje obavlja tim za provjeru, koji je formiran Rješenjem direktora Agencije, o čemu se potom obavještava subjekat nadzora.

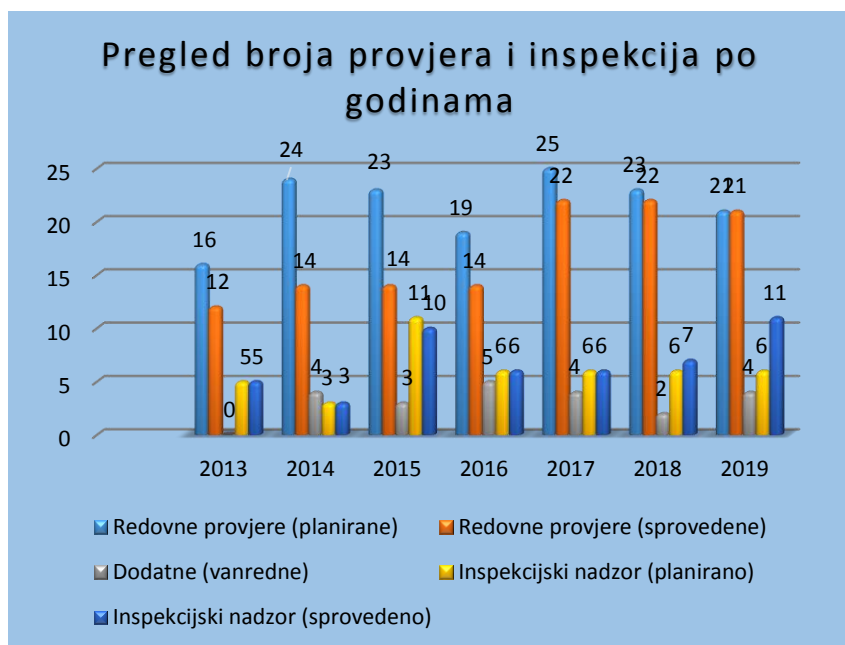
Provjere i inspekcije u 2019. godini

U skladu sa usvojenim Planom inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu, broj 01/2-2855/1-18 od 28.12.2018. godine i Godišnjim programom i planom periodičnih provjera pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi za 2019. godinu, ANS-PLN-001, verzija 1.0 od 28.12.2018. godine, broj planiranih provjera, inspekcija i sprovedenih provjera prikazan je u Tabeli 1.

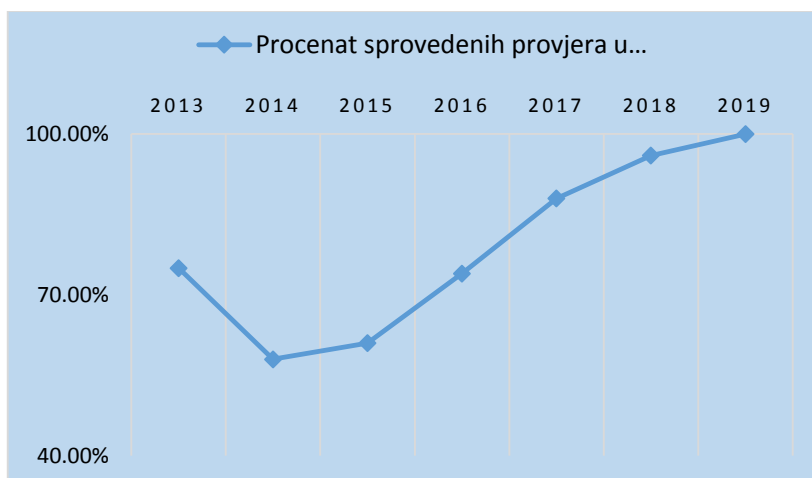
Tip provjere	Planirano	Sprovedeno
Redovne	21	21
Dodatne (vanredne)		4
Inspekcije	6	11

Tabela 1 – Planirane i sprovedene provjere u 2019. godini

Prema modelu kojim se procjenjuje vrijeme provedeno u aktivnostima nadzora, razvijenom od strane specijalista u ANS sektoru, može se zaključiti da je ovlašćeni provjerivač u ANS sektoru okvirno proveo 94 radna dana u aktivnostima u vezi sa vršenjem nadzora. Na nivou ANS sektora, zaključuje se da je približno 70 radnih dana bilo posvećeno aktivnostima nadzora odnosno da je 30.68% radnih dana u toku 2019. godine bilo utrošeno na aktivnosti nadzora.

Grafik 1 – Pregled broja provjera i inspekcija po godinama

Grafik 2 – Nivo realizovanih provjera u odnosu na plan

Na osnovu grafičkog prikaza se može izvesti zaključak da se bilježi trend rasta nivoa realizacije plana iz godine u godinu. Prikazani grafik predstavlja realizaciju plana koja se tumači stalnim poboljšanjem mehanizma planiranja, ali i objedinjavanjem pojedinačno planiranih provjera. Sve provjere iz Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu, su sprovedene i konstatuje se da je dovoljan broj provjera sproveden kako bi se tokom dvogodišnjeg perioda provjerila usaglašenost pružaoca usluga sa primjenljivim sigurnosnim regulatornim zahtjevima u svim relevantnim oblastima funkcionalnog sistema, čime se ispunjava zahtjev iz člana 7 stava 3 tačke (d) Uredbe (EU) br. 1034/2011 koja je sastavni dio Pravilnika.

Dodatne provjere u 2019. godini

Pored redovnih periodičnih provjera, Agencija sprovodi i dodatne periodične provjere i to:

- provjere po potrebi (Ad-hoc Audits):
 - provjere po izvještajima o događajima,
 - provjere u slučaju da pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi ne izvrši prihvaćene korektivne mjere,
 - provjere izvršenja sigurnosnih direktiva (*Safety Directive*),
- specijalne provjere:
 - provjera značajnih promjena u funkcionalnom sistemu pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi.

U toku 2019. godine ukazala se potreba za sprovođenjem 4 dodatne periodične provjere.

Nadzor nad uvođenjem promjena u funkcionalni sistem

Odredbom člana 114 stav 6 Zakona o vazdušnom saobraćaju propisano je da je pružalac usluga u vazdušnoj plovidbi dužan da obavijesti Agenciju o planiranim promjenama koje uvodi u funkcionalne sisteme. Nova verzija Protokola o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu v. 5.0 je potpisana 25.11.2019. godine, nakon više mjeseci usaglašavanja teksta dokumenta između predstavnika Direktorata, Agencije i SMATSA doo. Ovim Protokolom su utvrđene usaglašene aktivnosti Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije, Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd u cilju stvaranja uslova za jasno, nedvosmisleno i transparentno izvršavanje svih obaveza i uzajamno obavezujućih postupaka u vezi promjena u funkcionalnom sistemu.

Promjena u funkcionalnom sistemu predstavlja postupak koji se sprovodi u cilju poboljšanja/održavanja sistema u skladu sa internim (nova oprema ili procedure) ili eksternim (promjene u regulatornom okruženju) potrebama i zahtjevima, a sa krajnjim ciljem održanja ili unapređenja sigurnosti i kvaliteta u pružanju usluga u vazdušnoj plovidbi.

Po prijemu sigurnosne argumentacije, koju dostavlja imalac sertifikata za pružanje usluga u vazdušnoj plovidbi, primljena dokumentacija se analizira i procjenjuje. Analiza sigurnosne argumentacije obuhvata razmatranje utvrđenih opasnosti, sigurnosnih ciljeva, zahtjeva i ostalih sigurnosnih elemenata koji su vezani za promjenu i sadržani u dokumentaciji, razmatranje usaglašenosti sa zahtjevima za sigurno korišćenje tehničke opreme i sistema i utvrđivanje da li postoje dodatni sigurnosni elementi koji su vezani za primjenu promjene. Procjena sigurnosne argumentacije uključuje ocjenu identifikovanih opasnosti, dosljednosti pri klasifikaciji stepena ozbiljnosti identifikovane opasnosti, adekvatnosti sigurnosnih ciljeva i adekvatnosti dokaza kojim se potkrepljuje da sigurnosni ciljevi ispunjavaju sigurnosne regulatorne zahtjeve.

ANS sektor vrši analizu i procjenu dostavljene sigurnosne argumentacije i nakon toga dostavlja odgovarajući odgovor SMATSA doo, za svaku od prethodno navedenih promjena u funkcionalnom sistemu SMATSA doo. Nakon sprovedene analize obavještenja o promjeni i dostavljene sigurnosne argumentacije odlučeno je da 6 promjena (od 15 prijavljenih) u 2019. godini bude predmet nadzora nad promjenom i za koje Agencija izdaje rješenje o odobravanju promjene.

Učestale promjene u funkcionalnom sistemu podrazumijevaju promjene koje su usaglašene/definisane između SMATSA doo, DCV i ACV. Učestalim promjenama u funkcionalnom sistemu smatraju se:

- promjene koje su bazirane na iskustvu u implementaciji, za koje su opasnosti prepoznate u okviru prethodno sprovedene promjene i koje osim prepoznatih ne donose nove opasnosti,
- promjene koje nemaju uticaja na sigurnost (SC5), ne uvode nove funkcionalnosti u operativni rad i ne zahtijevaju obuku operativnog osoblja.

Broj dostavljenjih učestalih promjena u 2019. godini je 122

Kalibraža iz vazduha

Kalibraža iz vazduha je provjera kojom se vrši: mjerenje, utvrđivanje usklađenosti rezultata mjerenja sa zadatim specifikacijama i dovođenje parametara u okvire zadatih specifikacija za opremu koja se kalibriše. Kalibražom iz vazduha vrši se provjera zemaljskih navigacionih i nadzornih sistema, vazduhoplovnih telekomunikacija i opreme za svjetlosnu signalizaciju na aerodromima, sa ciljem da parametri navedenih sistema zadovolje zahtjeve za eksploataciju. Kalibraža iz vazduha može biti periodična ili pred uvođenje nove opreme u rad. U cilju praćenja i održavanja pouzdanosti rada tehničkih sistema u operativnoj upotrebi, SMATSA doo kao organizacija ovlašćena za pružanje usluga kalibraže iz vazduha, po unaprijed utvrđenim rokovima, redovno održava i kalibriše sisteme i uređaje.

U nastavku je kratak opis projekata i ostalih aktivnosti na kojima su tokom 2019. godine učestvovali zaposleni u ANS sektoru.

Tehnička saradnja u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi i plan zajedničkih aktivnosti Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i Direktorata civilnog vazduhoplovstva Republike Srbije

Tokom 2019. godine su sprovedene brojne aktivnosti u cilju unapređenja saradnje Direktorata i Agencije. Imajući u vidu uspješnost i efikasnost dosadašnjeg zajedničkog vršenja nadzora nad zajedničkim pružaocem usluga u vazdušnoj plovitbi, kao i odredbe Sporazuma o saradnji u oblasti vazdušnog saobraćaja između Vlade Republike Srbije i Vlade Crne Gore, potpisanog 3. februara 2012. godine u Beogradu, kojim je utvrđeno da će strane stvarati uslove za potpisivanje odgovarajućih tehničkih sporazuma dvije vazduhoplovne vlasti, čime će omogućiti Direktoratu i Agenciji unapređenje postojeće saradnje iz domena svojih nadležnosti, 26.06.2019. godine direktori Agencije i Direktorata potpisali su Sporazum o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi (u nastavku teksta: Sporazum). Stupanjem na snagu ovog sporazuma prestao je da važi Memorandum o razumijevanju iz novembra 2015. godine i ostvareno je značajno unapređenje saradnje potpisnica u kompletnoj ATM/ANS oblasti, a posebno u vršenju zajedničkog nadzora nad radom Kontrole letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd (u nastavku teksta: SMATSA doo) u oblasti osposobljavanja kontrolora letenja, koja nije bila predviđena odredbama Memoranduma o razumijevanju.

Direktorat i Agencija su potom, na osnovu člana 1 stav 8 Sporazuma, potpisali i Proceduru o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovitbi, koja se primjenjuje od 26.08.2019. godine. Ovom procedurom detaljnije su propisani postupci izrade i usaglašavanja godišnjih programa i planova periodičnih provjera, sprovođenja zajedničkih provjera iz predmeta Sporazuma, razmjene podataka iz evidencija sprovedenih provjera, saradnje prilikom razmatranja dokumentacije i procedura pružaoca usluga u vazdušnoj plovitbi i odlučivanja o njihovom odobravanju, saradnje prilikom analiziranja

dostavljene sigurnosne argumentacije prije uvođenja promjena u funkcionalni sistem i odlučivanja o prihvatanju planirane promjene, izrade zajedničkog AST izvještaja i dr.

Tokom 2019. godine, Direktorati i Agencija su takođe izvršili i 6 zajedničkih nadzora u SMATSA doo, i to:

- nadzor nad primjenom transponovane EU Reg 923/2012 – sproveden 24.04.2019. godine;
- nadzor u oblasti navigacionih postupaka (PANS-OPS) – sproveden 17-18.06.2019. godine;
- zajednička provjera transponovane EU Reg 2015/340 – sprovedena 27.09.2019. godine;
- zajednička provjera funkcija ASM/ATFCM – sprovedena 12.11.2019. godine;
- zajednička provjera pružanja usluga ATS/AIS/CNS/MET kao i regulativa 376/2014 i 2018/1018 – sprovedena u periodu 18-21.11.2019. godine;
- dodatna zajednička provjera po promjeni u funkcionalnom sistemu BHATM2 (ATM.PBA.149) – sprovedena 15.11.2019. godine.

Navedene provjere su sprovedene u korektnoj i kooperativnoj atmosferi i u skladu sa odredbama Procedure o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi i internim procedurama Direktorata i Agencije.

Tokom 2019. godine provjerivači Direktorata i nadzornici Agencije su redovno sarađivali i u sklopu nadzora nad promjenama u funkcionalno sistemu koje je uvodila SMATSA, poput faze 2 BHATM projekta (prestanak pružanja usluga SMATSA u vazdušnom prostoru BiH), unapređenja TopSky ATC sistema – Step 1.2, i dr.

Kako Direktorati i Agencija zajednički sarađuju sa EUROCONTROL-om na Support to State projektu, održano je više zajedničkih sastanaka sa predstavnicima te organizacije i dogovoreno je obostrano učešće na radionicama koje EUROCONTROL organizuje u Srbiji ili Crnoj Gori. Usaglašavanje planiranih aktivnosti i rezultati ostvarene saradnje se razmatraju dva puta godišnje na sastancima sa EUROCONTROL u Beogradu i Podgorici, a u sklopu ovog programa organizovane su sljedeće obuke i radionice sa učešćem kolega iz obje vazduhoplovne vlasti: radionica FUA ASM Level 2 u Podgorici; uspostavljanje vojnih vazduhoplovnih vlasti MAA u Beogradu; OAT ATCO licenciranje u Beogradu; uredba 2018/1139 u Beogradu.

Pored navedenih, organizovane su i druge obuke i radionice u kojima su učestvovali predstavnici obje vazduhoplovne vlasti, u samostalnoj organizaciji ili uz podršku TAIEX-a: Obuka u oblasti kartografije u Podgorici; Radionica Just Culture u Podgorici; Radionica nadzora nad preprekama u okolini aerodroma i PANS-OPS u Podgorici.

U skladu sa Sporazumom i zajedničkom procedurom, u toku decembra mjeseca usaglašen je predlog Godišnjeg programa i plana periodičnih provjera nad SMATSA doo za 2020. godinu. Ovim dokumentom planirano je sprovođenje četiri zajedničke provjere u CKL Beograd i drugim centralizovanim jedinicama SMATSA doo (provjera usaglašenosti sa zahtjevima za obuku kontrolora letenja, ASM/ATFCM provjera, provjera po ATS/AIS/CNS/MET/376 i CNS/DPS provjera).

TOP SKY Step 1.2

Strategijom poslovanja SMATSA doo, planirano je da se unaprijedi glavni operativni ATM sistem – TopSky ATC sistem implementacijom novih funkcionalnosti. U skladu sa Planom upravljanja Programom modernizacije kontrole letenja – SUSAN (SMATSA Upgrade of System for Air Navigation), predviđeno je da se unapređenje TopSky ATC sistem izvrši kroz tri faze, i to:

- korak 1 faza 1: unapređenje softvera FAMUS TopSky-ATC sistema,
- korak 1 faza 2: unapređenje hardvera i softvera FAMUS TopSky-ATC sistem sa proširenjem sistema, i
- korak 2: unapređenje funkcionalnosti Data Processing System (DPS) u okviru TopSky-ATC sistema, kojima se obezbeđuju sve SESAR funkcionalnosti zahtijevane regulativama Evropske Komisije.

Zajednički tim nadzornika Agencije i Direktorata je utvrdio da će uvođenje promjene u funkcionalni sistem biti predmet vršenja nadzora nad promjenom u funkcionalnom sistemu i da će njime ispred Agencije i Direktorata rukovoditi Agencija, o čemu je SMATSA doo blagovremeno obaviještena.

Unapređenje TopSky-ATC sistema u okviru projekta Step 1 Phase 2.1 (Step 1.2.1) obuhvatilo je unapređenje hardvera i softvera operativnog sistema (ONL rig), test sistema (BETT rig) TopSky-ATC PREOJT simulatora (BETR rig), implementaciju dodatnog test sistema kao i implementaciju sistema na novim lokacijama AKL Niš, AKL Tivat, AKL Batajnica i AKL Kraljevo. Ovo unapređenje može se podijeliti na softversko (implementacije šest (6) novih funkcionalnosti – ECP) i hardversko unapređenje (proširenje postojećih platformi: Operativne ATM platforme (ONL) i Test ATM platforme (BETT) sa zamjenom svih hardverskih komponenti i obezbeđivanjem nove telekomunikacione infrastrukture (LAN i WAN segmenti).

Hardversko i softversko unapređenje TopSky-ATC sistema u okviru Step 1.2.1 projekta SUSAN programa sastojalo se od implementacije sledećih platformi:

- Operativne platforme, koja se odnosi na instalaciju i integraciju TopSky-ATC ONL platforme sa sledećim cjelinama (rig-ovi): BEOL, PGOL, KROL, NIOL i TVOL;
- Test platforma 1, koja se odnosi na instalaciju i integraciju TopSky-ATC Test 1 platforme (BET1 rig).

Funkcionalnosti unapređenja glavnog ATM sistema – TopSky FAMUS su sprovedene kroz sledeće aktivnosti:

- Proširenje postojećih konzola operativnog sistema (ONL rig) uključujući konzolu u AKL Podgorica,
- Zamjena postojećeg hardvera operativnog sistema (ONL rig) u tehničkim i operativnim salama: CKL Beograd, staroj zgradi AKL Beograd i AKL Podgorica (uključujući pozicije u TMA sali i na tornju),
- Instalacije nove opreme TopSky-ATC ONL sistema na novim lokacijama (AKL Batajnica, AKL Kraljevo, AKL Niš i AKL Tivat),
- Zamjenu operativnog sistema Thalix 10 sa novim Thalix 12 i zamjenu softvera sistema za nadzor OASYS RCMS, uz dodavanje NMS softvera za upravljanje mrežnom konfiguracijom,
- Zamjenu postojećeg hardvera test sistema (BET 1) uključujući pozicije u u Replay room, uz dodavanje Remote Test kontrolorske pozicije,
- Dodavanje ground-ground rutera za povezivanje TopSky-ATC sistema sa ATN mrežom provajdera VDL usluga, za potrebe realizacije data link servisa.

Unapređenje TopSky-ATC sistem, nakon implementacije projekta Step 1.2.1, obuhvatalo je niz novih funkcionalnosti.

U skladu sa odredbama Ugovora o nabavci unapređenja hardvera i softvera FAMUS TopSky-ATC sistema sa proširenjem sistema, Korak 1, Faza 2 (projekat SUSAN Step 1.2.1) i planom aktivnosti za sprovođenje ovog projekta (Project Management Plan) usaglašenim između SMATSA doo i kompanije Thales, sprovedeno je fabričko testiranje sistema (Factory Acceptance Test – FAT), instalacija, integracija, testiranje i prijem sistema na lokaciji (Site

Acceptance Test – SAT) i tehnička tranzicija unapređenja sistema za upravljanje vazдушnim saobraćajem u operativnim jedinicama CKL/TKL Beograd, AKL Beograd, AKL Podgorica, AKL Tivat, AKL Batajnica, AKL Kraljevo i AKL Niš.

U cilju koordinacije djelovanja između Agencije i Direktorata, sa jedne strane i SMATSA doo sa druge strane, dogovoren je zajednički plan aktivnosti u procesu uvođenja predmetne promjene u funkcionalni sistem. Shodno zajedničkom planu aktivnosti, koji je zavisio od plana aktivnosti SMATSA doo i ugovorenih aktivnosti SMATSA doo sa proizvođačem TopSky-ATC – Step 1.2 sistema (Thales Air System SAS), Agencija i Direktorat su u nekoliko navrata na licu mjesta izvršili provjere kako relevantne dokumentacije tako i postupaka testiranja novog unaprijeđenog TopSky-ATC sistema.

Pregledom i analizom dostavljene dokazne dokumentacije i provjerom postupaka testiranja unaprijeđenog TopSky-ATC sistema utvrđeno je da su ispunjene sve sledeće pretpostavke navedene u relevantnoj sigurnosnoj dokumentaciji SMATSA doo :

- Svi sistemski elementi: ljudi, procedure, oprema, kao i način kako su implementirani zadovoljavaju svoje sigurnosne zahtjeve,
- Sistem TopSky-ATC na način koji je implementiran zadovoljava svoje sigurnosne ciljeve,
- Sve pretpostavke koje su se koristile za vrijeme procesa sigurnosne procjene su tačne,
- Sistem zadovoljava, sa aspekta sigurnosti, očekivanja korisnika sistema,
- Sistem funkcioniše u okvirima prihvatljivog rizika.

Analizom rezultata procesa testiranja na FAT-u, SAT-u i izvještaja SMATSA doo o internoj validaciji i testovima regresije, dokumentacije sistema i rezultata praćenja sistema utvrđeno je da su svi sigurnosni zahtjevi postavljeni u tenderskoj i projektnoj dokumentaciji ispunjeni.

SMATSA doo je u za to predviđenim rokovima, a u skladu sa dinamikom plana sprovođenja aktivnosti za implementaciju predmetne promjene u funkcionalnom sistemu, dostavila svu zahtijevanu dokumentaciju koja je od strane Agencije i Direktorata zahtijevana da se dostavi do početka perioda operativne i tehničke tranzicije TopSky-ATC sistema.

Planom operativne i tehničke tranzicije TopSky-ATC sistema Step 1.2.1 je predviđen period paralelnog rada postojećeg TopSky-ATC i novog unaprijeđenog TopSky-ATC sistema. U periodu tranzicije, izvršena je operativna validacija novog unaprijeđenog TopSky-ATC sistema, uz istovremeni – paralelni rad i postojećeg TopSky-ATC sistema. Na ovaj način se osiguralo neometano pružanje usluga kontrole letenja, u slučaju bilo kakvih problema sa novim TopSky-ATC sistemom.

Tim za obavljanje dodatne provjere je nakon provjere i razmatranja dostavljene dokumentacije o planiranom uvođenju promjene u funkcionalni sistem, praćenja aktivnosti u vezi sa promjenom i dostavljene sigurnosne argumentacije, kao i na osnovu nadzora predloženih promjena i sprovedenih provjera na lokaciji, konstatovao da su sigurnosna argumentacija i aktivnosti koje su njom predviđene urađene u skladu sa zahtjevima Pravilnika koji propisuju implementaciju promjene u funkcionalnom sistemu, Protokola o aktivnostima u vezi sa promjenama u funkcionalnom sistemu (PTK-CHG-001-ME) i procedurama Priručnika o upravljanju bezbednošću SMATSA doo.

Rješenjem br. 03/1-115/40-18 od 25.04.2019. godine Agencija za civilno vazduhoplovstvo je odobrila Kontrolu letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd uvođenje promjene u funkcionalni sistem – Implementacija hardverskog i softverskog unapređenja TopSky-ATC sistema u sklopu projekta modernizacije – korak 1, faza 2 SUSAN programa, kako je navedeno

u obavještenju o planiranoj promjeni u funkcionalnom sistemu, br. 03/1-115/26-18 od 18.09.2018. godine.

Zamjena radio stanica sistema za govornu komunikaciju zemlja – zemlja ICOM GG u AKL Podgorica

Kontrola letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd (u daljem tekstu: SMATSA doo), je dostavila Obaveštenje o planiranoj zamjeni radio stanica sistema za govornu komunikaciju zemlja – zemlja ICOM GG u AKL Podgorica i Protokol o nivou usluga pružanja radio servisa govorne komunikacije zemlja zemlja.

Imajući u vidu dostavljenu analizu i kompleksnost procesa, s obzirom da se mijenja koncept radio mreže za govornu komunikaciju zemlja zemlja i da je navedena promjena inicirana od preduzeća Aerodromi Crne Gore AD, kao vlasnika radio mreže za govornu komunikaciju zemlja zemlja i da je SMATSA doo odgovorna za snimanje govorne komunikacije i provjeru kvaliteta snimaka ostvarene radio komunikacije, odlučeno je da se vrši nadzor nad uvođenjem promjene, da je promjena predmet odobravanja Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore i da je potrebno dostavljanje dodatne dokumentacije.

U obrazloženju planirane promjene u funkcionalnom sistemu SMATSA doo navedene su pretpostavke koje se moraju obezbijediti i ispuniti za izvršenje promjene, planirani način testiranja i implementiranja promjene, kojima se obezbjeđuje da proces neće imati negativnog uticaja na sigurnost vazdušnog saobraćaja. Sve aktivnosti po pitanju zamjene radio sistema za govornu komunikaciju zemlja-zemlja ICOM GG u AKL Podgorica su detaljno praćene od strane Agencije.

Izvršena je provjera čujnosti sa karakterističnih tačaka oko PSS-a i nastavilo se sa praćenjem snimanja govorne komunikacije. Kada je verifikovano da nova fiksna stanica može pružiti kvalitet govorne komunikacije koji nije lošiji od postojećeg sistema, izvršiće se zamjena fiksne stanice na civilnom dijelu tornja sa novom.

Sve nove stanice u vlasništvu Aerodroma Crne Gore podešene tako da jedan kanal ostaje u analognom modu, dok su ostali kanali već prepodešeni na digitalni. Na taj način je omogućeno da koegzistiraju postojeća i nova tehnologija, pa je time i prelazak na novi sistema olakšan i sa sobom nosi mnogo manje rizike.

SMATSA doo je u skladu sa to predviđenim rokovima, a u skladu sa dinamikom plana sprovođenja aktivnosti za implementaciju predmetne promjene u funkcionalnom sistemu, dostavila svu zahtijevanu dokumentaciju. Izvršena je procjena prihvatljivosti dostavljene sigurnosne argumentacije i utvrđeno je da bi se mogao sprovesti proces uvođenja planirane promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo, odnosno da su procesi implementacije promjene izvršeni u skladu sa zahtjevima Pravilnika.

Na osnovu svega navedenog, a u skladu sa zahtjevima Pravilnika i interne procedure ANS-PRO-003, donijeto je Rješenja o odobravanju uvođenja promjene u funkcionalni sistem SMATSA doo – Zamjena radio stanica sistema za govornu komunikaciju zemlja – zemlja ICOM GG u AKL Podgorica.

Uvođenje VoIP protokola u operativnu upotrebu

Programom modernizacije kontrole letenja SUSAN, kroz projekat SMATSA IP komunikaciona mreža je između ostalog predviđena nabavka i implementacija opreme neophodne za operativnu realizaciju VoIP protokola. Predviđeno je da VoIP protokol koristi *native* IP

funkcionalnost u okviru telekomunikacione mreže SMATSA doo koja se takođe uvodi kroz pomenuti projekat.

Predmet promjene kojom se bavi dostavljena sigurnosna analiza je početak prenosa govora korišćenjem IP protokola, odnosno uvođenje Voice over IP (VoIP) protokola u operativnu upotrebu. Razlozi za uvođenje VoIP protokola u operativnu upotrebu su višestruki:

- Za opremu koja se koristi u postojećoj telekomunikacionoj mreži SMATSA doo i koja čini značajan segment za realizaciju govorne komunikacije, proizvođač opreme je najavio prestanak proizvodnje i/ili podrške, a tendencije na tržištu opreme ovog tipa su takve da sve manji broj proizvođača proizvodi opremu zasnovanu na TDM tehnologiji, zbog čega nije ni predviđeno da postojeća oprema bude zamijenjena opremom zasnovanom na TDM tehnologiji,
- Telekomunikacioni operatori prestaju da nude usluge bazirane na TDM tehnologiji (zakup 2Mb/s vodova) i okreću se IP rješenjima, što uslovljava i promjenu koncepta u načinu prenosa signala, uključujući i signale govorne komunikacije,
- IP/MPLS tehnologija je u proteklih par decenija sazrela i trenutno omogućava nesmetan prenos velike količine podataka, zadovoljavajućom brzinom za sve servise (uključujući i govor), pri čemu može da obezbijedi čak i viši nivo redundanse u odnosu na TDM tehnologiju,
- Standardizacija VoIP protokola u domenu primjene u vazduhoplovnim komunikacijama, izrađena od strane Eurocontrol EUROCAE WG-67 kao preduslov za uvođenje VoIP protokola u ATM okruženje,

Planiranim priključenjem na NewPENS (New Pan European Network Services) mrežu stvaraju se uslovi za realizaciju govorne koordinacije sa susjednim kontrolama letenja korišćenjem IP protokola.

Promjena ima uticaj na sledeće elemente servisa govorne komunikacije:

- VHF/UHF radio mreža (samo A/G),
- Telekomunikaciona mreža koju čine:
 - o Transportna mreža SMATSA doo (radio-relejna oprema i optički sistemi prenosa),
 - o Pristupna mreža SMATSA doo (multipleksna oprema),
 - o Linije zakupljene kod telekomunikacionih provajdera,
- VCS sistemi (Main VCS, Backup VCS, RBS).

Početak operativnog korišćenja VoIP protokola zapravo podrazumijeva:

- Da je u okviru telekomunikacione mreže SMATSA doo obezbijedena Native IP funkcionalnost (proširenjem ove mreže ruterima, svičevima i firewall uređajima koji su jednim imenom nazvani SMATSA IP komunikaciona mreža), odnosno da se elementi mreže koji je obezbjeđuju operativno koriste,
- Početak operativnog korišćenja VCX-IP uređaja,
- Početak korišćenja VHF/UHF radio uređaja koji su u operativnom radu u IP režimu.

Na ovaj način se stvaraju uslovi za sprovođenje operativne validacije servisa govorne komunikacije korišćenjem VoIP protokola, a po uspješnom okončanju operativne validacije i za tranziciju operativne govorne komunikacije u VoIP okruženje. Predviđeno je da se tranzicija operativne govorne komunikacije u VoIP okruženje (bez potrebe za povratkom na prethodno okruženje) sprovodi tek kada se kroz operativnu validaciju, kao dugoročni test, potvrdi kvalitet govorne komunikacije ostvarene korišćenjem VoIP protokola.

Promjena je izuzetno tehnički zahtjevnja, okvirni vremenski raspored u kome će se sprovoditi navedene aktivnosti je period 2020-2021 godine, plan tranzicije može biti predmet izmjene, u

slučaju da se tokom realizacije promene pojave razlozi za odstupanje od navedenog vremenskog rasporeda.

Krizni menadžment (*Crisis Management*)

Evropska ćelija za koordinaciju tokom kriznih situacija u vazduhoplovstvu (*European Aviation Crisis Coordination Cell – EACCC*), osnovana pod okriljem EUROCONTROL-a (Evropske organizacije osnovane Međunarodnom konvencijom o saradnji u cilju postizanja sigurnosti vazdušne plovidbe), ustanovila je, kroz različite aktivnosti u oblasti kriznog menadžmenta, potrebu za definisanjem protokola i procedura u oblasti kriznog menadžmenta, odnosno o koordinaciji i postupanju u kriznim situacijama u vazduhoplovstvu.

Na osnovu učešća u radu EACCC ćelije, Agencija je 15.01.2019. godine objavila Uputstvo za upravljanje krizom na mreži.

Predstavnici Agencije su potom aktivno učestvovali u aktivnostima za vježbu EACCC PANDEMIC 19, koja je održana 26-27.02.2019. godine u sjedištu EUROCONTROL-a u Briselu. Ova vježba je organizovana sa ciljem da se definišu različite vrste informacija koje su u slučaju pandemije neophodne za koordinaciju postupaka u oblasti vazduhoplovstva, a posebno ATM-a, na nacionalnom i Evropskom nivou.

Učesnici vježbe u saradnji sa nacionalnim i internacionalnim subjektima od značaja (pružaoциma usluga u vazdušnoj plovidbi, operatorima aerodroma, operatorima vazduhoplova, nadležnim ministarstvima, institutima za javno zdravlje, internacionalnim organizacijama, državama regiona, Network Manager-om i EACCC-om) definisali su korake koje treba preuzeti kao reakciju na ovakvu vrstu opasne situacije u vazduhoplovstvu. Zbog kompleksnosti koje izbijanje pandemije može imati na aktivnosti u sektoru civilnog vazduhoplovstva, učestvovanje predstavnika nacionalnih vazduhoplovnih vlasti, organa koji su zaduženi za javno zdravlje, operatora aerodroma i operatora vazduhoplova u ovoj i u narednim vježbama PANDEMIC smatra se višestruko korisnim, posebno imajući u vidu cjelokupnu aktuelnu situaciju izazvanu pandemijom koronavirusa covid-19.

RASARAC (Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje)

Regionalni savjetodavni odbor za traganje i spašavanje (*RASARAC – Regional Aeronautical Search and Rescue Advisory Committee*) u civilnom vazduhoplovstvu uspostavljen je u novembru 2016. godine potpisivanjem Memoranduma o razumijevanju između Bosne i Hercegovina, Makedonije, Srbije, Slovačke, Slovenije, Hrvatske i Mađarske. Formiranje RASARAC-a podržano je od strane ICAO-a i EUROCONTROL-a.

Vlada Crne Gore je, na sjednici održanoj 23. marta 2017. godine, donijela Zaključak da Agencija dostavi Direktoratu Pismo zainteresovanosti u cilju pristupanja RASARAC-u, o čemu je Agencija dopisom br. 03/1-592/1-17 od 06. aprila 2017. godine, obavijestila DCV. Vlada Crne Gore je, na istoj sjednici, donijela zaključak da Ministarstvo unutrašnjih poslova i Agencija odrede predstavnike koji će učestvovati u radu RASARAC-a. Dopisom, br. 03/1-592/6-17 od 10. maja 2017. godine, Agencija je DCV-u dostavila imena predstavnika Crne Gore koji će učestvovati u radu RASARAC-a, a koji su delegirani iz Ministarstva unutrašnjih poslova, Uprave pomorske sigurnosti i Agencije.

Ciljevi ovog tijela, između ostalog, su međusobna podrška zemalja članica, izgradnja i razvoj kapaciteta u oblasti traganja i spašavanja vazduhoplova (SAR), unapređivanje prekogranične saradnje između zemalja članica, kao i podrška pri realizaciji ICAO standarda u ovoj oblasti.

Od osnivanja RASARAC-a do danas održano je ukupno deset sastanaka na međunarodnom nivou. Predstavници Crne Gore su aktivno učestvovali u predlaganju dokumenata i donošenju zaključaka u okviru radnih grupa (RG) koje su formirane unutar RASARAC-a, a odnosile su se na: RG1 – prekogranična saradnja i međudržavni sporazumi, RG2 – operativne procedure, RG3 – obuka i RG4 - nadzor. Takođe, predstavnici Agencije su aktivno učestvovali i u radu Upravnog odbora (*Steering Board*) i Ekspertskog tima (*Expert Team*) RASARAC komiteta, koji predstavljaju najviše strateško tijelo zaduženo za donošenje odluka i izvršno tijelo zaduženo za implementaciju zaključaka i realizaciju aktivnosti komiteta.

Agencija će nastaviti sa naporima u pogledu učešća u RASARAC, posebno imajući u vidu brojne benefite za sistem našeg civilnog vazduhoplovstva, koji se već ostvaruju ili će biti ostvareni u narednom periodu. U tom kontekstu, do sada su organizovane dvije obuke za osoblje koje učestvuje u poslovima traganja i spašavanja, u saradnji sa JRCC Larnaka na Kipru, a u predstojećem periodu biće intenzivirane aktivnosti u cilju usvajanja međudržavnog Sporazuma o traganju i spašavanju u civilnom vazduhoplovstvu kojim se definiše okvir za saradnju među državama koje učestvuju u radu RASARAC. Imajući u vidu da Crna Gora, kao ni većina država koje učestvuju u radu RASARAC, nema međusobno donijete sporazume o koordinaciji, kojima bi se omogućilo sprovođenje akcija traganja i spašavanja na znatno efikasniji, racionalniji i sadržajniji način, potpisivanjem ovog sporazuma stvoreni su dobri preduslovi za svestraniji i racionalniji pristup regionalnoj saradnji na operativnom nivou, čime bi se ispunili standardi ICAO utvrđeni Aneksom 12 Čikaške konvencije.

EASA kontrolna posjeta u oblasti ATM/ANS

Evropska agencija za sigurnost vazdušnog saobraćaja (EASA) je u Crnoj Gori sprovela kontrolnu posjetu u oblasti ATM/ANS, u periodu od 2. do 5. jula 2019. godine, u cilju utvrđivanja stepena usaglašenosti sa propisima EU, koje su u naš pravni sistem prenijete kroz posebne pravilnike. Kontrolna posjeta je sprovedena prvenstveno u Agenciji, a potom i u Terminalnoj kontroli letenja Podgorica, glavnoj operativnoj organizacionoj jedinici SMATSA doo u Crnoj Gori. Prethodno su, u skladu sa detaljnim Akcionim planom za pripremu za EASA provjeru, preduzete brojne pripremne aktivnosti poput utvrđivanja statusa implementacije korektivnih mjera za utvrđene neusaglašenosti u EASA provjeri iz 2015. godine i priprema potrebne dokazne dokumentacije o adekvatnom sprovođenju prihvaćenih korektivnih mjera u periodu od 2015-2019. godine, popunjavanje odgovarajućih EASA upitnika za Nacionalne nadzorne organe i koordinacija sa SMATSA doo u cilju popunjavanja upitnika za pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i organizacije za osposobljavanje kontrolora letenja, organizacija pripremne radionice, sprovođenje uporedne analize internih procesa sa regulatornim zahtjevima iz plana EASA provjere, priprema i održavanje obuke u saradnji sa EUROCONTROL-om o implementaciji Uredbe (EU) 2015/340 za osoblje koje je uključeno u proces nadzora nad organizacijom za osposobljavanje kontrolora letenja i pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi i za osoblje uključeno u interne provjere (compliance management), održavanje više sastanaka sa SMATSA doo u cilju usaglašavanja potrebnih pripremnih aktivnosti, priprema uvodnih prezentacija Agencije i SMATSA doo, itd.

Tokom same EASA provjere, utvrđen je mali broj neusaglašenosti, na nivou približno istom kao i 2015. godine, što je tada predstavljao svojevrstan rekord po broju nalaza na evropskom nivou u oblasti ATM/ANS. Na završnom sastanku su od strane EASA predstavnika istaknute pozitivne impresije po pitanju stručnosti i kompetentnosti osoblja Agencije, sprovođenja nadzora (u pogledu temeljnosti, pripreme, saradnja tokom i nakon provjera), praćenja usaglašenosti/usklađenosti (Compliance monitoring), sprovedene sigurnosne procjene prilikom implementacije regulative 2016/1185 (SERA part C) idr. Kao oblasti koje zahtijevaju

unapređenje u odnosu na trenutno stanje navedene su sertifikacija AFIS usluga tj. organizacija aktivnosti na letilištima Dolac, Kapino polje i Ćemovsko polje i objavljivanje podataka u AIP-u u vezi sa tim, kao i implementacija zahtjeva za pružanje usluga APP ovlašćenja u TKL Podgorica i formiranje civilno-vojne AMC jedinice između SMATSA i Vojske Crne Gore.

Odmah po završetku sprovedene EASA provjere, pristupilo se aktivnostima u cilju što skorijeg otklanjanja utvrđenih nalaza. U skladu sa tim, prvenstveno su odbačena 2 nalaza EASA koji su se odnosili na implementaciju Regulative 2016/1185 u vazdušnom prostoru iznad FL145 i na odobravanje UTP/UCS dokumenata za osposobljavanje kontrolora letenja koji pružaju usluge u vazdušnom prostoru iznad FL145 iz CKL Beograd, pri čemu je odbacivanju ovih nalaza prethodila zahtjevna koordinacija kako sa predstavnicima SMATSA doo, tako i sa predstavnicima DCV u skladu sa Sporazumom o tehničkoj saradnji u oblasti zajedničkog nadzora nad pružanjem usluga u vazdušnoj plovidbi, zaključenim 26. juna 2019. godine. Nakon toga, od EASA i njihovog Rukovodioca tima za provjeru (Audit Team Leader – ATL) je 31. oktobra dobijena potvrda o saglasnosti na predloženi plan korektivnih mjera za otklanjanje preostalih utvrđenih nalaza. Tokom decembra 2019. godine su dovršene aktivnosti na zaključivanju još dva nalaza, koji su se odnosili na nedostajuće podatke na vazduhoplovnim kartama i na sprovođenje sigurnosne procjene od strane SMATSA doo u oblasti osposobljavanja kontrolora letenja.

Imajući u vidu broj utvrđenih nalaza, kao i činjenicu da je planirano da gotovo 90% tih nalaza bude otklonjeno već tokom 2020. godine, može se konstatovati ostvarivanje odličnog rezultata i smatrati da je Agencija ovaj zadatak izuzetno uspješno realizovala.

U **Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja** angažovano je 10 nadzornika kojima su dodijeljene nadzorničke autorizacije za vršenje specifičnih aktivnosti inicijalnog dodjeljivanja odobrenja, licenci, dozvola i dr, kao i nadzora u tim oblastima. Pet od ovih deset nadzornika posjeduje i ovlašćenja inspektora za vazdušni saobraćaj koji sprovode aktivnosti u vezi sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju i Zakonom o inspekcijskom nadzoru. Pored ovih resursa angažovano je i pet osoba na poslovima administrativno-tehničke prirode, od kojih su četiri u procesu sticanja nadzorničke autorizacije.

Najveći dio aktivnosti u ovom sektoru odnosio se na realizaciju nadzora shodno Planom inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu, broj 01/2-2855/1-18 od 28.12.2018. godine.

U okviru Odsjeka vazduhoplovnih djelatnosti, planirani su inspekcijski i kontinuirani nadzori:

- 1) Organizacija koje obavljaju komercijalni vazdušni prevoz (nosioci sertifikata vazdušnog operatora – AOC-a):
 - Montenegro Airlines, broj odobrenja: ME.AOC.001
 - Airways Scenic & Charter, broj odobrenja: ME.AOC.004
 - Adriatic Airways, ME.AOC.002
 - Adriatic Aviation – ME.AOC.003
- 2) Organizacija koje obavljaju nekomercijalne vazdušne operacije sa ne-složenim vazduhoplovima (NCO):
 - Avio helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore
 - Airways Aviation Academy
 - Flight Academy Montenegro

3) Organizacija koje obavljaju nekomercijalne vazdušne operacije sa složenim vazduhoplovima na motorni pogon (NCC):

- Avio helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore
- Generalni sekretarijat Vlade Crne Gore.

4) Organizacije koje vrše pružanje usluga iz vazduha:

- Avio helikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore

U toku 2019. godine, u Odsjeku vazduhoplovnih djelatnosti, planiran je nadzor nad 10 vazduhoplovnih subjekata, od čega je izvršen nadzor nad devet vazduhoplovnih subjekata, ukupno 25 pojedinačnih nadzora. Tokom tih nadzora je konstatovano 48 nalaza.

U okviru Odsjeka vazduhoplova, planirani su inspekcijski i kontinuirani nadzori sljedećih organizacija:

1) Organizacije odobrene po Dijelu M:

- Airways Scenic&Chartrer, broj odobrenja ME.MG.0006
- Adriatic Airways, broj odobrenja ME.MG.0007
- Montenegro Airlines, broj odobrenja ME.MG.0001
- Adriatic Aviation, broj odobrenja ME.MG.0008
- Aviohelikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (AHJ MUP), broj odobrenja ME.MG.0004.

2) Organizacije odobrene po Dijelu 145:

- Montenegro Airlines, broj odobrenja ME.145.0001
- Aviohelikopterska jedinica Ministarstva unutrašnjih poslova Crne Gore (AHJ MUP), broj odobrenja ME.145.0004.

3) Aircraft Continued Airworthiness Monitoring – ACAM:

- 40-AOP
- 40-AOC
- 40-HCC
- 40-EAB
- 40-DIS.

4) Organizacije u inostranstvu:

- Prince Aviation – Dio 145.

U toku 2019. godine u Odsjeku vazduhoplova bio je planiran nadzor nad 13 vazduhoplovnih subjekata od čega je izvršen nadzor nad ukupno 10 subjekata, odnosno ukupno 13 pojedinačnih nadzora. Tokom tih nadzora je konstatovano 25 nalaza.

Nije izvršen nadzor iz oblasti *Acc.Man* (M.B.704 f) u organizaciji MUP (ME.MG.0004), kao ni nadzor iz oblasti *Scope* (145.A.10) i *Acceptance of components* (145.A.42) u organizaciji AHJ MUP (ME.145.0004).

Nije izvršen nadzor organizacije Prince Aviation (Dio 145), kao ni ACAM Review na vazduhoplovu registarskih oznaka 40-AOP (nije bio u upotrebi tokom 2019. godine) i vazduhoplovu registarskih oznaka 40-DIS (izbrisan iz registra).

U okviru Odsjeka za dozvole i nadzor letачkog osoblja bili su planirani inspekcijski i kontinuirani nadzori sljedećih organizacija:

- Flight Academy Montenegro – ME.ATO.001
- Airways Aviation Academy - ME.ATO.002
- MUP Academy – ME.ATO.003
- Padobranski školski centar „Špiro Mugoša“ – ME.P-01
- Nadzor imaoaca dozvola i sertifikata
- Inspekcije paraglajdera

U toku 2019. godine, u Odsjeku za dozvole i nadzor letačkog osoblja, izvršen je nadzor nad četiri planirana vazduhoplovna subjekta kao i 13 inspekcija paraglajdera. Ukupno je izvršeno 29 pojedinačnih nadzora uključujući inspekcije paraglajdera. Ukupan broj nalaza je devet.

U okviru Odsjeka za aerodrome, bili su planirani inspekcijski i kontinuirani nadzori sljedećih organizacija:

- Aerodromi Crne Gore
- Društvo za transport putnika i robe u vazdušnom saobraćaju "Montenegro Airlines"
- Flystar d.o.o. – Podgorica
- Fly Montenegro d.o.o. – Podgorica
- Montenegro GHS
- JAT Tehnika – dio stranog društva u Tivtu
- OKI Air Montenegro
- Aero klub "Krila Podgorice" – Špiro Mugoša – letilište Ćemovsko polje
- Sportski aero klub "Nikšić"
- Privredno društvo "Hotels Group Montenegro Stars" d.o.o. Budva
- Paraglajding klub "Adria-fly"
- Paraglajding klub "Naša Krila"
- Paraglajding klub "Orao"
- Paraglajding klub "Ikar"
- DG subjekti

U toku 2019. godine u Odsjeku aerodroma planiran je nadzor nad 14 vazduhoplovnih subjekata i DG subjekata. Izvršen je nadzor nad devet vazduhoplovnih subjekata. Bilo je ukupno 23 pojedinačna nadzora u skladu sa *Planom inspekcijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu* i sedam inspekcijskih pregleda koji nijesu bili predviđeni tim Planom. Tokom nadzora konstatovano je 123 nalaza, uključujući nedostatke konstatovane inspekcijskim pregledima (nedostatak = nalaz). Izrečeno je i 10 prekršajnih naloga.

Procedurom vršenja inspekcijskog nadzora (GEN-PRC-010) uređen je postupak pokretanja inspekcijskog nadzora, vršenje inspekcijskog pregleda, preduzimanje zakonom propisanih mjera, praćenje izvršenja naloženih mjera iz inspekcijskog pregleda, zaključivanje inspekcijskog nadzora, vođenje evidencije o izvršenim inspekcijskim pregledima i arhiviranje dokumentacije iz inspekcijskih nadzora.

U periodu od 01.01.2019. godine do 31.12.2019. godine inspektori za vazdušni saobraćaj iz Sektora za sigurnost vazdušnog saobraćaja započeli su realizaciju ukupno 30 inspekcijskih pregleda: 16 redovnih i 14 vanrednih inspekcijskih pregleda.

U odnosu na tih 30 inspekcijskih pregleda, ovlašćeni inspektori za vazdušni saobraćaj su u 15 od njih utvrdili nepravilnosti, u šest nijesu utvrdili nepravilnosti, jedna inspekcija je rezultirala rješenjem o zabrani, u pet započetih inspekcija pilota paraglajdera nijesu uočene aktivnosti pilota paraglajdera, dok su dvije planirane inspekcije pilota paraglajdera odložene a jedna nije realizovana.

Inspektori za vazdušni saobraćaj su u inspekcijama koje su započete u 2019 godini:

- izvršili ukazivanje, u pet predmeta (inspekcija),
- izdali rješenja kojima se subjektima nadzora naređuje da izvrše određene mjere, u osam inspekcija,
- izdali prekršajne naloge, u sedam inspekcija,
- podnijeli zahtjev za pokretanje prekršajnog postupka, u dvije inspekcije.

Subjekti nadzora kod kojih su vršene inspekcije započete u izvještajnom periodu su: Aerodromi Crne Gore (10), piloti paraglajdera (12), Paraglajding savez Crne Gore (1), Montenegro Airlines (1), AHJ MUP (1), NEWTECH (1), Aero klub „Špiro Mugoša“ (1) i operatori bespilotnih vazduhoplova (3).

Planom procjene sigurnosti stranih vazduhoplova na platformi (SAFA) za 2019. godinu je bila predviđena realizacija 94 SAFA inspekcije (104 poena) .

Izvršeno je 67 inspekcija (84 poena) odnosno 80% predviđenih poena.

Na ukupno 27 inspekcija su uočeni nedostaci tj. nalazi. Ukupno je bilo konstatovano 33 nalaza. Uočenih nalaza kategorije 1 je bilo sedam, kategorije 2 je bilo 20 a nalaza kategorije 3 je bilo šest. Takođe je uočeno devet nalaza (primjedbi) kategorije G, koji se ne ubrajaju u ukupan broj nalaza. Svi nalazi su zatvoreni. Inspekcije su u SAFA bazu unošene na vrijeme unutar propisanog roka od 15 radnih dana. Korektivne akcije na nalaze kategorija 2 i 3 su uglavnom izvršavane pravovremeno i na odgovarajući način kod svih operatora.

Od ukupnog broja inspekcija, jedna je izvršena nad operatorom koji nije bio predmet inspekcije u prethodnih 12 mjeseci, 10 na operatorima koji su prioritizovani, 8 na operatorima koji nijesu pregledani u prethodnih osam sedmica i 21 inspekcija na operatorima je izvršeno van redovnog radnog vremena. Analizom inspekcija dolazi se do zaključka da postoji trend pad broja i ozbiljnosti nalaza.

Ukupno je pregledano 59 operatora, od kojih 56 komercijalnih operatora vazduhoplova i 3 nekomercijalna operatora vazduhoplova.

Planom procjene sigurnosti domaćih komercijalnih vazduhoplova na platformi (SANA) za 2019. godinu bila je predviđena realizacija 10 SANA inspekcije što je bio prilično značajan broj uzimajući u obzir broj vazduhoplova domaćih operatora. Urađeno je ukupno 7 inspekcija, od čega 5 inspekcija na vazduhoplovima iz flote Montenegro Airlines-a. Na inspekcijama je uočen 1 nalaz kategorije 2.

I tokom 2019. godine nastavljene su aktivnosti na preuzimanju i implementaciji EU uredbi i ICAO standarda i preporuka. Najznačajnije regulatorne promjene su se desile u oblasti plovidbenosti a gdje su uvedene nove kategorije dozvola koje se izdaju osobama koje se bave poslovima održavanja vazduhoplova. I u oblasti pilotskog osoblja je došlo je takođe do značajnih regulatornih promjena i to u dijelu obuka za izbjegavanje nepravilnog položaja vazduhoplova i vađenje iz njega. U oblasti aerodroma dvije regulatorne promjene zaslužuju posebnu pažnju. Prije svega po prvi put su doneseni regulatorni okviri o standardima i kriterijumima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme

letilišta na vodi. Sa druge strane, tokom proteklog perioda konstatovana je potreba za izmjenama kriterijumima i standardima za nesmetanu upotrebu operativnih površina, objekata, uređaja i opreme na letilištu.

Veći dio novousvojenih propisa nije nametao dodatne obaveze organizacijama i vazduhoplovnim subjektima koji su u vrijeme njihovog donošenja posjedovali odobrenja izdata od strane Agencije, pa u vezi sa tim nije ni bilo poteškoća, odnosno izazova u pogledu njihove implementacije.

Veliki porast broja evidentiranih operatora bespilotnih vazduhoplova bio je karakterističan i za 2019. godinu. Na kraju 2019. godine ukupno je bilo 513 evidentiranih operatora dronova, a u samoj 2019. godini evidentirano ih je 328.

Zainteresovanost pravnih i fizičkih lica za operacije ovih vazduhoplova i interesovanje šire javnosti u vezi sa ovim operacijama zahtjevali su jaku medijsku zastupljenost i intenzivnu komunikaciju stručnih službi Agencije, kojom prilikom se mnogo radilo na promociji regulatornih okvira za ovu oblast ali, takođe, i na komunikaciji i koordinaciji sa državnim organima koji imaju nadležnosti u ovoj oblasti, po raznim osnovima (zaštita frekventnog opsega, zaštita vazdušnog prostora, uvoz bespilotnih vazduhoplova, pitanja bezbjednosti, pitanja zaštite privatnosti i dr). Ova oblast ima tendenciju daljnjeg izrazitog rasta i samim tim značajnog uticaja na aktivnosti sektora, pa i Agencije u cjelini. Ono što je posebno obilježilo 2019. godinu je činjenica da se povećava broj operatora koji žele izvoditi operacije u naseljenim mjestima ili u njihovoj blizini. Ovakvi slučajevi se tretiraju sa posebnom pažnjom jer su u najvećem broju slučajeva operatori vazduhoplova u obavezi da dostave prihvatljivu procjenu rizika, tj. potrebno je da predlože posebne aktivnosti u cilju ublažavanja rizika, koje moraju biti prihvatljive stručnim službama Agencije. Tokom 2019. godine u službenom listu Evropske unije došlo je o objavljivanja regulatornih okvira u vezi sa operacijama bespilotnih vazduhoplova i neupitno je da se transpozicija ovog regulatornog okvira u skoroj budućnosti očekuje i u našem sistemu.

U oblasti certifikacije aerodroma odgovarajući regulatorni okviri objavljeni su još 2014. godine.

Certifikacija Aerodroma Podgorica započela je krajem 2015. godine na način što je operator Aerodroma Podgorica dostavio operativni priručnik. Međutim, značajnije intenziviranje ovih aktivnosti dogodilo se tek tokom 2017. godine kada je došlo o usaglašavanja operativnog priručnika sa operatorom Aerodroma Podgorica. Prvi pregled, kako je to i predviđeno Planom certifikacije Aerodroma Podgorica, obavljen je iz oblasti fizičkih karakteristika i to tokom oktobra 2017. godine. Do sredine 2018. godine okončani su pregledi u preostalim oblastima koji su bili predmet nadzora: meteorološka oprema i pružanje usluga vazduhoplovne meteorologije, navigaciona sredstava, vizuelna sredstva i sistem napajanja električnom energijom, zaštite od buke vazduhoplova i zaštita životne sredine, spasilačko-vatrogasna služba, kontrola postavljanja/izgradnje vazduhoplovnih prepreka i uspostavljanje površina za zaštitu vazduhoplova, pružanje usluga prihvata i otpreme putnika sa invaliditetom i smanjenom pokretljivošću, sistem bezbjednosti, program održavanja aerodroma, plan za vanredne situacije, pružanje usluga zemaljskog opsluživanja i program stručnog osposobljavanja.

Pregledi na Aerodromu Tivat, shodno Planu certifikacije Aerodroma Tivat, otpočeli su krajem februara 2018. godine i okončani su, u svih 13 oblasti, u novembru 2018. godine.

U procesu certifikacije Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivta od strane Agencije angažovani su i eksperti iz vazduhoplovnih vlasti Republike Srbije, Republike Hrvatske i Republike Sjeverne Makedonije.

Svi izvještaji sa pregleda upućeni su operatoru Aerodroma Podgorica i Aerodroma Tivat, Aerodromima Crne Gore AD, na uvid i razmatranje, kako bi operator mogao da dostavi Agenciji plan otklanjanja nepravilnosti sa definisanim načinom i dinamikom realizacije aktivnosti usaglašavanja sa regulatornim zahtjevima. Proces certifikacije aerodroma ne odvija se očekivanom dinamikom i Agencija pokušava ovaj proces intenzivirati kroz kontinuiranu komunikaciju sa operatorom aerodroma i državnim organima ali i preduzimanjem svih zakonski raspoloživih mjera.

U Tabeli 2 prikazan je broj dozvola letačkog osoblja i dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta, razvrstan po kategorijama.

Kategorija dozvola			PART-FCL	JAR-FCL	ICAO	NAC	Σ1	Σ2
Dozvola pilota transportnog vazduhoplova	ATPL	A	47	28	1	0	76	79
		H	3	0	0	0	3	
Dozvola komercijalnog pilota	CPL	A	33	7	7	0	47	68
		H	21	0	0	0	21	
		As	0	0	0	0	0	
Dozvola privatnog pilota	PPL	A	62	4	7	0	73	76
		H	3	0	0	0	3	
		As	0	0	0	0	0	
Dozvola pilota balona	BPL		0	0	3	0	3	3
Dozvola pilota jedrilice	SPL		0	0	5	0	5	5
Dozvola pilota lakog vazduhoplova	LAPL		0	0	0	0	0	0
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
			0	0	0	0	0	
Dozvola osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta	FDL		0	0	13	0	13	13
Dozvola pilota paraglajdera	PgL		0	0	0	33	33	33
Dozvola padobranca	PL		0	0	0	14	14	14
Dozvola pilota zmaja	HgL		0	0	0	2	2	2

Tabela 2 – Dozvole letačkog osoblja i osoblja za pripremu, otpremu i praćenje leta

U Registru civilnih vazduhoplova upisano je 33 vazduhoplova.

U toku 2019. godine izvršene je jedna provjera u cilju izdavanja uvjerenja o plovidbenosti i izdate su 2 potvrde o provjeri plovidbenosti vazduhoplova.

U Registru vazduhoplovnog osoblja, koji vodi Agencija, evidentirano je 46 važećih dozvola za održavanje i prepravke vazduhoplova i tri dozvole za održavanje komponenti vazduhoplova.

Odobren je jedan program za održavanje vazduhoplova i odobreno je 13 izmjena, već postojećih, programa održavanja vazduhoplova.

Ukupno je odobreno šest izmjena priručnika organizacija za održavanje vazduhoplova i sedam izmjena priručnika organizacija za obezbjeđenje kontinuirane plovidbenosti vazduhoplova.

Odobrenja za let kao i odobrenja uslova za let u 2019. godini je bilo jedno.

Tokom 2019. godine su odobrene tri vazduhoplovne priredbe, i to dvije paraglajding i jedna padobranska.

Tokom 2019. godine izdato je devet rješenja o odobravanju vanaerodromskog slijetanja i polijetanja.

Uvođenje funkcije **Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću** (*Safety Manager*), zajedno sa tijelima **Odbor za analizu sigurnosti** (*Safety Review Board – SRB*) i **Grupa za analizu sigurnosnih rizika** (*Safety Risk Group – SRG*), značajno je obilježilo aktivnosti Agencije u pogledu unapređenja standarda sigurnosti.

Aktivnosti Menadžera Sistema upravljanja sigurnošću (*Safety Manager*) se ogledaju kroz sljedeće:

Implementacija Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja

Primjena načela dobrog upravljanja sigurnošću ključna je za kontinuirano poboljšanje sigurnosti civilnog vazduhoplovstva, proaktivno upravljanje sigurnosnim rizicima i najbolju moguću upotrebu ograničenih tehničkih resursa. Na nivou Evropske Unije definisan je zajednički okvir za planiranje i sprovođenje mjera za unapređenje sigurnosti i formalno je regulisan status Evropskog programa i Plana sigurnosti vazdušnog saobraćaja (EASP & EPAS), odredbama Osnovne Uredbe (EU) 2018/1139. Zahtjevi EU su usaglašeni sa zahtjevima koji proističu iz odredbi ICAO Aneksa 19 Čikaške konvencije. Uz program sigurnosti, izrađuje se i adekvatan plan sigurnosti koji sadrži mjere koje država planira preduzeti u cilju umanjavanja prepoznatih sigurnosnih rizika. Agencija je tokom 2019. godine (septembar) inicirala izmjene Programa sigurnosti u cilju da Nacionalnom odboru za upravljanje sigurnošću predloži ažuriranu verziju Programa sigurnosti, a ovo podrazumijeva i ažuriranje Plana sigurnosti. S obzirom na usvojenu politiku sigurnosti, u skladu sa svojim nadležnostima Agencija kontinuirano radi na sprovođenju Programa sigurnosti i Plana sigurnosti i odlučna je u nastojanjima da razvija, implementira, održava i stalno unaprjeđuje svoje procese kako bi se aktivnosti u civilnom vazduhoplovstvu na teritoriji i u vazdušnom prostoru Crne Gore održavale na najvišem mogućem nivou sigurnosti.

Agencija je tokom 2019. godine aktivno učestvovala u unapređenju sigurnosne kulture kod vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori i promociji Kulture povjerenja i pravičnosti (*Just Culture*) u skladu sa obavezama koje proizlaze iz Pravilnika o obavještanju, analiziranju i praćenju (*follow-up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16) i Plana sigurnosti u vazdušnom saobraćaju. Promocija sigurnosti je bitan element sistema

upravljanja sigurnošću jer se kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih subjekata podiže sveukupan nivo svijesti o sigurnosti i same sigurnosti, čime se dodatno utiče na stvaranje pozitivne sigurnosne kulture. Imajući ovo u vidu, u aprilu 2019. godine organizovan je seminar sa predstavnicima vazduhoplovnih subjekata nadležnih za poslove sigurnosti (*Focal Point, Safety Manager* i sl.) na temu Kulture povjerenja i pravičnosti i implementacije principa Kulture povjerenja i pravičnosti u okviru sistema organizacija. Povratne informacije učesnika o seminaru su bile pozitivne, a nastavak aktivnosti i aktivne uloge Agencije rezultirao je potpisivanjem Izjave o Kulturi povjerenja i pravičnosti direktora Montenegro Airlines-a, Aerodroma Crne Gore i Agencije tokom juna 2019. godine. Potpisivanje Izjave je rezultat inicijative Agencije i predstavlja podršku implementaciji odredbi Pravilnika o obavještanju, analiziranju i praćenju (*Follow-Up*) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16), kojim je preuzeta Uredba Evropskog parlamenta i Savjeta (EZ) br.376/2014. Iako nije pravno obavezujuća, Izjava predstavlja prihvatanje i sprovođenje principa kulture povjerenja i pravičnosti (*Just Culture*) u okviru organizacija potpisnica Izjave. Sigurnost vazdušnog saobraćaja je od najvećeg značaja za vazduhoplovne subjekte, ali isto tako jako je značajna i sa aspekta javnosti. Sigurnost vazdušnog saobraćaja nije samo regulatorni zahtjev, već svaki vazduhoplovni subjekt ima obavezu i odgovornost da održava i unaprjeđuje sigurnost vazdušnog saobraćaja. Efikasan sistem prijavljivanja događaja doprinosi identifikaciji opasnosti koje mogu imati uticaja na sigurnost vazdušnog saobraćaja, a razvoj principa kulture povjerenja i pravičnosti unutar organizacije doprinosi pozitivnoj klimi povjerenja između zaposlenih i upravljačkih organa, a samim tim podstiče zaposlene da prijavljuju sve identifikovane opasnosti, anomalije sistema, pogreške i slično. Ovom Izjavom konstituisan je skup ključnih principa koje će organizacije potpisnice nastojati da implementiraju u kontekstu svojih internih pravila o kulturi povjerenja i pravičnosti. Potpisivanje Izjave predstavlja još jedan korak u implementaciji odredbi Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja i dokazuje posvećenost organizacija kontinuiranom unapređenju sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Agencija je tokom 2019. godine kontinuirano obavljala stručne poslove koji se odnose na sistem prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost u vazdušnom saobraćaju, statistički pratila trendove sigurnosti, pripremala i izradila izvještaj o sigurnosti za 2019. godinu.

U skladu sa obavezama koje proističu iz Plana sigurnosti, Agencija je tokom 2019. godine nastavila sa aktivnostima u dijelu daljne promocije i podsticanja operatora vazduhoplova da razvija sistem FDM (sistem praćenja podataka o letu) i u svoje programe uvrsti i definiše događaje koji su od značaja za smanjenje rizika prepoznatih u Planu sigurnosti. Agencija je tokom 2018. godine inicirala regionalnu saradnju po ovom pitanju i, s obzirom da je su te aktivnosti prepoznale, pozitivno ocijenile i uzele učešće u njima vazduhoplovne vlasti država iz regiona i operatori vazduhoplova iz tih država, aktivnosti su nastavljene i u 2019. godini (FDM seminar održan u Marija Bistrici, Hrvatska). Protežiran je razvoj pristupa da pružanja jače podrške vazduhoplovnoj industriji, motivacijom, promocijom FDM-a i postavljanjem jednostavnijih i kratkoročnijih zadataka. Osnovni smisao aktivnosti je razmjena podataka vezanih uz sigurnost i pokretanje dijaloga među operatorima, pronalaženje zajedničkih rizika, te razmatranje mogućnosti kako te rizike pratiti kroz FDM sistem.

Upravljanje sigurnosnim rizicima

ICAO definiše Sistem upravljanja sigurnošću (SMS) kao „sistemski pristup upravljanja sigurnošću, koji uključuje potrebnu organizacijsku strukturu, odgovornosti, politike i postupke“. Proces upravljanja sigurnosnim rizicima je bitan element tog sistema. U skladu sa internim sistemom upravljanja sigurnošću, u Agenciji se prikupljaju i obrađuju sve prijave o

događajima koji su od značaja za sigurnost vazdušnog saobraćaja. Trend događaja se analizira na radu SRG, a rezultati i predlozi daljih mjera se dostavljaju SRB. Izvještaj o događajima se takođe dostavlja SRB.

Svaka prijava se analizira u cilju identifikacije opasnosti, procjene rizika i definisanja mjera za umanj enje rizika, ukoliko je primjenljivo, a prikupljeni podaci se prate radi definisanja sigurnosnih indikatora (*safety indicator*) i sigurnosnih ciljeva (*safety target*), kao važnih elemenata Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Izvještaj podrazumijeva statistički obrađene podatke prikupljene putem reaktivnog i proaktivnog procesa upravljanja sigurnošću, tj. podaci o događajima prijavljeni putem sistema obaveznog i dobrovoljnog prijavljivanja (MOR i VOR). Svi prijavljeni događaji prate se po kategorijama i indikatorima definisanim u dokumentu Sigurnosni indikatori. Za svaki indikator određene su granične vrijednosti, a trendovi kretanja istih se prate i analiziraju. Značajnija odstupanja se detaljnije analiziraju i u slučaju prepoznavanja opasnosti omogućavaju definisanje aktivnosti usmjerenih na smanjivanje rizika i po potrebi predlaganje izmjene Nacionalnog programa sigurnosti vazdušnog saobraćaja.

Utvrdjivanje sigurnosnih indikatora u Crnoj Gori vrši se u skladu sa ICAO preporukama i principima i principima i sa metodologijom koje se koriste na nivou Evrope (EPAS). Pored toga, razvijeni su i posebni nacionalni indikatori kako bi se uvažile i specifične okolnosti za Crnu Goru. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da prate sigurnosne indikatore, svih kategorija, kao i ciljeve u vezi sa njima, a u slučaju da cijene da određeni indikator nije relevantan za vrstu njihove aktivnosti to treba da deklarišu u relevantnim i odobrenim dokumentima. Vazduhoplovni subjekti su u obavezi da mjere relevantne sigurnosne indikatore i dostižu postavljene sigurnosne ciljeve, preduzimanjem definisanih aktivnosti u odnosu na svaki od postavljenih ciljeva.

Sigurnosni indikatori i ciljevi se analiziraju svake godine. Na svake dvije godine, shodno rezultatima pregleda, donose se izmjene dokumenta Sigurnosni indikatori i utvrđuju se sigurnosni ciljevi za naredni period.

Kada je riječ o ciljevima koji se žele postići u domenu sigurnosti, Agencija ih je još ranije prepoznala kroz listu „indikatora procesa“. Lista indikatora je ažurirana početkom 2019. godine, kao rezultat intenzivne saradnje sa eksperima Evropske komisije u okviru projekta EASA IPA 4, i tom prilikom Agencija je predvidjela set indikatora koji se odnose na njene procese i set indikatora koji se odnose na operacije vazdušnog saobraćaja (tiču se, uglavnom, praćenja događaja). Nakon analize na SRB, odlukom direktora Agencije donijet je dokument Lista sigurnosnih indikatora, kojom se utvrđuju sigurnosni indikatori procesa (Agencija) i sigurnosnih performansi (operacije vazdušnog saobraćaja) a koji će se, u smislu načina i stepena ostvarivanja utvrđenih ciljeva, pomno pratiti u Agenciji. Cilj je da se do kraja 2020. godine izrade konačni rezultati za 2019. godinu.

Sigurnosni indikatori su pokazatelji sigurnosnih performansi, koji se utvrđuju u cilju uspostavljanja sistematskih i stalnih metoda kontrole i predstavljaju način za strukturiranje velikog broja podataka iz različitih izvora.

Lista sigurnosnih indikatora obezbjeđuje bolje praćenje i utvrđivanje prioriteta identifikovanih oblasti u pogledu sigurnosti i pruža smjernice i pomoć zaposlenima u Agenciji u procesu odlučivanja.

U tom kontekstu, identifikovani su sljedeći Sigurnosni indikatori pojedinih procesa:

1. Procenat efektivne implementacije ICAO standrada (ICAO EI) – Agencija je predvidjela ispunjenje cilja za vrijednosti veće od 85%. Određena je vrijednost koja je i veća od prosječne vrijednosti u EUR regionu. Pored toga, otklanjanje ICAO nalaza u definisanim rokovima predviđeno je u maksimalnom procentu – 100%.
2. EASA standardizacione provjere (nalazi) – predviđena vrijednost za ispunjenje cilja predstavlja rezultat sa brojem nalaza <5 kategorije C and 0 kategorije D, uz potpunu realizaciju aktivnosti iz Korekcionog akcionog plana (CAP) u dogovorenim vremenskim rokovima. Dakle, cilj Agencije po pitanju otklanjanja nalaza EASA standardizacionih provjera u definisanim rokovima je maksimalan procenat – 100%.
3. Ograničenja nastala identifikacijom značajnih umanjenja sigurnosti (*Significant Safety Concern – SSC*) – definisan cilj za ovaj indikator je 0.
4. Sigurnosne preporuke izdate kao rezultat analiza nesreća (KINNS) – ovdje je definisan cilj da se sve preporuke, a koje su potvrđene i od strane subjekata na koje se konkretna preporuka odnosi, implementiraju u predefinisanim rokovima, kao i da se izbjegne ponavljanje istih. Trenutno stanje je da pojedine Sigurnosne preporuke još uvijek imaju status „otvoreno“.
5. Agencija je prepoznala i indikator koji se odnosi na implementaciju regulative, uz definisani cilj – implementacija relevantne ICAO/EASA/EU regulative na vrijeme. Zbog kompleksnosti ovog segmenta nije jednostavno postaviti relevantne kriterijume i u potpunosti mjerljive ciljeve koji bi mogli biti postignuti u zadovoljavajućoj mjeri, ali će u cilju omogućavanja realne i mjerljive efikasnosti svakako posebna pažnja biti posvećena pripremi Planom pripreme podzakonskih akata i njegovoj realizaciji.
6. Takođe, Agencija je definisala niz indikatora u vezi sa aktivnostima nadzora: „zrelost“ sistema kod vazduhoplovnih subjekata sa aspekta regulatornih zahtjeva (cilj ovako definisanog indikatora predstavlja efikasno praćenje broja nalaza nivoa 1 i 2, kvaliteta Korektivnih akcionih planova (CAP) kao i vremenskih rokova za reakciju subjekata po određenim nalazima), SAFA inspekcije, nadzor SMS subjekata po pojedinim oblastima (AOC, ANSP i ADR), ispunjenje zacrtanog plana nadzora – odnos broja izvršenih nadzora u odnosu na broj planiranih. Agencija je postavila cilj – 95%, pri čemu je prihvatljiv nivo ispunjenja za godinu – 80%.
7. Agencija je definisala i indikatore koje prate eksterne posjete (npr. IOSA u MGX) kao i set ECAC ALoSP indikatora (ovo se odnosi na pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi – SMATSA d.o.o.).
8. U dijelu promotivnih aktivnosti u oblasti sigurnosti Agencija je definisala indikatore za oba međunarodna aerodroma – objavljivanje sigurnosnih biltena sa svim potrebnim informacijama za operatore koji namjeravaju ili već vrše operacije na/sa aerodroma u Podgorici i Tivtu. U okviru ove kategorije dodatno je planirano razvijanje metodologije praćenja efikasnosti novouspostavljene Facebook stranice Agencije i drugih promotivnih aktivnosti.
9. Imajući u vidu značaj kompetencija svojih zaposlenih Agencija je definisala niz indikatora koji to prate, a u vezi su sa obukama i planom obuka. Prati se stepen implementacije obuke za inspektore/nadzornike u dijelu SSP/SMS; tehnika vršenja nadzora, određenih obuka karakterističnih za pojedine pozicije, a posebno se prate kompetencije FOI, inspektora za plovidbenost, aerodrome i pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi. Ovu vrstu indikatora Agencija će

nastojati proširiti i za oblast bezbjednosti (*Security*). Pšredmetni indikatori, u svakom slučaju, imaju za cilj praćenje efikasnosti sistema treninga u Agenciji, odnos broja planiranih i broja izvršenih obuka i prilagođavanje obuka potrebama za konkretnu godinu.

10. Na kraju, Agencija je definisala set indikatora koji se odnose na nadzor na bazi performansi (*Performance based oversight*), sigurnosne procjene, hazard log-ove, akcije preduzete u odnosu na identifikovane rizike, kao i na vezu nadzora sa SSP akcijama. Ovim indikatorima Agencija nastoji da sveobuhvatno prati efikasnost ranije definisanog procesa upravljanja sigurnosnim rizicima.

Izvor podataka je ECCAIRS baza – softver koji koristi Agencija za potrebe unosa podataka iz prijava o događajima. ECCAIRS koriste i države članice Evropske unije. Agencija administrira podatke o događajima u bazi putem instalirane aplikacije *ECCAIRS Browser*, uključujući reviziju podataka, unos preliminarne i završne analize (kada je primjenljivo). Pravilnik o obavještanju, analiziranju i praćenju (follow-up) događaja u civilnom vazduhoplovstvu („Službeni list CG“, br. 45/16), koji je na snazi, zahtijeva standardizaciju podataka radi olakšavanja njihove razmjene, kao i kompatibilnost sa softverom ECCAIRS i klasifikacijom ICAO ADREP-a.

Tokom 2019. godine Agencija je održavala redovne sastanke SRG i SRB u cilju analize Izvještaja o sigurnosti, praćenja performansi sigurnosti, definisanja prioriteta i osiguravanja sprovođenja aktivnosti za kontrolu i umanjeње rizika.

U skladu sa preporukama iz *Priručnika za upravljanje sigurnosnim rizicima u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (SM-MAN-001)* i operativnim potrebama procijenjenim na osnovu prepoznatih rizika, u 2019. godini SRB se sastao dva puta. Na sjednicama SRB razmatrana su i analizirana aktuelna pitanja iz oblasti sigurnosti. Na dvije održane sjednice SRB donijeto je ukupno osam zaključaka.

U skladu sa preporukama iz *Priručnika za upravljanje sigurnosnim rizicima u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo (SM-MAN-001)* i operativnim potrebama procijenjenim na osnovu prepoznatih rizika, u 2019. godini SRG se sastao dva puta. Na sastancima SRG razmatrana su i analizirana aktuelna pitanja iz oblasti sigurnosti. Na 2 održana sastanka SRG donijeto je ukupno 7 zaključaka.

U skladu sa zahtjevima koji uređuju sistem upravljanja nadležnih tijela (ARx zahtjevi), Agencija je uspostavila proces identifikacije i kontrole internih rizika koji bi mogli uticati na sposobnosti Agencije u sprovođenju aktivnosti nadzora. Sve identifikovane opasnosti se sistemski i proaktivno analiziraju kroz Bazu opasnosti i rizika Agencije (tzv. *Hazard Log*) uzimajući u obzir ljudske faktore i organizacionu strukturu Agencije, ključne procese, interne i eksterne procese, saradnju, promjene itd.

Predstavnici Agencije su tokom 2019. godine aktivno učestvovali u radu ICAO RASG tijela (EASPG) i EASA SM TeB tijela i SPN tijela. Nastavljena je praksa i tokom 2019. godine o kontinuiranoj razmjeni informacija o sigurnosti sa EASA-om i ostalim državama članicama kako bi se omogućila adekvatna analiza podataka o sigurnosti na evropskom nivou. Za iste potrebe komuniciralo se i sa predstavnicima ICAO EUR NAT kancelarije.

Agencija učestvuje i u radu EUROCONTROL AST radne grupe čija je namjena, između ostalog, da među zemljama članicama EUROCONTROL-a osigura unaprijeđivanje procesa prijavljivanja događaja od značaja za sigurnost iz dijela ATM/ANS, kao i da unaprijedi razmjenu i analizu informacija o nacionalnim ključnim rizicima u ovoj oblasti. Zajedno sa DCV Republike Srbije izrađen je jedinstveni izvještaj za 2019. godinu.

Promocija sigurnosti kod vazduhoplovnih subjekata

Promocija sigurnosti je jedna od četiri osnovne komponente sistema upravljanja sigurnošću (SMS). Kroz promociju pozitivnih primjera iz prakse i razmjenu sigurnosnih informacija kod svih učesnika, podiže se i sveukupan nivo svijesti i sigurnosti. Na ovaj način se stvara pozitivna sigurnosna kultura.

Agencija je u cilju unaprijeđenja vazduhoplovne kulture i promocije sigurnosti u vazduhoplovnoj zajednici aktivnostima tokom 2019. godine pružala pomoć vazduhoplovnoj zajednici u razumijevanju i implementaciji propisa, kroz unapređenje sadržaja i funkcionalnosti internet stranice Agencije, promocije najbolje prakse itd. Svjesni toga da su društvene mreže postale svojevrsni mediji i kanali informisanja, Agencija je tokom 2019. godine otvorila zvaničan nalog na društvenoj mreži Fejsbuk (*Facebook*). Cilj ove aktivnosti bio je da komunikacijom preko Fejsbuka i povezane mreže Instagram dopremo i do onih korisnika koje možda nismo obuhvatili prethodnih godina. Korišćenjem mogućnosti internet stranice i nastupom na društvenim mrežama Agencija je osigurala nadogradnju postojećih funkcionalnosti prema potrebama korisnika na način da se omogući bolja distribucija informacija, olakšano i brže snalaženje u traženju određenih podataka i sl.

Agencija prepoznaje da postoje ograničene mogućnosti vazduhoplovne industrije da prati i primjenjuje opsežne i brze promjene u propisima, tako da je aktivnostima u 2019. godini nastojala da pruži potrebne informacije, podršku, obuku i savjete kako bi se propisi implementirali što brže i efikasnije. Ovo se prije svega ogleda kroz organizaciju obuka/seminara:

- Seminar iz oblasti Vazduhoplovne meteorologije za pilote paraglajdera. Predavač je bio diplomirani meteorolog, instruktor procjenjivač u SMATSA doo Beograd (februar 2019. godine).
- Radionica za pilote generalne avijacije u Crnoj Gori sa ciljem osvježavanja postojećih znanja, informisanja o regulatornim zahtjevima, razmjene iskustava i mišljenja (jun 2019. godine).
- Obuka u organizaciji EASA i Agencije sa ciljem detaljnijeg upoznavanja prisutnih o funkcionisanju sistema upravljanja sigurnošću na aerodromima i modalitetima vršenja nadzora iz perspektive civilnih vazduhoplovnih vlasti (oktobar 2019. godine).

Aktivnosti **Menadžera sistema za praćenje usklađenosti** u 2019. godini odnosile su se dominantno na sljedeće:

U skladu sa obavezama propisanim u EASA propisima koji regulišu rad Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Menadžer sistema za praćenje usklađenosti je ostvario uvid u predloge brojnih internih dokumenata – priručnika, procedura i ček lista (*check list*), u cilju provjere njihovih usklađenosti sa relevantnim propisima.

Tokom 2019. godine Menadžer sistema za praćenje usklađenosti je učestvovao u redovnom radu Savjetodavno-stručnog radnog tijela Agencije za civilno vazduhoplovstvo, na kojem su razmatraju stručne teme od posebnog značaja za rad Agencije.

Tokom 2019. godine osnovna djelatnost Sistema za praćenje usklađenosti bilo je vršenje internih audit-a, u skladu sa Godišnjim planom provjera Sistema za praćenje usklađenosti, u Sektoru za sigurnost vazdušne plovidbe, Sektoru za sigurnost vazdušnog saobraćaja i Referatu za vazduhoplovnu medicinu.

U skladu sa zakonskim obavezama ostvarivana je kontinuirana saradnja sa Menadžerom za sigurnost (Safety Manager) u pogledu analize događaja koji su bili od uticaja na sigurnost vazdušnog saobraćaja i drugih događaja koji su potencijalno mogli imati uticaja na sposobnost Agencije da obavlja svoje zakonski delegirane obaveze.

Krajem 2019. godine, u skladu sa praksom Agencije, sačinjena je integralna verzija godišnjeg Plana inspeksijskih i kontinuiranih nadzora Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2020. godinu, koje Agencije vrši prema eksternim subjektima u skladu sa svojim zakonskim obavezama i ovlašćenjima. Plan je sačinjen u tekstualnom formi a istovremeno i u formi baze podataka radi lakše ekstrakcije potrebnih podataka.

U sklopu priprema za uvođenje Sistema upravljanja dokumentima (*Document Management System* – DMS) Agencije za civilno vazduhoplovstvo u drugoj polovini 2019. godine, u saradnji sa Menadžerom Sistema upravljanja sigurnošću, ostvarena je uspješna saradnja sa vazduhoplovnim vlastima Južne Koreje u pogledu primjene softverskog paketa za praćenje rada civilnih vazduhoplovnih vlasti, koji je CAA Južne Koreje besplatno ustupila Agenciji u cilju provjere podobnosti tog paketa u našem radnom okruženju.

Na osnovu odluke direktora Agencije, Menadžer sistema za praćenje usklađenosti je delegiran i aktivno je, kao predstavnik Agencije (*stakeholder*), učestovao u procesu raspisivanja i realizacije tendera za izbor konsultanta za izradu procedura za letenje noću i u uslovima smanjene vidljivosti na Aerodromu Tivat. Ovaj zadatak je uspješno okončan i odabrana je firma NavBlue iz sistema Airbus-a.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je u 2019. godini nastavio rad na poslovima iz svoje oblasti:

U 2019. godini je objavljen Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o posadi vazduhoplova ("Službeni list Crne Gore", broj 46/2019), kojim je preuzeto više EU uredbi koje predstavljaju amandmane Uredbe EU br. 1178/2011, tj. Implementacione Uredbe komisije (EU) broj 2019/27 o izmjeni i dopuni Uredbe (EU) br. 1178/2011 o uspostavljanju tehničkih zahtjeva i administrativnih procedura u vezi sa letačkim posadama u civilnom vazduhoplovstvu u skladu sa Uredbom (EU) 2018/1139 Evropskog parlamenta i Savjeta. Ova EU uredba dominantno je izmijenila Dio MED (*Part MED*).

Referat za vazduhoplovnu medicinu pokrenuo je sprovođenje i nadzor implementacije novog Pravilnika – napravljeni su odgovarajući neophodni obrasci i sprovedena je edukacija osoblja koje ih primjenjuje.

U 2019. godini, u skladu sa Planom nadzora za 2019. godinu, vršen je kontinuirani nadzor nad radom Vazduhoplovno-medicinskog centra (*Aero-Medical Center* – AeMC), kao i kontinuirani nadzor nad radom ljekara specijalista, ovlašćenih vazduhoplovno-medicinskih ispitivača (*Aero-Medical Examiner* – AME), koji su odgovorni za donošenje ocjene sposobnosti vazduhoplovnog i drugog stručnog osoblja.

Organizovan je Kurs za obnovu znanja za specijaliste vazduhoplovne medicine, ovlašćene za obavljanje poslova medicinskih pregleda, analiza i ocjenjivanja zdravstvenog stanja vazduhoplovnog osoblja (AME) i izdato je Uvjerenje o završenom kursu za obnovu znanja iz vazduhoplovne medicine po odobrenom Programu obuke iz vazduhoplovne medicine.

Ovlašćenim vazduhoplovno-medicinskim ispitivačima, AME-ima, izdato je Uvjerenje o produžetku ovlašćenja za rad na ocjeni zdravstvene sposobnosti vazduhoplovnog osoblja na tri godine, koliko iznosi zakonski rok važenja ovlašćenja.

U 2019. godini nastavljena je intenzivna stručna komunikacija sa ovlašćenim vazduhoplovno-medicinskim ispitivačima, kao i konsultacije sa ljekarima specijalistima vazduhoplovno-medicinskog centra koji su uključeni u vršenje medicinskih pregleda vazduhoplovnog osoblja.

Kontinuirano se sprovodilo ažuriranje medicinske dokumentacije sa ljekarskih pregleda i pretraga. Medicinska dokumentacija koja se redovno dostavlja Referatu za vazduhoplovnu medicinu podliježe režimu tajnosti i zaštite ličnih podataka, pa se u Referatu vrši njeno arhiviranje i čuvanje na odgovarajući način i u propisanom vremenskom periodu.

Redovno su sprovedeni poslova oko izdavanja ljekarskih uvjerenja i potvrda o zdravstvenoj sposobnosti vazduhoplovnom, pomoćnom vazduhoplovnom i ostalom stručnom osoblju.

Vođen je Registar vazduhoplovnog osoblja, upisivanja ličnih podataka i određivanja broja neophodnog za izdavanje sertifikata o zdravstvenoj sposobnosti i dozvole o stručnoj osposobljenosti vazduhoplovnom osoblju.

Nastavljena je saradnja sa vazduhoplovnim subjektima čije osoblje mora da ispuni vazduhoplovno-medicinske zahtjeve za dobijanje ljekarskog uvjerenja/potvrde o zdravstvenoj sposobnosti.

Nastavljena je stalna komunikacija i savjetovanje sa vazduhoplovnim osobljem, pomoćnim vazduhoplovnim i ostalim stručnim osobljem u cilju poboljšanja zdravlja ove populacije i u tom kontekstu su organizovani brojni sastanci i konsultacije sa strankama.

Referat za vazduhoplovnu medicinu je izdavao obavještenja kandidatima i poslodavcima o zdravstvenoj sposobnosti pojedinih kandidata, kao i uputstva kandidatima koji nijesu ispunili medicinske zahtjeve za traženi kriterijum zdravstvene sposobnosti o njihovim pravima i obavezama.

Nastavljena je saradnja sa Komisijom za istraživanje uzroka nesreća i ozbiljnih nezgoda u vazduhoplovstvu, uz poštovanje principa tajnosti ličnih podataka.

Redovno su vođeni potupci ponovljenih, vanrednih i drugostepenih pregleda kada nijesu ispunjeni svi uslovi za izdavanje ljekarskih uvjerenja ili potvrda o zdravstvenoj sposobnosti.

Nastavljena je redovna komunikacija i saradnja sa ljekarima specijalistima koji učestvuju u spovođenju drugostepenog medicinskog pregleda vazduhoplovnog osoblja.

Održavana je saradnja sa Ministarstvom zdravlja, Kancelarijom Svjetske zdravstvene organizacije u Crnoj Gori i Institutom za javno zdravlje Crne Gore u oblasti medicinskih tema važnih za vazduhoplovnu medicinu, kao i aktivno učestvovanje u izradi Plana reagovanja kod pojave zarazne bolesti u avio-saobraćaju koja predstavlja rizik za javno zdravlje. Kontinuirano su praćene objave i preporuke Svjetske zdravstvene organizacije, ICAO-a i EASA-e, kao i saradnja sa ICAO CAPSCA organizacijom na prevenciji i upravljanju javnim zdravstvenim događajima u civilnom vazduhoplovstvu.

Obavljena je analiza rizika u sprovođenju regulative i na osnovu nje je napravljen plan nadzora subjekata za sljedeću godinu.

Obezbjedeno je učešće Referata za vazduhoplovnu medicinu prisustvovao na svim planiranim obukama na nivou Agencije, radionici za implementaciju sistema upravljanja sigurnošću u vazduhoplovno-medicinskim centrima (*Workshop: The implementation of the Safety Management System for Aero-Medical centers*), u sjedištu EASA-e, u Kelnu, sa ciljem da se stvore uslovi za razvoj, implementaciju i nadzor SMS-a u AeMC-u, kao i obuci osvježanja znanja iz vazduhoplovne medicine (*AME Refresher training*), u Beogradu, i 67.-om Internacionalnom

kongresu vazduhoplovne i svemirske medicine (*International Congress of Aviation and Space Medicine*), ICASM 2019, u Debrecinu.

U **Odjeljenju za bezbjednost i olakšice u civilnom vazduhoplovstvu** u 2019. godini bila su angažovana četiri zaposlena – jedna osoba na poslovima Inspektora I, koja je sprovodila različite vrste nadzornih aktivnosti i koordinirala rad Odjeljenja, jedna osoba sa statusom Inspektora II, koja je učestvovala u procesu certifikacije KD (kontradiverzionih) kontrolora, jedna osoba angažovana na projektima detekcije sumnjivog ponašanja i vršenja nadzornih aktivnosti i jedna osoba na poziciji Savjetnika za bezbjednost.

U skladu sa preporukama Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC) o neophodnom povećanju broja osoba zaduženih za vršenje nadzornih aktivnosti, sklopljen je sporazum o saradnji sa MUP-om, te su nakon toga obučena i certifikovana četiri policijska službenika za vršenje nadzornih aktivnosti, koji su tokom 2019. godine obavljali monitoring aktivnosti.

U dijelu regulatornih aktivnosti u 2019. godini donešena je revizija 2 četvrtog izdanja Nacionalnog programa bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Revizija je donešena od strane Vlade Crne Gore 31.10.2019. godine, nakon čega je Nacionalni program dostavljen svim relevantnim subjektima.

Agencija je, u skladu sa Zakonom o vazдушnom saobraćaju, u 2019. godini razmotrila i dala saglasnost na programe bezbjednosti subjekata na koje se odnosi Nacionalni program bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, što je prikazano u Tabeli 3.

Aerodrom Podgorica	31.12.2019. god.
Aerodrom Tivat	19.12.2019. god.
Montenegro Airlines AD	06.12.2019. god. 21.10.2019. god. 24.06.2019. god.

Tabela 3 – Odobreni programi bezbjednosti

Tokom 2019. godine Agencija je učestvovala u pripremi, ili je u potpunosti pripremila, šest materijala za razmatranje na tri održane sjednice Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

U dijelu nadzornih aktivnosti, Agencija je u 2019. godini u oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva izvršila 55 inspekcija, jedan audit i osam testova iz oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva.

Predmet kontrole su bili operator aerodroma (aerodromi u Podgorici i Tivtu), katering kompanije (Montenegro Airlines i Voda u kršu lux), vazdušni prevozioci (Montenegro Airlines, Rossiya Airlines, Bukovina Airlines, Pobeda Airlines, Siberia Airlines i Sky Up Airlines), Kontrola letenja SMATSA doo i tzv. „poznati pošiljalac“ – Tara Aerospace.

Inspektori Agencije su u nadzornim aktivnostima tokom 2019. godine ukupno proveli 166 dana (u što se ne računa vrijeme pripreme, kao ni vrijeme pisanja izvještaja).

U skladu sa preporukama Evropske komisije, od 2014. godine vodi se evidencija o ukupnom broju dana provedenih u nadzorima. U periodu od 2014. do 2018. godine (pet godina) inspektori Agencije su u posjeku proveli 142 dana u nadzorima godišnje, tako da je broj dana provedenih u nadzoru u 2019.godini bio za 16,9% veći u odnosu na prosjek.

U 2018. godini ukupan broj dana provedenih na terenu je bio 161 dan, tako da povećanje dana provedenih u nadzornim aktivostima u 2019. godini u odnosu na 2018. godinu, u procentima iznosi 3,1%.

Opearator aerodroma – Aerodrom Podgorica

Nad radom operatora aerodroma, na Aerodromu Podgorica, tokom 2019. godine, izvršeno je deset inspekcija, i to u januaru (1), februaru (2), martu (3), maju (1), avgustu (1), septembru (1) i oktobru (1).

U skladu sa godišnjim planom testiranja za 2019. godinu Agencija je sprovela dva tajna testa u kojima je vršeno testiranje rada operatora Aerodroma Podgorica. Testovi su izvršeni u maju i septembru i odnosili su se na kontrolu pristupa i KD kontrolu lica koja nijesu putnici.

Operator aerodroma – Aerodrom Tivat

U toku 2019. godine, izvršeno je 27 inspekcija i jedan audit nad radom operatora aerodroma na Aerodromu Tivat. Inspekcije su izvršene u januaru (3), februaru (1), martu (2), aprilu (3), maju (7), junu (2), julu (2), avgustu (2), septembru (3), oktobru (1), novembru (1) i decembru (1), dok je audit izvršen u julu.

Od ovih 27 inspekcija tri su se odnosile isključivo na praćenje Zaključka Nacionalnog odbora za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva, broj 04/3-340/4-19 od 20.02.2019. godine, u vezi sa uvođenjem pojačanih mjera bezbjednosti na ovom aerodromu u periodu 06-20.05.2019. godine. U periodu 21.02.2019-17.06.2019. godine izvršene su tri inspekcije koje su se odnosile na utvrđivanju ispunjenosti uslova za otvaranje prolaza dok je preostali broj inspekcija vršen na osnovu godišnjeg plana i praćenja svih nedostataka utvrđenih audit-om.

Pored audit-a i inspekcija, Agencija je sprovela i četiri tajna testa u kojima je vršeno testiranje rada operatora Aerodroma Tivat i to u maju, junu, julu i avgustu a odnosili su se na kontrolu pristupa (1) i KD kontrolu putnika i ručnog prtljaga (3).

Vazdušni prevozioci

Montenegro Airlines

Izvršeno je šest inspekcija (ne računajući dvije koje se odnose na rad kateringa Montenegro Airlines-a) i to u martu, avgustu (2) i septembru.

U junu i julu mjesecu izvršeni su tajni testovi koji su se odnosili na zaštitu vazduhoplova koji je u operativnoj upotrebi. Prilikom vršenja ovih testova utvrđena su dva nedostatka.

Ostali vazdušni prevozioci

Tokom 2019. godine izvršeno je pet inspekcija kod stranih vazdušnog prevoznika, u dijelu vršenja bezbjednosnog pregleda vazduhoplova prije leta. Kontrolisane su posade sljedećih avio-kompanija: Rossiya Airlines, Bukovina Airlines, Pobeda Airlines, Siberia Airlines i Sky Up Airlines.

Kontrola letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd

U 2019. godini izvršene su dvije inspekcije prema Kontroli letenja Srbije i Crne Gore i to u martu i aprilu mjesecu.

Katering kompanije i snabdjevači vazduhoplova

Tokom 2019. godine izvršene su dvije inspekcije prema katering Montenegro Airlines-a i to u januaru i februaru.

Druga katering kompanija, Voda u kršu lux doo, bila je predmet kontrole u maju mjesecu i to po jednom u Podgorici i jednom u Tivtu.

Bezbjednost tereta i pošte

U decembru 2019. godine izvršena je inspekcija prema poznatom pošiljaocu-Tara Aerospace, iz Mojkovca.

Certifikacija KD kontrolora i osoblja koje vrši nadzor i patroliranje – Odjeljenje za bezbjednost je tokom 2019. godine nastavilo sa vršenjem sertifikacije KD kontrolora i osoblja koje vrši poslove kontrole pristupa, nadzora i patroliranja, na način utvrđen Nacionalnim programom bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva i internim odlukama Agencije.

Ukupno je organizovano dvadeset dva ciklusa polaganja kandidata. Svi kandidati za KD kontrolore polagali su teorijski i praktični dio ispita, a najveći broj njih i test interpretacije rentgenske slike. Proces sertifikacije uspješno je završilo 203 kandidata, od čega 119 za certifikat za obavljanje poslova kontrole pristupa, nadzora i patroliranja, dok je 84 dobilo certifikat za KD kontrolora, kojima su nakon završenog procesa sertifikacije izdati odgovarajući certifikati.

Certifikovani su KD kontrolori za ručni pregled lica (10), ručni pregled lica i stvari (38), za rad na rentgenskom i EDS uređaju za kontrolu odvojenog prtljaga (18), za rad na rentgenskom uređaju za kargo i poštu (6), za kontrolu vozila (5) i za rukovođenje i nadzor tima KD kontrolora (12).

Procjene rizika za aerodrome u Podgorici i Tivtu

U skladu sa međunarodnom i nacionalnom regulativom, nastavljeno je vršenje procjene rizika za oba međunarodna aerodroma u Crnoj Gori – Aerodrom Podgorica i Aerodrom Tivat. Procjene rizika vrši posebna komisija, na čijem čelu se nalazi predstavnik Agencije. Ove procjene se vrše u skladu sa metodologijom ICAO-a i ECAC-a i rade se na godišnjoj osnovi. Ove procjene usvojio je Nacionalni odbor za bezbjednost civilnog vazduhoplovstva.

Prekršajni nalozi i druge kazne

U 2019. godini izdata su dva prekršajna naloga i to fizičkim licima zbog posjedovanja municije prilikom KD kontrole. Takođe, jedno lice je na inicijativu inspektora Agencije oglašeno krivim zbog preskakanje ograde i upada u bezbjednosno-zaštićenu zonu Aerodroma Tivat.

Ukupno su izdata 4 zaključka o kažnjavanju i to tri prema operatoru aerodroma a jedan prema Montenegro Airlines-u.

Takođe, zbog utvrđenih nedostataka ukupno je suspendovano sedam certifikata kd kontrolorima na aerodromima u Podgorici i Tivtu.

Obuke zaposlenih i međunarodne aktivnosti

Zaposleni u Odjeljenju za bezbjednost i olakšice u 2019. godini učestvovali su na sljedećim aktivnostima: ICAO kurs za nacionalne inspektore, Menadžment bezbjednosnih procedura – ICAO trening centar, radionica EK o testiranju ETD uređaja, ECAC radionica o psima za otkrivanje eksploziva, godišnji sastanak ECAC auditora. Dodatno, učestvovali su u OEBS projektu za jačanje bezbjednosti na crnogorskim aerodromima.

Odjeljenje za bezbjednost je nastavilo sa aktivnim učešćem u radu ECAC Security Forumu na način što je tokom 2019. godine učestvovalo u radu jednog njegovog saziva.

VII SARADNJA AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO SA MEĐUNARODNIM ORGANIZACIJAMA

U radu Agencije u 2019. godini poseban značaj dat je saradnji sa međunarodnim organizacijama.

Međunarodne organizacije od posebnog značaja za civilno vazduhoplovstvo države Crne Gore su:

- Međunarodna organizacija civilnog vazduhoplovstva (ICAO – International Civil Aviation Organization),
- Evropska konferencija civilnog vazduhoplovstva (ECAC – European Civil Aviation Conference),
- Evropska organizacija za sigurnost vazdušne plovidbe (EUROCONTROL – European Organization for the Safety of Air Navigation),
- Evropska agencija za sigurnost u vazduhoplovstvu (EASA – European Aviation Safety Agency).

Crna Gora je 13. marta 2007. godine postala 189. punopravna članica Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (**ICAO**). Riječ je o specijalizovanoj organizaciji Ujedinjenih Nacija, zaduženoj za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Čikaške konvencije (Čikago, 7.12.1944. god.). Ova organizacija ustanovljava da svaka država članica ima potpuni i isključivi suverenitet i nadležnost nad vazdušnim prostorom iznad svoje teritorije i obezbjeđuje da se cjelokupan međunarodni vazdušni saobraćaj iznad ili na teritoriji i teritorijalnim vodama države članice obavlja uz njenu prethodnu saglasnost.

Postavši punopravni član ICAO-a, što je bio preduslov, Crna Gora je postala punopravni član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (**ECAC**) 25. juna 2008. godine. Glavni cilj ECAC-a, koji okuplja 44 evropske države, je unapređenje sigurnog, djelotvornog i kontinuiranog sistema evropskog vazdušnog saobraćaja, što se postiže kroz harmonizaciju postupaka upravljanja vazdušnim saobraćajem među državama članicama, kao i unapređenje tih postupaka između država članica i drugih zemalja u svijetu. ECAC ne donosi odluke sa neposredno obavezujućim djelovanjem za države članice, već je njegovo djelovanje isključivo savjetodavne prirode. Rezolucije, Preporuke i Mišljenja moraju biti implementirani u nacionalno zakonodavstvo države-članice, kako bi imali obavezujući karakter.

U maju 2017. godine direktor Agencije izabran je za člana Koordinacionog komiteta ECAC-a, što predstavlja veliko priznanje za Agenciju, ali i za ukupne napore Crne Gore u oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva.

Crna Gora je 09. juna 2006. godine potpisala Multilateralni sporazum između Evropske zajednice i njenih država članica i Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Republike Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i Misije privremene uprave Ujedinjenih nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (European Common Aviation Area (**ECAA**) Agreement). Skupština Crne Gore je ratifikovala ovaj Sporazum 09. oktobra 2007. godine, i isti je stupio na snagu 26. oktobra 2007. godine

Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o ratifikaciji multilateralnog sporazuma između evropske zajednice i njenih država članica, Republike Albanije, Bosne i Hercegovine, Republike Bugarske, Republike Hrvatske, bivše Jugoslovenske Republike Makedonije, Republike Island, Crne Gore, Kraljevine Norveške, Rumunije, Republike Srbije i misije privremene uprave Ujedinjenih Nacija na Kosovu o uspostavljanju zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja (ECAA sporazum) Skupština Crne Gore je usvojila u decembru 2010. godine.

Cilj ovog Sporazuma je stvaranje zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja koji će biti zasnovan na slobodnom pristupu tržištu i zajedničkim pravilima u oblastima sigurnosti, bezbjednosti, upravljanja vazдушnim saobraćajem i uticaja na životnu sredinu.

Nakon 11 godina od njegovog potpisivanja i konačno završene duge procedure ratifikacije svih država članica Evropske unije, pa internog postupka u evropskom Savjetu i Parlamentu, ECAA je 1. decembra 2017. godine stupio na snagu, pa je, imajući u vidu veliki broj akata koje je usvojila u ovom periodu, Evropska komisija bila u obavezi da donese novi ažurirani Aneks 1. Novi, ažurirani Aneks 1 i zvanično je objavljen u Službenom listu EU u avgustu 2019. godine kao sastavni dio Odluke br. 1/2019 ECAA Zajedničkog Komiteta od 31. jula 2019. godine kojom se zamjenjuje Aneks I ECAA Sporazuma o pravilima koja se primjenjuju na civilno vazduhoplovstvo [2019/1343] (DECISION No 1/2019 of 31 July 2019 replacing Annex I to the ECAA Agreement on the rules applicable to civil aviation - OJL211/4 of 12.08.2019). Obaveza Crne Gore je da transponuje ovaj akt u nacionalno zakonodavstvo.

Agencija Evropske unije za sigurnost vazdušnog saobraćaja (*European Union Aviation Safety Agency – EASA*), sa sjedištem u Kelnu (Njemačka), predstavlja centralnu instituciju Evropske Unije za sigurnost u vazduhoplovstvu. Osnovana je kao nezavisno tijelo po evropskim zakonima i za svoj rad odgovara organima EU. Misija EASA-e je da promoviše najviše zajedničke standarde sigurnosti i zaštite životne sredine u civilnom vazduhoplovstvu. Pravila EASA-e su obavezujuća za države članice Evropske Unije, ali, u zavisnosti od vrste potpisanih aranžmana, i za ostale države. Punopravno članstvo u EASA-i, zasad ostvaruju samo države članice EU, Švajcarska, Norveška, Island i Lihtenštajn, dok je za ostale evropske države postoji mogućnost aktivnog učešća u radu putem zaključivanja tzv. Radnih aranžmana (*Working Arrangements*). Crna Gora je prvi Radni aranžman sa EASA-om potpisala, 07.07.2009. godine. Osnov za ovaj aranžman je činila Osnovna Regulativa 216/2008 (Basic Regulation 216/2008). Kako je 2009. godine Regulativa 216/2008 izmijenjena i dopunjena Regulativom 1108/2009, kojom se nadležnosti EASA-e proširuju i na oblast ATM/ANS-a, direktor Agencije je izmijenjeni Aneks 1 Radnog Aranžmana potpisao 2. novembra 2011. godine.

Pravni okvir koji je uspostavljen 2009. godine donio je određene promjene, pa je EASA smatrala za neophodnim da postojeći, zastareli Radni Aranžman zamijeni novim tekstom, koji je direktor Agencije sa izvršnim direktorom EASA-e potpisao u Kelnu 25. februara 2015. godine.

Takođe, sa EASA-om je 15. maja 2012. godine u Kelnu je potpisan i Radni aranžman o sigurnosnim pregledima stranih vazduhoplova na platformi (*SAFA Working Arrangement*), koji se odnosi na obaveznu prikupljanja i razmjene informacija u odnosu na sigurnost vazduhoplova koji koriste aerodrome EU, aerodrome država koje nijesu članice EU ali učestvuju u ovom programu, i aerodrome u Crnoj Gori.

Zaposleni u Agenciji učestvovali su na redovnim sastancima: **ECAC** (ECAC DG – *Directors General Meeting*, ECAC Security Forum, ECAC Meetings) **EUROCONTROL** (PC – *Provisional*

Council, EC – Enlarged Committee); **EASA** (EASA MB – Management Board, EASA *thematic meetings*, EASA ICF – *International Cooperation Forum*); **ECAA** (*ECAA Joint Committee*).

Najvažniji događaj u 2019. godini je bila 40. Skupština Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), koja se u periodu od 24. septembra do 04. oktobra 2019. godine održala u Montrealu, Kanadi. Skupština se sastaje svake treće godine, a učestvovalo je skoro 2.000 predstavnika koji zastupaju 193 države članice ICAO.

Na Skupštini ICAO-a Crnu Goru je predstavljala delegacija na čelu sa direktorom Agencije, Draganom Đurovićem, u kojoj su bili Muamer Hajdarpašić, državni sekretar u ministarstvu saobraćaja i pomorstva i Marijana Vukčević, samostalni savjetnik za međunarodnu saradnju u Agenciji.

Na ovoj Skupštini, kao što je prethodno pomenuto, Crna Gora je dobila priznanje za zapažene rezultate u posvećenosti i razvoju sigurnosti vazdušnog saobraćaja kao i za njenu posvećenost efektivnoj implementaciji ICAO standarda i preporučenih praksi.

Kao i u prethodnim godinama, i u 2019. godini predstavnici Agencije redovno su učestvovali u radu upravljačkih i stručnih tijela međunarodnih vazduhoplovnih organizacija: ICAO, ECAC, EUROCONTROL, EASA, i ostvarivali značajnu i sadržajnu saradnju sa ovim međunarodnim organizacijama.

Kroz potpuno izvršavanje međunarodnih i zakonskih obaveza iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, Agencija je u 2019. godini dala svoj puni doprinos aktivnostima naše države na evropskom putu.

Nakon formalnog otvaranja pregovora o pristupanju Evropskoj Uniji, Crna Gora je u 2013. godini bila u fazi analitičkoga pregleda i ocjene usklađenosti nacionalnog zakonodavstva države kandidata s pravnom tekovinom Evropske unije, poznatija kao *skrining*.

Skrining se sprovodi putem sastanaka, poglavlje po poglavlje, za sva poglavlja (osim za poglavlja 34 – Institucije i 35 – Ostala pitanja). *Poglavljje 14 – Transportna politika*, u dijelu jednog od četiri vida saobraćaja – vazdušnog saobraćaja, direktno se odnosi na aktivnosti i postignuća Agencije.

Sastanci se održavaju prema detaljno utvrđenom dnevnom redu prilagođenom strukturi pravne tekovine EU. Prvi sastanak sa predstavnicima Evropske Unije, tzv. „Eksplanatorni skrining" sastanak, održan je 25. aprila 2013. godine.

Na prvom bilateralnom sastanku, održanom 30. maja 2013. godine od strane crnogorske delegacije, koju su u većini činili predstavnici Agencije, predstavljen je detaljan prikaz trenutnog stanja u vazdušnom saobraćaju, u transpoziciji i implementaciji svih regulativa i direktiva koje su bile predmet predstavljanja i preliminarne razmjene informacija na Eksplanatornom skriningu.

U toku 2019. godine Agencija je intenzivno radila na transponovanju evropskog zakonodavstva iz oblasti vazduhoplovstva u pravni sistem Crne Gore.

Nakon što je Crna Gora predala Evropskoj komisiji svoju pregovaračku poziciju iz Poglavlja 14, poglavlje je zvanično otvoreno 21. decembra 2015. godine na Međuvladinoj konferenciji u Briselu.

U zvaničnom Izvještaju Evropske komisije o napretku Crne Gore za 2016. godinu, iz novembra 2016. godine, u dijelu iz Poglavlja 14 koji se odnosi na vazdušni saobraćaj, konstatovan je dalji napredak sa usaglašavanju sa s pravnom tekovinom EU u okviru I tranzicione faze ECAA Sporazuma. Navodi se da je u oblasti sigurnosti zakonodavstvo usklađeno sa pravom EU, da je Crna Gora u velikoj mjeri uskladila svoje zakonodavstvo s pravnom tekovinom EU u pogledu Jedinstvenog evropskog neba, i konstatuje se da je nakon uspješnog završetka projekta „One Stop Security“, u decembru 2015. godine, Crna Gora uključena u EU listu trećih zemalja primjene bezbjednosnih standarda ekvivalentnih zajedničkim osnovnim standardima bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Međutim, kako je u Izvještaju navedeno – još uvijek treba riješiti neka pitanja u oblasti ekonomske regulative.

U septembru 2015. godine Evropska komisija je sprovela višednevnu kontrolu Agencije. Organizovana je posjeta eksperata Evropske komisije, koji su izvršili finalnu procjenu stanja sistema bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva. Predmet ove procjene dominantno je bio stepen implementacije bezbjednosnih mjera na aerodromima u Podgorici i Tivtu. Na osnovu audita Regulatorni odbor za bezbjednost EU je na sjednici od 18. novembra 2015. godine potvrdio uspostavljanje režima jedne bezbjednosne kontrole između država EU i Crne Gore.

U skladu sa aktivnostima u vezi sa projektom „Jedna bezbjednosna kontrola“ donešena je Regulativa 2015/2426 od 18. decembra 2015. godine, koja je stupila na snagu 29. februara 2016. godine. Shodno tome, urađene su izmjene Nacionalnog programa bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva Crne Gore, kao i izmjene aerodromskog Programa bezbjednosti, koje je odobrila Agencija.

Realizacija ovog projekta predstavlja izuzetan rezultat za Crnu Goru i Agenciju, s obzirom da je Evropska komisija potvrdila da su standardi bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva koji se primjenjuju u Crnoj Gori ekvivalentni sa standardima koji se primjenjuju u Evropskoj uniji. To znači da se sa aspekta bezbjednosti naši aerodromi tretiraju kao i aerodromi tretiraju kao i aerodromi u zemljama članicama Evropske unije.

Međutim, implementacija ovog režima nije išla i ne ide u pravcu u kojem je bilo za očekivati. Naime, mnoge države sa kojima je Agencija imala bilateralne kontakte ističu da nisu u mogućnosti da implementiraju Odluku Evropske komisije zbog nepostojanja tehničkih mogućnosti na svojim aerodromima. Zbog toga se Agencija obratila Evropskoj komisiji u cilju rješavanja ove situacije. Nakon poslatih dopisa EK u vezi sa problemima koji se pojavljuju u praktičnoj primjeni Odluke Evropske komisije, predstavnici Agencije su pozvani da prisustvuju sastancima AVSEC (tijelo EK koje čine samo predstavnici EU država i na kome se razmatraju sva dešavanja u oblasti bezbjednosti) i SAGAS (savjetodavno tijelo za istu oblast pri Evropskoj komisiji, koje se sastaje 2 puta godišnje, a prisustvuju pored država članica, predstavnici raznih vazduhoplovnih udruženja ACI Europe, IATA i dr., na kojima je razmatran ovaj problem. Nakon prezentacije Agencije, predsjedavajući je iskazao punu podršku naporima Agencije i potvrdio da je i za Evropsku komisiju vrlo važna implementacija ovog projekta, pa je pozvao predstavnike svih država da pomognu u implementaciji. Iako se nije puno odmaklo u implementaciji ovog važnog projekta. U narednom periodu Agencija će i dalje aktivno komunicirati sa relevantnim institucijama, kako bi implementacija ovog režima konačno zaživjela u praksi.

Država Crna Gora je 1. jula 2007. godine postala punopravni član EUROCONTROL-a, organizacije koja je prvenstveno zadužena za sigurnost vazdušne plovidbe. Treba napomenuti da je u okviru posebnog oblika saradnje sa EUROCONTROL-om na projektu uvođenja letova u uslovima smanjene vidljivosti i noću na Aerodromu Tivat, u 2015. godini napravljen značajan

iskorak. Naime, u cilju familijarizacije vazduhoplovnih subjekata u Crnoj Gori sa novim navigacionim tehnologijama, u saradnji sa španskom firmom PildoLabs, urađen je detaljan elaborat o PBN (*Performance Based Navigation*) instrumentalnim prilazima. Na osnovu tog elaborata uspješno su izvršeni demonstracioni letovi na Aerodromu Tivat sa avionom koji je u tu svrhu obezbjedio Generalni sekretarijat Vlade CG. O demonstracionim letovima informisana je EUROCONTROL, kao partner Agencije na ovom značajnom projektu, koji je demonstracione letove označio kao značajan iskorak Crne Gore u regionu u implementaciji PBN procedura, što je inače obaveza koju nam nameće rezolucije ICAO.

U 2016. godini potpisan je prvi Sporazum o pružanju podrške od strane EUROCONTROL-a za unapređivanje sposobnosti Agencije. Područje primjene ovog Sporazuma je pružanje podrške od strane EUROCONTROL-a Agenciji u vezi sa daljom implementacijom Jedinog evropskog neba (SES), razvojem ATM-a, kao i integracijom u ATM mrežu Evrope. Ciljevi na visokom nivou ovog sporazuma su da:

- pomogne Agenciji u izgradnji i unapređenju svojih sposobnosti, uključujući i zahtjeve sheme efikasnosti,
- podrži dalju implementaciju FUA koncepta u korist svih nacionalnih učesnika,
- podrži implementaciju SES zakonodavstva u Crnoj Gori kako bi se omogućila dalja integracija države u evropsku ATM mrežu,
- olakša regionalnu saradnju o ATM pitanjima sa odgovarajućim nadležnim vazduhoplovnim organima/ nacionalnim nadzornim organima susjednih država.

Od januara 2019. godine EUROCONTROL primjenjuje novu politiku u ovakvim programima podrške. Kako je naš Sporazum istekao u aprilu 2019. godine, novi tekst Sporazuma potpisan je 19. jula 2019. godine, čime su postavljeni novi ciljevi:

- pomoć Agenciji u unapređenju civilno-vojne saradnje i implemetaciji tzv. „SERA uredbe“,
- pomoć Agenciji u poboljšanju ICAO zahtjeva iz Aneksa 19,
- podrška u implementaciji ATM/ANS tehnologija, i
- podrška Agenciji u jačanju kapaciteta u AFTCM.

VIII SARADNJA AGENCIJE ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO SA DRUGIM NADZORNIM ORGANIMA U INOSTRANSTVU

Agencija je i u 2019. godini posvetila posebnu pažnju saradnji sa drugim nadzornim organima u zemlji i inostranstvu, odnosno međunarodnoj i regionalnoj saradnji sa vazduhoplovnim vlastima država u regionu.

Agencija je sa svim nacionalnim nadzornim organima država regiona ostvarivala saradnju u dijelu obavljanja redovnih aktivnosti iz svoje nadležnosti.

U cilju doprinosa jačanju regionalne saradnje, razmjene dokumentacije, iskustava i kadrovskih potencijala Agencija je prethodnih godina potpisala Memorandume o razumjevanju (MoU) sa vazduhoplovnim vlastima Bosne i Hercegovine, Makedonije, Srbije, Turske, Hrvatske, Ujedinjenih Arapskih Emirata, Albanije, Mađarske, Kosova, Slovenije, Bugarske, Austrije i Irske. Novi Program tehničke saradnje sa vazduhoplovnim vlastima Francuske koji predstavlja nastavak dobre saradnje iz prethodnih godina potpisan je u februaru 2018. godine.

Memorandumima o razumijevanju potpisanim između vazduhoplovnih vlasti država potpisnica dogovoreni su zajednički ciljevi i oblasti bilateralne saradnje u svim aspektima civilnog vazduhoplovstva. Potpisani memorandum o saradnji predstavljaju nastavak intenzivnih aktivnosti Agencije u uspostavljanju bliskih i partnerskih odnosa između vazdušnih vlasti, prvenstveno u regionu, ali i šire.

Kada su u pitanju susjedne države, posebno se imao u vidu značaj regionalnu saradnje kao važan segment razvoja vazdušnog saobraćaja u procesu evropskih integracija, tako da su ovi memorandum potpisani na način da omogućavaju i potenciraju zajednički razvoj i fleksibilnost upotrebe stručne dokumentacije i ljudskih resursa

IX ZAKLJUČNE OCJENE

Na osnovu navedenog može se zaključiti sljedeće:

- Agencija za civilno vazduhoplovstvo uspješno funkcioniše kao nezavisni i samostalni pravni subjekt i u potpunosti izvršava poslove u skladu sa svojim nadležnostima propisanim Zakonom o vazdušnom saobraćaju.
- Dominantno zahvaljujući aktivnostima Agencije, uz doprinos ostalih subjekata iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, sve međunarodne institucije konstatovale su evidentan napredak Crne Gore u ovoj oblasti sa konstatacijom da je u oblasti vazdušnog saobraćaja ostvaren najveći napredak u odnosu na ostale grane saobraćaja.

Posebno je značajan izuzetan napredak ostvaren na osnovu civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori koju je radila ICAO, a što je rezultiralo zvaničnim povećanjem procenta efikasnosti države u ICAO nomenklaturi i priznanjem od strane ICAO-a.
- Kao izuzetan rezultat Agencije u 2015. godini je uspješno završen projekat „Jedna bezbjednosna kontrola“ (One Stop Security) koji je Agencija započela 2014. godine sa ECAC-om i EU. Na taj način Crna Gora je postala jedna od rijetkih zemalja kojoj je EU priznala da ima ekvivalentne standarde u oblasti bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva, odnosno da se sa tog aspekta crnogorski aerodromi tretiraju kao aerodromi u zemljama EU.
- U proteklom periodu izvršeno je značajno kadrovsko popunjavanje Agencije. Neophodno je da se i dalje stvaraju finansijski i tehnički uslovi za očuvanje stručnog kadra, kao i za angažovanje novog specijalizovanog osoblja iz oblasti civilnog vazduhoplovstva, u cilju izvršavanja zakonskih i međunarodnih obaveza Agencije.
- Agencija će u narednom periodu, u skladu sa planskim dokumentima, i u koordinaciji i saradnji sa svim ostalim subjektima civilnog vazduhoplovstva, nastaviti preduzimanje svih mjera predviđenih zakonom i rad na dosljednoj implementaciji međunarodnih standarda, sa osnovnim ciljem podizanja sigurnosti i bezbjednosti civilnog vazduhoplovstva u Crnoj Gori na još veći nivo.

FINANSIJSKI IZVJEŠTAJ
za 2019. godinu

Podgorica, jun 2020. godine

Sadržaj -----	59
Uvodne napomene -----	60
Finansijski izvještaj za 2019. godinu -----	5
1.1. Normativni okvir finansiranja Agencije -----	5
1.2. Finansijski pokazatelji poslovanja -----	6
<i>Bilans uspjeha u periodu od 01.01. do 31.12.2019. godine</i> -----	6
<i>Bilans stanja na dan 31.12.2019. godine</i> -----	13
1.3. Finansijski plan za 2020. godinu -----	16
1.4. Revizija finansijskog izvještaja Agencije -----	16
Zaključci: -----	17
Prilozi -----	19

Uvodne napomene

Agencija za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, osnovana je Odlukom o osnivanju Agencije za civilno vazduhoplovstvo („Službeni list CG“, br. 45/09), koju je donijela Vlada Crne Gore na sjednici od 02.07.2009. godine. Nadležnost Agencije utvrđena je Zakonom o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 30/12 i 30/17),

Članom 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12 i 30/17) utvrđen je pravni položaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo Crne Gore, kojim je propisano da je Agencija nezavisno pravno lice koje vrši javna ovlašćenja u skladu sa zakonom, da je osniva Vlada Crne Gore, da je samostalna u obavljanju poslova iz svoje nadležnosti i da za svoj rad odgovara Vladi.

Odredbom člana 13 stav 2 navedenog zakona propisano je da Agencija priprema godišnji finansijski izvještaj za prethodnu godinu, a stavom 2 istog člana propisano je da navedeni izvještaj, sa izvještajem nezavisnog ovlašćenog revizora, Agencija dostavlja Vladi Crne Gore do 30. juna tekuće za prethodnu godinu.

* * *

Agencija je organizovana na način da ispunjava sve zakonske obaveze i obaveze preuzete ratifikovanim međunarodnim ugovorima, kao i obaveze koje proističu iz potpisanih sporazuma sa Evropskom zajednicom i to: Sporazuma o određenim aspektima vazdušnog saobraćaja i Multilateralnog sporazuma o uspostavljanju Zajedničkog evropskog vazduhoplovnog područja koji Crnu Goru u oblasti civilnog vazduhoplovstva integriše u EZ. Multilateralni sporazum posebno zahtijeva harmonizaciju unutrašnje regulative u Crnoj Gori u cjelini, kao i neposrednu primjenu evropske regulative. To uključuje osnivanje i rad organa civilnog vazduhoplovstva kao nezavisnog regulatornog i nadzornog organa koji mora biti samostalan i maksimalno nezavistan u svom radu kako bi omogućio nesmetanu primjenu međunarodnih standarda u ovoj oblasti, posebno u oblasti sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.

Takođe, pomenuti multilateralni sporazum sa EZ zahtijeva da u vrlo kratkom roku Crna Gora primijeni sve evropske propise koji se odnose na vazduhoplovnu sigurnost i bezbjednost.

Ovakva pozicija i status Agencije potvrđeni su i u konstatacijama i zaključcima projekta koji je finansirala **Evropska Unija - „Tehnička pomoć sektoru saobraćaja u Crnoj Gori“ (Technical assistance to transport sector, Montenegro, Europeaid-127318/C/CER/ME)**.

U rezimeu Finalnog izvještaja projekta, objavljenog u decembru 2011. godine nalazi se i dio koji se odnosi na Agenciju za civilno vazduhoplovstvo:

„ ACV je doživjela značajnu porast u kompetenciji i kvalitetu rada i potrebno je da sačuva svoju poziciju nezavisnosti u svojim aktivnostima i finansiranju, kao i da bude odgovorna za svoj rad isključivo Vladi. To je potrebno kako bi zadržala trenutno kompetentno osoblje, tj da očuva kompetenciju same Agencije. U suprotnom, Agencija bi imala nedostatak profesionalnog kadra koji bi doveo do smanjenja kompetencije i njene pravne misije te se tako ugrozila sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. Takođe, mora se uspostaviti transparentna finansijska održivost Agencije koja je u skladu sa preporukama ICAO i EU“.

Na rad i poslovanje Agencije, osim zakona o vazdušnom saobraćaju i drugih domaćih propisa, primjenjuju se i ratifikovane međunarodne konvencije, ratifikovani međunarodni ugovori, međunarodni vazduhoplovni propisi, standardi i preporuke međunarodnih organizacija (ICAO, ECAC, EASA, EUROCONTROL, JAA, Evropske Komisije).

U skladu sa međunarodnim standardima i zakonskim rješenjima omogućeno je stabilno i održivo finansiranje Agencije. Imajući u vidu značaj Agencije za implementaciju sistema sigurnosti i bezbjednosti u vazdušnom saobraćaju i potrebe održavanja njene stabilnosti, kao i jedinstvenu specifičnost u načinu finansiranja, država je posebnim zakonom izuzela Agenciju iz sistema ograničavanja zarada.

U Izvještaju sa misije Crne Gore (6 – 7. decembra 2016. godine) koji je urađen u okviru projekta „EASA program o civilnom vazduhoplovstvu EASA – IPA 3“, koji finansira Evropska unija, a sprovodi Evropska agencija za sigurnost vazdušnog saobraćaja – EASA, tretirano je i finansiranje Agencije za civilno vazduhoplovstvo. U pomenutom izvještaju konstatovano je sljedeće:

„Trenutna šema finansiranja obezbjeđuje adekvatno pokrivanje potreba poslovanja Agencije (plate, ulaganje u potrebnu opremu, operativni troškovi), čime se omogućava da Agencija vrši svoje poslove uz stabilne finansijske resurse.

Veoma je važno napomenuti da je Vlada oslobodila Agenciju za civilno vazduhoplovstvo restriktivnih mjera u pogledu ograničenja zarada. Takva politika je do sada omogućila uspješno funkcionisanje Agencije, zapošljavanje i zadržavanje stručnog osoblja i doprinijela jačanju vazduhoplovne sigurnosti u Crnoj Gori, i takav trend bi trebalo nastaviti u budućnosti.“

Pozicioniranost Agencije potvrđena je i iz Ujedinjenih nacija i Evropske komisije krajem 2018. godine.

Tako je iz Biroa za vazdušnu plovību **ICAO u Montrealu** potvrđeno da je crnogorsko civilno vazduhoplovstvo dobro uređeno kroz postojeći zakonodavni okvir, da je od suštinskog značaja da se zadrži postojeći regulatorni okvir u odnosu na Agenciju i da nezavisna i autonomna Agencija za civilno vazduhoplovstvo u velikoj mjeri doprinosi povećanju sigurnosti vazdušnog saobraćaja. Istovremeno podsjećaju da je „Vlada dužna da nastavi sa politikom podrške Agenciji kroz stvaranje uslova za statusno-pravnu nezavisnost, stabilne uslove finansiranja adekvatnih zarada zaposlenih koje omogućavaju obezbjeđivanje kvalifikovanog i kompetentnog osoblja, stalne obuke i jačanje kompetencija.“

Direktor Direktorata za mobilnost i transport **Evropske komisije** je istakao značajan napredak koji je ostvarila crnogorska Agencija za civilno vazduhoplovstvo u oblasti regulatornog i sigurnosnog nadzora, čime je uspostavljena čvrsta reputacija za Agenciju u Evropi i šire, napominjući da je važno da Agencija bude u stanju da djeluje u cjelosti i nezavisno u okviru garancija propisanih važećom legislativom.

1.1. Normativni okvir finansiranja Agencije

Način finansiranja Agencije je propisan članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG, broj 30/12 i 30/17), kojim je propisano da se sredstva za obavljanje djelatnostii razvoj Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

1.2. Finansijski pokazatelji poslovanja

Bilans uspjeha u periodu od 01.01. do 31.12.2019.godine

U toku 2019. godine Agencija je ostvarila ukupan prihod u iznosu od 4.062.299 eura, dok su rashodi iznosili 3.873.627 eura, što znači da je u poslovnoj 2019. godini Agencija ostvarila višak prihoda nad rashodima u iznosu od 188.672 eura.

Tabela 1: Bilans uspjeha- BU 2019

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina
1	Prihod	4.057.718	4.053.430
2	Poslovni prihodi	4.031.640	4.034.024
3	Ostali poslovni dobiti	26.078	19.406
4			
5	Troškovi materijala	-54.330	-37.963
6	Troškovi zaposlenih	-2.345.656	-2.279.344
7	Amortizacija	-118.001	-130.693
8	Umanjenje vrijednosti nekretnina, postr i op		
9	Ostali poslovni rashodi	-1.351.184	-1.349.461
	Profit od poslovnih aktivnosti	188.547	255.969
10	Neto finansijski prihod	4.581	3.822
11	Ostali rashodi	-4.456	-3.015
12	Porez na dobitak		
13	Neto dobitak/gubitak od diskontinuiranog poslov.		
	Neto profit za obračunski period	188.672	256.776
	Pripada:		
	Vlasnicima kapitala pravnog lica		
	Manjinski interes		

Prihodi Agencije za 2019. godinu

Ukupni prihodi Agencije za civilno vazduhoplovstvo u 2019. godini iznosili su 4.062.299 eura. Na osnovu prikazanih podataka u **tabeli 1** (bilans uspjeha) može se zaključiti da su ukupni prihodi u 2015. godini za 4,9% manji od planiranih. U strukturi ukupnih prihoda najznačajniju stavku čine prihodi od rutnih naknada ili oko 92%, zatim slijede prihodi od terminalnih naknada sa oko 7%, ostali prihodi iz drugih izvora u skladu sa Zakonom (naknade za plovidbenost i pregled vazduhoplova, naknade za AOC i naknade za izdavanje dozvola) čine oko 0,7%, dok prihodi od kamata i drugi prihodi čine oko 0,3% ukupnih prihoda.

Strukturi prihoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u **tabeli 2**.

Tabela 2: Ostvareni prihodi u toku 2019. Godine

Vrste prihoda	Iznos (€)	%
Prihodi od rutnih naknada ¹	3.751.611	92,35
Prihodi od terminalnih naknada ²	270.077	6,65
Prihodi od naknada za izdavanje dozvola, licen, uvjer. pilot	9.408	0,23
Prihodi iz predhodnih izvještajnih ³	20.674	0,51
Ostali prihodi	5.948	0,15
Prihodi od kamata	4.581	0,11
Ukupno	4.062.299	100.0

¹ **Prihodi od rutnih naknada** – (u članu 112 stav 5 Zakona o vazdušnom saobraćaju) utvrđuju se prema troškovnim bazama u zajedničkoj naplatnoj zoni „Srbija-Crna Gora-KFOR“ (nekada naplatna zona Beograd) pri čemu su civilne vazduhoplovne vlasti, kao i provajderi SMATSA i Hungaro Control, u izradi troškovne baze dužni da se striktno pridržavaju Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade koje je propisao EUROCONTROL-Brisel i koje su države prihvatile članstvom.

Načela se u cjelini odnose na en-route objekte, opremu i vazduhoplovne usluge za koje je svaka država odgovorna na osnovu ICAO Sporazuma o regionalnoj vazdušnoj navigaciji i pridruženog Plana regionalne vazdušne plovidbe.

Prilikom planiranja finansijskih izvještaja mora se voditi računa o principima EUROCONTROL-a koji se odnose na samostalnost i nezavisnost u finansiranju. Ukoliko bi se odstupilo od tih principa, moglo bi doći do ugrožavanja ovog izvora sredstava, jer se ona ne mogu koristiti u bilo koje druge svrhe, osim za unapređenje i bezbjednost funkcionisanja vazdušnog saobraćaja

Finansijski izvještaji Agencije dostavljaju se i Centralnom birou za naplatu rutnih naknada EUROCONTROL-a (odnosno Međunarodnim udruženjima avio prevozlaca-IATA i Međunarodnoj asocijaciji avio-prevoznika-IACA). Finansijsko planiranje se obavlja, u skladu sa prihvaćenim principima zajedničkog sistema naplate rutnih naknada za period od narednih 5 (pet) godina, pri čemu se na multilateralnim pregovorima u Briselu, sa predstavnicima EUROCONTROLA, IATA i Evropske komisije (održavaju se dva puta godišnje – juna i novembra mjeseca na sjednici Proširenog komiteta EUROCONTROL), razmatraju i prihvataju planirani troškovi koji se odnose na rutne usluge za narednu godinu svake zemlje članice pojedinačno.

Kontrolisani vazdušni prostor naplatne zone Srbije-Crne Gore-KFOR-a okvirno čini 1% svih naplatnih zona država članica EUROCONTROL-a. Do jedinične cijene za rutne naknade na osnovu koje se naplaćuju usluge, dolazi se sabiranjem troškovnih baza zajedničke naplate zone Srbije- Crne Gore -KFOR-a u skladu sa metodom pune naknade troškova (full-cost recovery, prema tački 1.3.1 Načela za utvrđivanje jedinične cijene za rutne naknade). Za potrebe utvrđivanja konačne jedinične cijene na ovako sabrane troškovne baze dodaju se EUROCONTROL troškovi, utvrđeni u skladu sa istim pravilima.

Tako utvrđena baza troškova predmet je razmatranja na Proširenom odboru za rutne naknade (Enlarge committee) koji nakon konsultacije sa korisnicima usluga prihvata ili zahtijeva korekciju troškovne baze. Konsultacije se obavljaju dvije sedmice prije navedenih rokova, a korisnici usluga bi podatke morali dobiti 10 dana prije konsultacije.

Nakon što utvrđenu cijenu prihvati Prošireni odbor za rutne naknade, konačnu odluku donose Privremeni Savjet i Stalna komisija EUROCONTROL-a. Ove odluke se donose krajem decembra svake godine za narednu godinu, a radi operativnosti sredstava početkom godine potpisuje se Protokol o instrukcijama za raspodjelu rutnih naknada između učesnika u zajedničkoj naplatnoj zoni Srbije-Crne Gore-KFOR.

Države članice, odnosno korisnici ovih sredstava dužni su da EUROCONTROL-u plaćaju godišnje kontribucije.

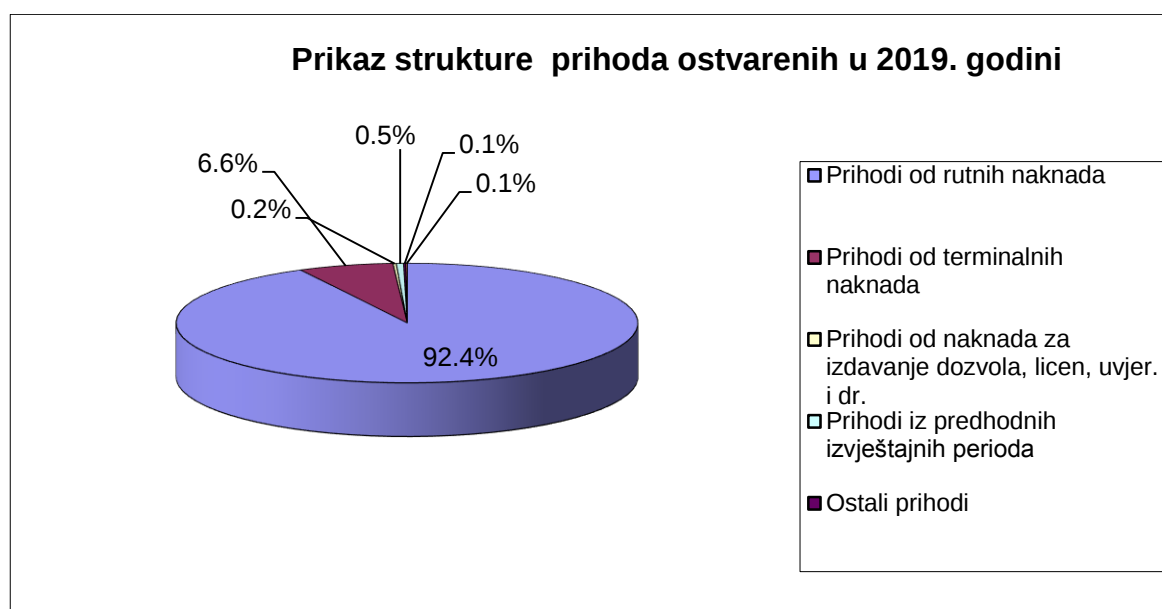
Prihod od rutnih nakanada od EUROCONTROL-a za 2019. godinu ostvaren je u iznosu od 3.751.611 eura.

²**Prihod od terminalnih naknada** - Zakonom je propisano da ove naknade plaćaju korisnici usluga u vazdušnoj plovidbi i njihov iznos se utvrđuje u skladu sa članom 9 Odluke o načinu obračuna terminalne naknade za korišćenje usluga u vazdušnoj plovidbi („Službeni list CG“ broj 53/19) i Sporazumu o regulisanju međusobnih prava i obaveza po osnovu učešća u raspodjeli prihoda od terminalnih naknada. Navedenim odlukom je propisano da visina ove naknada za vazduhoplove koji polijeću ili slijeću na Aerodrom Podgorica (LYPG) i Aerodrom Tivat (LYTV), kao prihod Agencije za civilno vazduhoplovstvo, naplaćuje Kontrola letenja Srbije i Crne Gore SMATSA doo Beograd, od operatora vazduhoplova udjelom od 10% od iznosa naplaćenih terminalnih naknada.

Prihod od terminalnih naknada u 2019. godini ostvaren je u iznosu od 270.077 eura.

³ Prihodi iz predhodnih izvještajnih perioda uglavnom se odnose na naplaćene prihode po osnovu rutnih naknada iz predhodnih godina u iznosu od 19.724,14 eura

Grafika 1: Prikaz strukture prihoda ostvarenih u 2019. godini

U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja i njihovo poređenje sa planom:

Vrste prihoda	Plan	Ostvareno	Index
Prihodi od rutnih naknada sa kontribucijama	4.016.000	3.751.611	93
Prihodi od terminalnih naknada	156.600	270.077	172
Prihodi od naknada koje plaćaju operatori vazduhoplova po putniku i po toni prevezene robe	47.500	-	-
Prihodi od naknada iz drugih izvora propisane Zakonom (pregled vazduhoplova, plovidbenost, izdavanje dozvola)	42.100	9.408	22
Prihodi od kamata	10.000	4.581	46

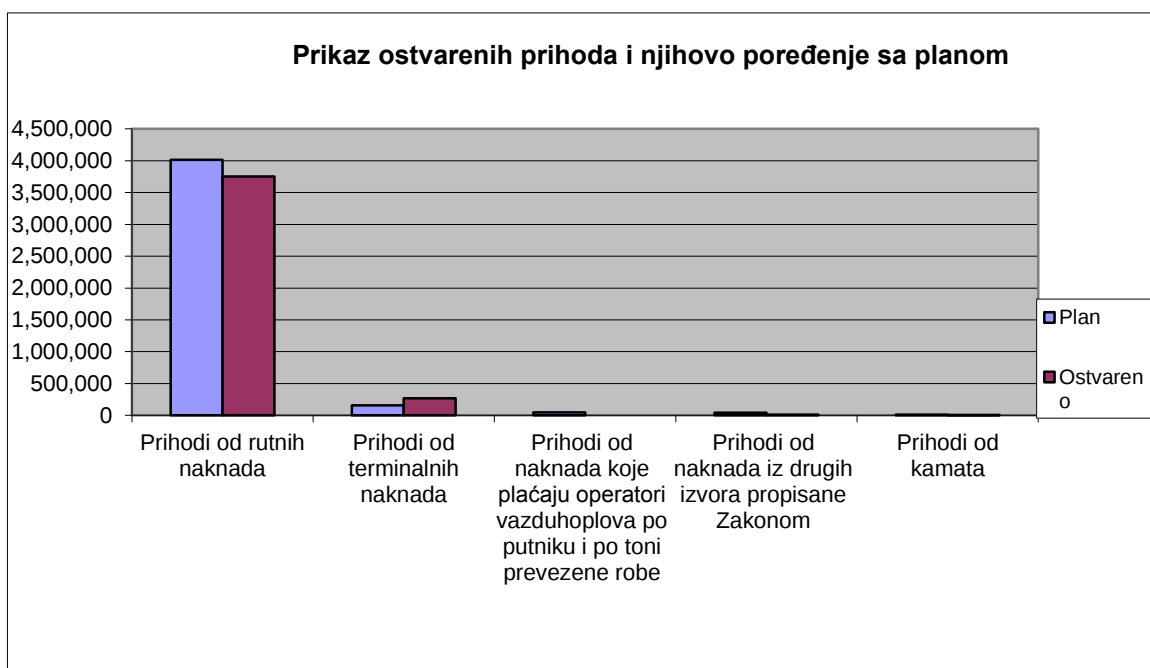

Tabela 3: Odnos ostvarenih i planiranih prihoda u toku 2019. godine

Upoređujući ukupno ostvarene prihode sa planiranim po pojedinim stavkama može se zaključiti da je ostvareni prihod od rutnih naknada za 7% manji od planiranog za 2019. godinu, prihodi od terminalnih naknada za 72% veći od planiranih, dok su prihodi od naknada iz drugih izvora propisanih Zakonom (pregled vazduhoplova, plovidbenost, izdavanje dozvola) za 78% manji od planiranih, zatim prihodi od kamata koji su za 54% manji od planiranih. Na osnovu predhodno pomenutog proizilazi:

Prihod od rutnih naknada za 2019. godinu doznačen od Eurocontrol-a u iznosu od 3.751.611 eura čini 92% ukupnih prihoda ili 93% ostvarenih u odnosu na planirane. Ovakav procenat naplate ovih prihoda može se smatrati zadovoljavajućim imajući u vidu činjenicu da će se jedan dio ovih prihoda naplatiti u narednoj godini. Treba imati u vidu da se naplata ovih prihoda ostvaruje posebnom dinamikom. Njihova naplata je posebno usporena u prvoj polovini godine, naročito u prva tri meseca. Isto, tako procenat naplate zavisi i od obima ostvarenog saobraćaja kao i od uspešnosti naplate koja ponekad zavisi i od solventnosti avioprevoznika.

Prihod od terminalnih naknada u 2019. godini je ostvaren u iznosu od 270.077 eura ili 7% ukupnih prihoda. Ostvareni prihod od terminalnih naknada odnosi se na 2019. godinu (uključujući i naplaćene prihode iz ranijih godina) i naplaćen je na osnovu zaključenog sporazuma i aneksa sporazuma između Agencije i SMATSA-e doo za 2019. godinu. Takođe, evidentno je da će se jedan dio terminalnih naknada koje je SMATSA doo realizovala u 2019. godini, naplatiti u 2020. godini na osnovu potpisanih odgovarajućih akata između Agencije za civilno vazduhoplovstvo i SMATSA-e doo Beograd.

Prihod po osnovu dijela naknada koju plaćaju operatori vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazдушnom saobraćaj i **prihod po osnovu** dijela naknada koju plaćaju putnici u civilnom

vazdušnom saobraćaju u odlasku nijesu ostvareni u toku 2019. godine zbog nepostojanja normativnih akata koji regulišu ove prihode⁴.

Dakle, Agencija je pravni subjekat koji se dominantno finansira iz međunarodnih izvora.

Dugoročno gledajući moraju se stvoriti uslovi da se u strukturi prihoda povećava učešće ostalih zakonom predviđenih prihoda u odnosu na prihode od rutnih naknada.

¹ Ministarstvo saobraćaja i pomorstva je donijelo Pravilnik o visini naknada za izdavanje operativne licence, certifikata, odobrenja i dozvola u vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, broj 01/20). kojim se propisuje visina naknada za utvrđivanje ispunjavanja uslova za izdavanje operativne licence, certifikata, dozvola, odobrenja, uvjerenja i drugih isprava i sprovođenja godišnjeg kontinuiranog nadzora, odnosno provjere kontinuirane ispunjenosti uslova na osnovu kojih je izdat certifikat, dozvola, odobrenje, uvjerenje i druge isprave u vazdušnom saobraćaju, koje su prihod Agencije saglasno odredbama Zakona o vazdušnom saobraćaju.

Takođe, Agencija je dostavila Ministarstvu saobraćaja i pomorstva stručne osnove za izradu Pravilnika o visini i načinu naplate putničke i robne naknade u vazdušnom saobraćaju, koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju i naknada koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku, koje su prihod Agencije, u skladu sa odredbom člana 13 stav 1 tač. 3 i 4 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni list CG“, br. 30/12 i 30/17).

U postupku vršenja revizije godišnjeg Finansijskog izvještaja za 2017. godinu u Agenciji za civilno vazduhoplovstvo, Državna revizorska institucija Crne Gore (DRI) je ukazala na potrebu donošenja ovih podzakonskih akata i stim u vezi u svom Izvještaju dala je *preporuku* Ministarstvu saobraćaja i pomorstva da postupi u skladu sa članom 112 Zakona o vazdušnom saobraćaju i donese sva podzakonska akta kojim bi bliže propisala postupak naplate naknada koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju i naknada koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju.

Treba napomenuti da su gotovo sve zemlje u regionu propisale i realizovale ovaj način finansiranja vazduhoplovnih vlasti.

Rashodi Agencije za 2019. godinu

Ukupni rashodi Agencije, u izvještajnom periodu, iznosili su 3.873.627 eura. Na osnovu sumirano prikazanih podataka u **tabeli 1** (bilans uspjeha) može se zaključiti da su ukupni rashodi za 18% manji u odnosu na planirane u iznosu 4.272.100 eura za 2019. godinu. U strukturi rashoda najveće učešće imaju bruto troškovi zaposlenih (bruto zarade i ostala lična primanja zaposlenih sa svim troškovima vezanih za poreze i doprinose na teret poslodavca, ugovori o pružanju usluga, naknade članovima Savjeta, službena putovanja zajedno sa troškom prevoza) u iznosu od 2.345.656 eura ili 57% ukupnih rashoda.

Po strukturi troškova sljedeću najvišu bilansnu stavku čine **ostali troškovi** poslovanja u iznosu od 1.351.184 eura ili 35% ukupnih rashoda. U tim troškovima najveće učešće ostvaruju troškovi za kontribucije Eurocontrol-a u iznosu od 364.284 eura ili 24% ostalih troškova i troškovi namijenjeni za traganje i spašavanje u iznosu od 638.000 eura ili 47% ostalih troškova, trošak materijala u iznosu od 54.330 eura čini 1% ukupnih rashoda dok trošak amortizacije u iznosu od 118.001 eura čini 3% ukupnih rashoda za 2019. godinu.

Struktura rashoda po najznačajnijim stavkama prikazana je u **tabeli 4**.

Tabela 4: Ostvareni rashodi u toku 2019.godine

Vrste rashoda	Ostvareno	%
<i>bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja⁵</i>	2.211.095	57,08
<i>bruto naknade članovima Savjeta</i>	89.151	2,30
<i>bruto naknade za ugovore o pružanju usluga</i>	45.410	1,17
<i>troškovi službenih putovanja⁶ (dnevnice, prevoz, smještaj)</i>	144.877	3,74
<i>troškovi za članarine međ.org⁷</i>	364.284	9,40
<i>troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi⁸</i>	203.679	5,26
<i>troškovi traganja i spašavanja (SAR)⁹</i>	638.000	16,47
<i>Troškovi jednokratnih pomoći i donacija¹⁰</i>	59.130	1,53
<i>Amortizacija</i>	118.001	3,05
<i>Ukupno</i>	3.873.627	100.0

⁵ Bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja (doprinosi iz i na zarade) ostvarene su u iznosu od 2.211.095 eura ili 57% ukupnih rashoda Agencije ili oko 4% više nego što je planirano za 2019. godinu.

⁶ Troškovi službenih putovanja obuhvataju troškove službenih putovanja u zemlji i inostranstvu (prevoz, dnevnice i smještaj), ostvareni su u iznosu od 144.877 eura ili oko 4% ukupnih rashoda i manji su za 40% od planiranih za 2019. godinu u iznosu od 242.700 eura. Rezultat su velikog broja obavezujućih aktivnosti zaposlenih u međunarodnim vazduhoplovnim stručnim asocijacijama i organizacijama kao i prisustvovanjem stručnim seminarima i specijalističkim obukama. Navedeni troškovi su i rezultat jednog broja neplaniranih

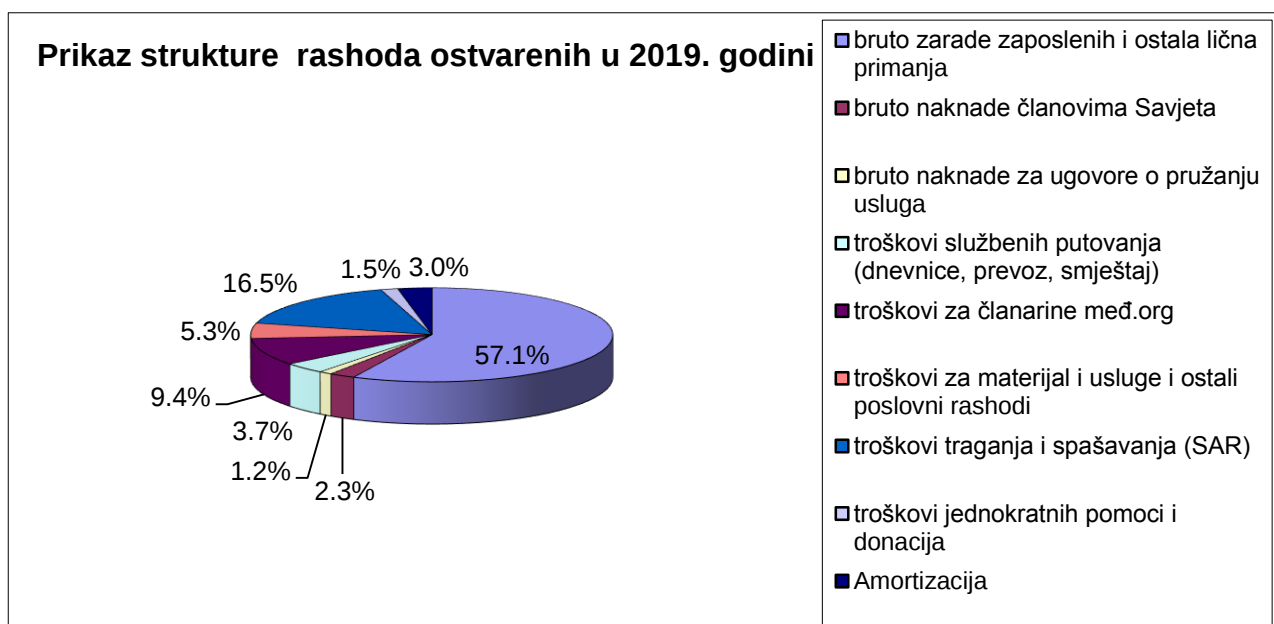
aktivnosti u 2019. godini u cilju što boljih priprema za izuzetno značajne posjete međunarodnim vazduhoplovnim organizacijama (14. Konferencija o vazdušnoj plovidbi, održana u sjedištu ICAO-a u Montreal /Kanada u septembru 2019. godine).

⁷ Troškovi za članarine međ.org. obuhvataju troškove članstva Agencije za civilno vazduhoplovstvo u međunarodnim institucijama to je prije svega trošak -kontribucije Eurocontrol-u Brisel, ostvaren u iznosu od 364.284 eura ili oko 9% ukupnih rashoda , što je za 10% manje nego što je planirano za 2019. godinu.

⁸ Troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi obuhvataju troškove kancelarijskog materijala, reklamnog materijala, sitnog inventara, troškove goriva, električne energije i vode, troškove održavanja osnovnih sredstava, troškove reprezentacije, premije osiguranja zaposlenih, proviziju platnog prometa, troškove telefonskih i poštanskih i drugih transportnih usluga, neproizvodne usluge i ostale troškove, odnosno ostala poslovna terećenja. Za navedene potrebe ostvaren je trošak u iznosu od 203.679 eura, što je za 56% manje u odnosu na planirane u iznosu od 468.000 eura. U strukturi ovih rashoda značajne uštede ostvarene su kod troškova materijala i to goriva, električne energije, vode i dr. planiranih sa 32.500 eura, a ostvarenih sa 27.916 eura ili 14% manje od planiranog, kancelarijskog materijala i ostalog potrošnog materijala planiranog sa 48.000 eura, a ostvarenih sa 33.957 eura ili 29% manje od plana, PTT usluga planiranih sa 51.000 eura, a ostvarenih sa 40.453 eura ili 21% manje od plana. Troškovi održavanja osnovnih sredstava su planirani sa 37.500 eura, a ostvareni sa 29.844 eura ili 20% manje u odnosu na planirane, trošak reprezentacije planiran sa 36.000 eura, a ostvaren sa 32.015 eura ili 11% manje od planiranog, dok su troškovi platnog prometa u zemlji i inostranstvu planirani sa 19.000 eura, a ostvareni sa 16.779 eura i manji su za 12% od plana, troškovi osiguranja planirani u iznosu od 30.000 eura, a ostvareni sa 16.896 eura, manji su za 44% od planiranih zatim usluge odnosa s javnošću planirane u iznosu od 35.000 eura, a ostvarene u iznosu od 31.463 eura ili 10% manje od plana, trošak obuke i edukacije zaposlenih planiran u iznosu od 50.000 eura, ostvaren u iznosu od 20.579 eura ili 58% manji od planiranog i ostali troškovi.

¹ Troškovi za traganje i spašavanje (SAR) ostvareni su u iznosu od 638.000 eura ili 16% ukupnih rashoda, manji su za 4% u odnosu na planirane troškove SAR-a u iznosu od 665.408 eura za 2019. godinu i uklapaju se u potpunosti u planiranu troškovnu bazu za ove namjene za 2019. godinu koja je usvojena na organima Eurocontrol-a.

⁹ Troškovi jednokratnih pomoći i donacija ostvareni su u iznosu od 59.130 eura, manji su za 13% od planiranih za 2019.godinu, uz činjenicu da je povodom 10 godina rada Agencije dodijeljena značajna donacija u iznosu od 10.000 eura Fondaciji Budi human iz Podgorice.

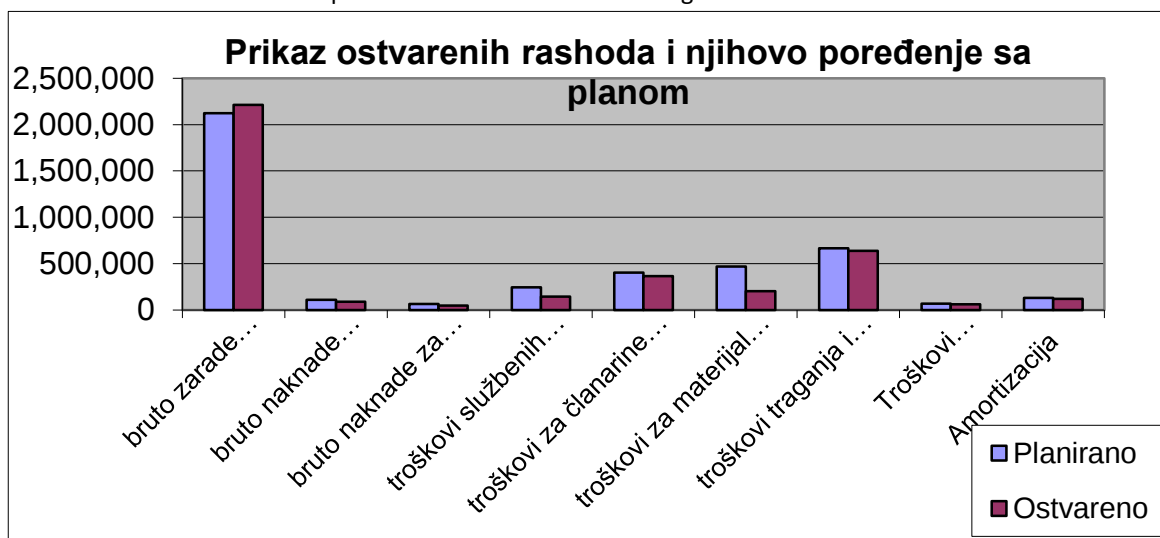
Grafika 2: Prikaz strukture rashoda ostvarenih u 2019. godini

U tabelarnom prikazu dati su ključni pokazatelji poslovanja i njihovo poređenje sa planom:

Tabela 5: Ostvareni rashodi u toku 2019. godine

Vrste rashoda	plan	ostvaro	index
<i>bruto zarade zaposlenih i ostala lična primanja</i>	2.121.492	2.211.095	104
<i>bruto naknade članovima Savjeta</i>	107.500	89.151	83
<i>bruto naknade za ugovore o pružanju usluga</i>	65.000	45.410	70
<i>troškovi službenih putovanja (dnevnice, prevoz, smještaj)</i>	242.700	144.877	60
<i>troškovi za članarine međ. org</i>	404.000	364.284	90
<i>troškovi za materijal i usluge i ostali poslovni rashodi</i>	468.000	203.679	44
<i>troškovi traganja i spašavanja (SAR)</i>	665.408	638.000	96
<i>troškovi jednokratnih pomoći i donacija</i>	68.000	59.130	87
<i>Amortizacija</i>	130.000	118.001	91

Grafika 4: Odnos ostvarenih i planiranih rashoda u toku 2019. godine

Analizom ostvarenih rashoda u odnosu na planirane, evidentno je da je gotovo u svim najvažnijim stavkama, došlo do manjeg ostvarenja rashoda, nego što je to planirano. To pokazuje da je poslovna politika Agencije vodila računa o racionalizaciji svih troškova, sa jasnim trendom domaćinskog upravljanja sredstvima.

Realizacija Plana investicija za 2019. Godinu

Na osnovu Odluke Savjeta Agencije za civilno vazduhoplovstvo broj 01/1-2563/1-18 od 27.11.2018. godine, utvrđen je Finansijski plan za 2019. godinu, a njegov sastavni dio čini i Plan nerealizovanih investicija za 2018. godinu.

Planom investicija za 2019. godinu su obuhvaćene devet investicija ukupne vrijednosti 672.000,00 eura od čega su realizovane četiri investicija ukupne vrijednosti 65.168,10 eura.

Realizovane su i investicije za nabavku računarske opreme i to: nabavka računarske opreme i periferne računarske opreme sa firmom MONTEX-ELEKTRONIKA DOO Podgorica u iznosu od 19.898,45 eura po Ugovoru broj: 08/1-2665/12-19 od 30.12.2019. godine, nabavka serverske računarske opreme sa firmom ČIKOM DOO Podgorica u iznosu od 21.979,65 eura po Ugovoru broj: 08/1-2598/12-18 od 16.01.2019. godine.

U strukturi realizovanih investicija je i planirani izdatak za nabavku službenog vozila sa firmom ROKŠPED DOO, Podgorica u iznosu od 23.290,00 eura po Ugovoru broj: 08/1-1589/11-19 od 02.09.2019. godine.

Tabelarni pregled realizovanih investicija u 2019. godini

Rb	Naziv Investicije	Vrijednost investicije	
		Procijenjena	Realizovana
		vrijednost	vrijednost
2.	Nabavka računarske opreme i periferne rač. opreme	20.000,00	19.898,45
3.	Nabavka serverske računarske opreme	22.000,00	21.979,65
4.	Nabavka službenog vozila	25.000,00	23.290,00
	Ukupno	67.000,00	65.168,10

Ostale planirane investicije za 2019. godinu nijesu realizovane, jer se procijenilo da njihovu realizaciju treba odložiti za naredni period i one zato predstavljaju dio plan investicija za 2020. godinu, prije svega očekuje se i donošenje podzakonskih akata kojima bi se implementirali zakonom utvrđeni prihodi Agencije, kao i da treba napraviti novu procjenu za pojedine vrste investicija.

Bilans stanja na dan 31.12.2019.godine

Tabela 6: Bilans stanja – BS 2019

red. Br.	Pozicija	Tekuća godina	Prethodna godina
	AKTIVA		
	Stalna imovina	1.138.856	1.192.438
1	Neuplaćeni upisani kapital		
2	Nematerijalna imovina		94
3	Nekretnine, postrojenja i oprema	1.138.856	1.192.344
4	Stalna imovina namijenjena prodaji		
5	Dugoročna potraživanja		
6	Dugoročni finansijski plasmani		
7	Odloženi porezi		
	Obrtna imovina	5.381.297	5.145.988
8	Zalihe	180	
9	Potraživanja od kupaca	827.975	821.496
10	Kratkoročni finansijski plasmani	2.800.365	2.800.000
11	Gotovina i gotovinski ekvivalenti	1.067.645	969.252
12	Unaprijed plaćeni troškovi	116.202	108.899
13	Obračunati nenaplaćeni prihodi	568.930	446.341
14	Ostala obrtna imovina		
	Ukupna aktiva	6.520.153	6.338.426
	PASIVA		
	Kapital i reserve	6.372.656	6.183.983
15	Državni kapital	3.349.692	3.349.692
16	Emisiona premija		
17	Revalorizaciona rezerva		
18	Ostale reserve		
19	Neraspoređeni dobitak	3.022.964	2.834.291

20	Manjinski interes		
	Dugoročne obaveze		
21	Dugoročne obaveze		
22	Odloženi porezi		
23	Dugoročna rezervisanja		
24	Ostale dugoročne obaveze		
25	Odloženi prihodi		
	Kratkoročne obaveze	147.497	154.443
26	Kratkoročne obaveze iz poslovanja	147.497	152.084
27	Kratkočne finansijske obaveze		
28	Tekući dio dugoročnih kredita		
29	Obaveze za poreze		2.359
30	Obaveze za dividend		
31	Kratkoročna rezervisanja		
32	Obračunate obaveze		
	Ukupna pasiva	6.520.153	6.338.426

Vrijednost **ukupne aktive**, na bazi bilansa stanja na dan 31.12.2019. godine iznosila je 6.520.153 eura, a sastoji se od:

- materijalne i nematerijalne imovine u iznosu od 1.138.856 eura ili 18 % ukupne aktive;
- obrtna imovina u vrijednosti od 5.381.297 eura ili 83 % ukupne aktive i odnosi se na novčana sredstva u iznosu od 3.868.010 eura ili 72 % obrtne imovine Agencije od navedenog iznosa novčanih sredstva u iznosu od 2.800.365 eura, čine sredstva oročena kod više poslovnih banaka.

Takođe, iskazana su potraživanja u iznosu od 827.975 eura, rezultat su fakturisanih, a nenaplaćenih terminalnih naknada, zatim razgraničena potraživanja po osnovu rutnih naknada u iznosu od 568.930 eura za 2019. godinu, druga potraživanja.

Vrijednost **ukupne pasive na dan 31.12.2019. godine** iznosila je 6.520.153 eura. Kapital Agencije je 6.372.656 eura ili 98% ukupne pasive i obuhvata:

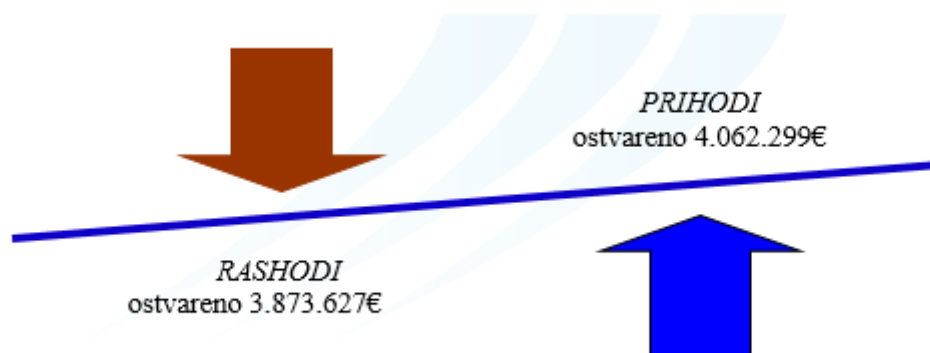
- državni kapital u iznosu od 3.349.692 eura;
- neraspoređeni dobitak u iznosu od 3.022.964 eura.

Ukupne obaveze Agencije prema dobavljačima iznose 162.945 eura (obaveze prema dobavljačima to su računi iz decembra 2015.godine koji su plaćeni u januaru 2016. godine i druge obaveze)

Ukupne obaveze Agencije za 2019. godinu, prema dobavljačima iznose 147.497 eura i čine ih prevashodno kratkoročne obaveze iz poslovanja prema dobavljačima za račune iz decembra 2019. godine, koji su plaćeni u januaru 2020. godine.

* * *

Ukupno posmatrano Agencija za civilno vazduhoplovstvo u poslovnoj 2019. godini ostvarila je ukupan prihod u iznosu od 4.062.299 eura, dok su ukupni rashodi iznosili 3.873.627 eura, što znači da je **ostvarena pozitivna razlika u iznosu od 188.672 eura.**

Agencija je ostvarila uštedu jer su rashodi za 18% manji od planiranih, ulažući značajan napor da ne dođe do njihovog prekoračenja, da troškovi budu što manji, što je na kraju dalo i vidljive pozitivne rezultate. Ostvareni višak prihoda nad rashodima u iznosu od 188.672 eura ukazuje s jedne strane da je protekla godina u finansijskom smislu, zahvaljujući domaćinski vođenoj poslovnoj politici, uspješno završena, a s druge strane da je neophodno formiranje rezervnih sredstava, koje se mogu koristiti za osiguranje prije svega normalnog i nesmetanog rada Agencije, normalno poslovanje u nepredviđenim i iznenadnim situacijama, a zatim i za održavanje kontinuiranog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja.¹ S tim u vezi Savjet Agencije je donio odluku, kojom se ostvareni višak prihoda nad rashodima u iznosu od 188.672 eura prenosi u narednu finansijsku godinu.

Prilikom donošenja ovakve odluke prvenstveno se imalo u vidu da se sredstva dobijena od rutnih naknada ne mogu koristiti za bilo koju drugu svrhu, osim za osiguranje najvišeg nivoa sigurnosti u

¹ Pandemija izazvana virusom COVID-19 dovela je do katastrofalnih posljedica u vazdušnom saobraćaju. Bilježi se

drastičan pad vazdušnog saobraćaja u Evropi i svijetu dok su očekivanja i prognoze u vezi sa normalizacijom vazdušnog saobraćaja vrlo neizvjesna. Finansijski gubici u avio-industriji su ogromni i očekuje se dug period finansijskog oporavka. To je dodatno važan razlog za formiranje rezervnih sredstava, jer se Agencija dominantno finansira iz rutnih naknada EUROCONTROL-a.

vazduhoplovstvu (Načela za uspostavljanje troškovne baze za rutne naknade i za obračunavanje jedinice rutne naknade – En Route Unit Rate). Po pravilima i standardima Eurocontrol-a prihodi od rutnih naknada ne smiju se koristiti za finansiranje komercijalnih aktivnosti pružaoca usluga u vazdušnoj plovidbi niti za finansiranje državnog budžeta.

Isto tako, njihova naplata kao osnovnih prihoda Agencije je posebno usporena u prvoj polovini godine, naročito u I kvartalu kada su ti prilivi gotovo neznatni (u posljednjih nekoliko godina prosječno iznose oko 100.000 eura ili 4 % od predviđenih).

1.3 Finansijski plan za 2020. godinu

Na osnovu planiranih prihoda i rashoda Agencije za 2020. godinu Vlada je usvojila **Finansijski plan za 2020. godinu** na sjednici od 26. decembra 2019. godine. Finansijskim planom za 2020. godinu predviđen je ukupan prihod u iznosu od 4.329.000 eura i ukupni rashodi u iznosu od 4.329.000 eura. Planirani prihodi Agencije će se ostvariti kroz izvore finansiranja utvrđene članom 13 stav 1 Zakona o vazdušnom saobraćaju ("Službeni list CG", broj 30/12 i 30/17), kojim je propisano da se sredstva za rad Agencije obezbjeđuju iz:

- 1) naknada za izdavanje licenci, sertifikata, uvjerenja, potvrda, dozvola i godišnjih naknada, u skladu sa ovim zakonom
- 2) dijela rutne i terminalne naknade iz člana 112 stav 5 ovog zakona;
- 3) dijela naknade koju plaćaju vazdušni prevoznici po toni prevezenog tereta u civilnom vazdušnom saobraćaju;
- 4) dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku;
- 5) drugih izvora u skladu sa zakonom.

dok su planirani rashod utvrđeni na osnovu ostvarenih rashoda u tekućoj godini kao i realno očekivanih rashoda u 2020. godini. Realno očekivani rashodi su po pojedinim stavkama uvećani u odnosu na prethodnu godinu, zbog planiranog broja novih izvršilaca, kao i povećanog obima zakonskih nadležnosti Agencije:

- 1) Bruto zarade zaposlenih;
- 2) Ostala primanja i naknade;
- 3) Službena putovanja;
- 4) Rashodi za energiju
- 5) Rashodi za materijal i usluge;
- 6) Troškovi održavanja osnovnih sredstava;
- 7) Ostali poslovni rashodi;
- 8) Amortizacija;

Međutim, zbog vanrednih okolnosti usled proglašenja pandemije izazvane virusom COVID-19, nezabilježenog pada vazdušnog saobraćaja i zaustavljanja prihoda od rutnih naknada iz kojih se Agencija za civilno vazduhoplovstvo kao vazduhoplovna vlast Crne Gore, dominantno finansira, realizacija usvojenog Finansijskog plana za 2020. godinu će biti značajno izmijenjena, tj značajno će biti smanjeni iznosi prije svega projektovanih prihoda za 2020. godinu. U trenutku usvajanja predloga ovog finansijskog izvještaja, zbog ogromne

finansijske krize u avio industriji prihodi Agencije u prvoj polovini 2020. godine iznose samo oko 2,2% od planiranih, što će neminovno usloviti negativan finansijski bilans i potrebu za revizijom, prije svega, prihoda Agencije.

1.4 Revizija finansijskih izvještaja Agencije za 2019. godinu

Članom 13 stav 7 Zakona o vazdušnom saobraćaju („Službeni listCG” broj 30/12 i 30/17) je propisano da svi obračuni prihoda i rashoda Agencije podliježu godišnjoj reviziji od strane nezavisnog ovlašćenog revizora, kojeg imenuje Vlada, u skladu sa zakonom kojim su uređene javne nabavke. Reviziju finansijskih iskaza Agencije za 2019. godinu je izvršila revizorska kuća "EUROREV" DOO Podgorica, izabrana po postupku propisanom Zakonom o javnim nabavkama. Izbor nezavisnog revizora potvrdila je Vlada zaključkom broj 08-1316 od 18. maja 2016.godine.

Revizor je podnio *Izvještaj o izvršenoj reviziji finansijskih iskaza za 2019. godinu*¹² i dao mišljenje u kojem je navedeno da, „ finansijski izvještaji istinito i objektivno u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski polazaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo na dan 31. decembar 2019. godine, njihovu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja je završena na ovaj datum, u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori ”.

Zaključci:

1. Agencija za civilno vazduhoplovstvo je ostvarila pozitivan finansijski rezultat u 2019. godini u iznosu od 188.672 eura, ostvarivši značajne uštede u rashodima. Na taj način ova sredstva (višak prihoda nad rashodima) će biti upotrijebljena za dalje unapređenje rada Agencije i očuvanje potrebnog nivoa sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori.
Navedene finansijske rezultate prate i veoma dobri rezultati rada Agencije za civilno vazduhoplovstvo navedeni u Izvještaju o radu, koji su doprinijeli povećanju stepena sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori, što je prepoznato od strane Evropske unije i međunarodnih vazduhoplovnih organizacija.
2. Finansijski izvještaj Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu prikazuje realno i objektivno finansijsko stanje i rezultate poslovanja i zasnovan je na finansijskim iskazima koji su urađeni u skladu sa računovodstvenim standardima i važećim propisima, što je potvrđeno i u mišljenju nezavisnog revizora.
3. Cjelokupno poslovanje Agencije vrši se u skladu sa zakonom, što je utvrđeno sveobuhvatnom kontrolom poslovanja od strane Državne revizorske institucije, kao i redovnim godišnjim izvještajima nezavisnog revizora imenovanog od strane Vlade i redovnim unutrašnjim revizijama.
4. Imajući u vidu specifičnost i jedinstvenost u finansiranju Agencije, nužno je da svi nadležni organi vode računa o održavanju finansijske stabilnosti Agencije, čime će se omogućiti zadržavanje postojećeg i zapošljavanje novog stručnog kadra iz oblasti vazduhoplovstva, što je od bitnog uticaja na sigurnost i bezbjednost vazdušnog saobraćaja u Crnoj Gori. U tom smislu potpuno su adekvatna, afirmativna i veoma važna postojeća zakonska rješenja o pravnom statusu i finansiranju Agencije, kao i zakonska rješenja kojima se Agencija izuzima iz mjere ograničenja zarada u javnom sektoru. Takođe, sredstva koja se prihoduju iz međunarodnih izvora moraju se koristiti u skladu sa važećim pravilima Eurocontrola.
5. U cilju jačanja finansijske stabilnosti i finansijske nezavisnosti Agencije neophodno je da nadležno ministarstvo usvoji neophodne podzakonske akte o finansiranju Agencije, u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju.

6. Zaustavljanje komercijalnog vazdušnog saobraćaja, ekonomski i finansijski krah avio industrije, nedostatak prihoda i ogromni negativni finansijski efekti koji su izazvani pandemijom virusa COVID-19, pogodili su i Agenciju za civilno vazduhoplovstvo. Dominantan prihod od rutnih naknada koji se centralizovano uplaćuje od Eurocontrol-a, ozbiljno je ugrožen i doveo je do drastičnog smanjenja prihoda Agencije i negativnog finansijskog bilansa u prvoj polovini 2020. godine. U tom smislu pokazuje se opravdanost stvaranja finansijskih rezervi u Agenciji, koji su dovela do situacije da Agencija može normalno poslovati i izvršavati svoje zakonske nadležnosti,. Za oporavak od pogubnih finansijskih efekata pandemije će trebati duži period i u skladu sa tim biće neophodno donošenje adekvatnih poslovno-finansijskih mjera.

1. Odluka Savjeta o utvrđivanju predloga Finansijsko izvještaja Agencije za civilno vazduhoplovstvo za 2019. godinu sa Izvještajem nezavisnog revizora o izvršenoj revizije finansijskih iskaza za 2019. godinu.
2. Izvještaj nezavisnog revizora za 2019. godinu.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

IZVJEŠTAJ O IZVRŠENOJ REVIZIJI FINANSIJSKIH IZVJEŠTAJA ZA 2019. GODINU

SADRŽAJ

	<i>Strana</i>
I IZVJEŠTAJ REVIZORA	1 - 4
II FINANSIJSKI IZVJEŠTAJI:	
BILANS USPJEHA ZA 2019. GODINU	5

BILANS STANJA NA DAN 31. DECEMBRA 2019. GODINE	6
ISKAZ O PROMJENAMA NETO IMOVINE (KAPITALA)	7
BILANS NOVČANIH TOKOVA	8
 III NAPOMENE UZ FINANSIJSKE IZVJEŠTAJE	 9 - 26

Agencija za reviziju finansijskih iskaza d.o.o.

Ul. Vasa Raičkovića br. 5, Podgorica

Tel/faks: +382 20 244 652

Mob. tel. +382 67 802 881

e-mail: eurorev@t-com.me

IZVJEŠTAJ REVIZORA

Savjetu Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica

Mišljenje

Obavili smo reviziju finansijskih izvještaja Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica (u daljem tekstu: Agencija) koji obuhvataju bilans stanja na dan 31.12.2019. godine, bilans uspjeha, iskaz o promjenama neto imovine (kapitala) i bilansa novčanih tokova za 2019. godinu.

Prema našem mišljenju, priloženi finansijski izvještaji Agencije u svim značajnim aspektima prikazuju fer i istinito finansijski položaj Agencije na dan 31.12.2019. godine, njegovu finansijsku uspješnost te novčane tokove za godinu koja se završava na ovaj datum u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori.

Osnova za mišljenje

Obavili smo našu reviziju u skladu s Međunarodnim revizijskim standardima. Naše odgovornosti prema tim standardima su detaljnije opisane u odjeljku o revizorovim odgovornostima za reviziju finansijskih izvještaja. Nezavisni smo od Agencije u skladu sa etičkim zahtjevima koji su relevantni za našu reviziju finansijskih izvještaja i ispunili smo naše ostale etičke odgovornosti u skladu sa tim zahtjevima. Vjerujemo da su revizijski dokazi koje smo dobili dovoljni i adekvatni da osiguraju osnovu za naše mišljenje.

Ključna revizijska pitanja

Ključna revizijska pitanja su ona pitanja koja su bila, po našem profesionalnom rasuđivanju, od najveće važnosti za reviziju finansijskih izvještaja tekućeg perioda. Tim pitanjima smo se bavili u kontekstu revizije finansijskih izvještaja kao cjeline i pri formiranju mišljenja o njima, i ne dajemo zasebno mišljenje o tim pitanjima.

Ključna revizijska pitanja	Odgovarajuća revizijska procedura
<i>Aдекватно priznavanje, vrednovanje i objelodanjanje prihoda i drugih povezanih bilansnih pozicija</i>	
Agencija ostvaruje prihode po osnovu terminalnih naknada i prihoda od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade. Imajući u vidu karakter ovi prihoda, postoji rizik neadekvatnog priznavanja prihoda i njihovog procenjivanja. Postoji i rizik nepravilnog razgraničenja prihoda u odgovarajućem periodu. Utvdili smo da su prihodi po osnovu terminalnih i rutnih naknada ključno pitanje revizije zbog njihovog značajnog iznosa, te rizika priznavanja i vrednovanja prihoda i sa njima povezanim bilansnim pozicijama.	Naše revizijske procedure su uključivale: - Razumijevanje politika i procedura koje se primjenjuju na priznavanje prihoda kao i analizu i testiranje efi-kasnost funkcionisanja internih kontrola koje se odnose na proces priznavanja prihoda i povezanih bilansnih pozicija; - Obavljanje analitičkih postupaka ključnih komponenti Agencije, analizirajući aktuelne performanse sa istim performansama prethodne godine; - Obavljanje cut-off procedura na uzorku transakcija prihoda na kraju godine kako bi se zaključilo da li je priznavanje obavljeno za odgovarajući vremenski period. Zaključak: <i>Na osnovu izvršenih aktivnosti, nismo utvdili materijalne greške za priznavanje i vredovanje prihoda i potraživanja.</i>

Odgovornosti menadžmenta za finansijske izvještaje

Menadžment je odgovoran za sastavljanje i fer prezentaciju finansijskih izvještaja u skladu s punim MSFI i za one interne kontrole za koje menadžment odredi da su potrebne za omogućavanje sastavljanja finansijskih izvještaja koji su bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili grešaka. U sastavljanju finansijskih izvještaja, menadžment je odgovoran za procenjivanje sposobnosti Agencije da nastavi s poslovanjem, objavljivanje, ako je primjenjivo, pitanja povezanih s nastavkom poslovanja i korištenjem računovodstvene osnove zasnovane na stalnosti poslovanja, osim ako

Država ili namjerava likvidirati Agenciju ili prekinuti poslovanje ili nema realne alternative nego da to učini. Vlasnik je odgovoran za nadziranje procesa finansijskog izvještavanja kojeg je ustanovila Agencija.

3.

Odgovornost revizora za reviziju finansijskih izvještaja

Naši ciljevi su steći razumno uvjerenje o tome jesu li finansijski izvještaji kao cjelina bez značajnog pogrešnog prikaza usled prevare ili greške i izdati izvještaj revizora koji uključuje naše mišljenje. Razumno uvjerenje je visok nivo uvjerenja, ali nije garancija da će revizija obavljena u skladu s MRS uvijek otkriti značajno pogrešno prikazivanje kada ono postoji. Pogrešni iskazi mogu nastati usled prevare ili greške i smatraju se značajni ako se razumno može očekivati da, pojedinačno ili zbirno, utiču na ekonomske odluke korisnika donijete na osnovi tih finansijskih izvještaja. Kao sastavni dio revizije u skladu s MRS, koristimo profesionalno prosuđivanje i zadržavamo profesionalni skepticizam tokom revizije. Mi takođe:

- identifikujemo i procjenjujemo rizike značajnog pogrešnog prikazivanja u finansijskim izvještajima, zbog prevare ili greške, oblikujemo i obavljamo revizijske postupke kao reakciju na te rizike i pribavljamo revizijske dokaze koji su dovoljni i odgovarajući da osiguraju osnovu za naše mišljenje. Rizik neotkrivanja značajnog pogrešnog iskaza nastalog usled prevare je veći od rizika nastalog usled greške, jer prevara može uključiti tajne sporazume, falsifikovanje, namjerno ispuštanje, pogrešno prikazivanje ili zaobilaženje internih kontrola.
- sagledavamo razumijevanje internih kontrola relevantnih za reviziju kako bismo oblikovali revizijske postupke koji su primjereni u datim okolnostima, ali ne i za svrhu izražavanja mišljenja o efikasnosti internih kontrola Agencije.
- ocjenjujemo adekvatnost korištenih računovodstvenih politika i razumnost računovodstvenih procjena i povezanih objava koje je izvršio menadžment.

- donosimo zaključak o adekvatnosti primjene načela stalnosti poslovanja od strane menadžmenta i, na onosvu pribavljenih revizijskih dokaza, zaključujemo o tome postoji li značajna neizvjesnost u vezi s događajima ili okolnostima koji mogu stvarati značajnu sumnju u sposobnost Agencije da nastavi s poslovanjem po vremenski neograničenom poslovanju. Ako zaključimo da postoji značajna neizvjesnost, od nas se zahtijeva da skrenemo pažnju u našem revizorskom mišljenju na objelodanjivanje u finansijskim izvještajima ili, ako takve objave nisu odgovarajuće, da modifikujemo naše mišljenje. Naši zaključci se zasnivaju na revizijskim dokazima pribavljenim sve do datuma našeg revizorskog izvještaja. Međutim, budući događaji ili uslovi mogu uzrokovati da Agencija prestane da posluje u skladu sa načelom stalnosti.

- ocjenjujemo cjelokupnu prezentaciju, strukturu i sadržaj finansijskih izvještaja, uključujući i objelodanjivanja, kao i odražavaju li finansijski izvještaji transakcije i događaje na kojima su zasnovani na način kojim se postiže fer prezentacija.

Mi komuniciramo sa onima koji su zaduženi za upravljanje u vezi sa, između ostalih pitanja, planiranim djelokrugom i vremenskim rasporedom revizije i važnim revizijskim nalazima, uključujući i u vezi sa značajnim nedostacima u internim kontrolama koji su otkriveni tokom naše revizije.

4.

Takođe, dajemo izjavu onima koji su zaduženi za upravljanje da smo postupili u skladu sa relevantnim etičkim zahtjevima u vezi s nezavisnošću i da ćemo komunicirati s njima o svim odnosima i drugim pitanjima za koja se može razumno smatrati da utiču na našu nezavisnost, kao i, gdje je primjenjivo, o povezanim mjerama zaštite. Između pitanja o kojima se komunicira s onima koji su zaduženi za upravljanje, mi određujemo ona pitanja koja su od najveće važnosti u reviziji finansijskih izvještaja tekućeg perioda i stoga su ključna revizijska pitanja. Mi opisujemo ta pitanja u našem revizorskom izvještaju, osim ako zakon ili regulativa sprječava javno objavljivanje pitanja ili kada odlučimo, u veoma rijetkim okolnostima, da pitanje ne treba saopštiti u našem izvještaju jer se razumno može očekivati da bi negativne posledice saopštavanja nadmašile dobrobiti javnog interesa od takvog saopštavanja.

Podgorica, 22. jun 2020. godine.

EUROREV DOO, Podgorica

Sava Obradović, Ovlašćeni revizor

**AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO,
PODGORICA**

Bilans uspjeha za 2019. godinu

Napomene	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000

Prihod	4	4.032	4.034
Ostali poslovni dobici		26	19
		4.058	4.053
Troškovi materijala	5	(54)	(38)
Troškovi zaposlenih	3.5., 6	(2.346)	(2.279)
Amortizacija	3.9., 8	(118)	(131)
Ostali poslovni rashodi	7	(1.351)	(1.349)
		(3.869)	(3.797)
PROFIT OD POSLOVNIH AKTIVNOSTI		189	256
<i>Neto finansijski prihod</i>	3.3.	5	4
<i>Ostali rashodi</i>		(5)	(3)
Porez na dobitak	3.6.1.	-	-
NETO PROFIT ZA OBRAČUN. PERIOD	16	189	257

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja

Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

6.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Bilans stanja na dan 31. decembar 2019. godine

	Napomene	2019.	2018.
		EUR 000	EUR 000
AKTIVA			
<i>Stalna imovina</i>			
Nematerijalna imovina	3.7.	-	-
Nekretnine, postrojenja i oprema	3.8., 9	1.139	1.192
		1.139	1.192
<i>Obrtna imovina</i>			
Potraživanja od kupaca	3.13., 10	828	822
Kratkoročni finansijski plasmani	11	2.800	2.800
Gotovina i gotovinski ekvivalenti	3.14., 12	1.068	969
Unaprijed plaćeni troškovi	13	116	109
Obračunati nenaplaćeni prihodi	14	569	446
		5.381	5.146

UKUPNA AKTIVA		6.520	6.338
----------------------	--	--------------	--------------

PASIVA

Kapital i rezerve

Državni kapital	15	3.350	3.350
Neraspoređeni dobitak	16	3.023	2.834
		6.373	6.184

Dugoročne obaveze	3.17.	-	-
--------------------------	-------	---	---

Kratkoročne obaveze

Kratkoročne obaveze iz poslovanja	3.15., 17	147	152
Obaveze za poreze		-	2
		147	154

UKUPNA PASIVA		6.520	6.338
----------------------	--	--------------	--------------

Podgorica, jun 2020. godine

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO
PODGORICA

DIREKTOR

Dragan Đurović

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja

Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Iskaz o promjenama neto imovine (kapitala)

	(EUR 000)		
	Državni kapital	Neraspore- đeni dobitak	Ukupno
Stanje na dan 01. januar 2018. godine	3.350	2.577	5.927
Profit za 2018. godinu	-	257	257
Stanje na dan 31. decembar 2018. godine	3.350	2.834	6.184
Profit za 2019. godinu	-	189	189
Stanje na dan 31. decembar 2019. godine	3.350	3.023	6.373

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja

Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**BILANS NOVČANIH TOKOVA**

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
GOTOVINSKI TOKOVI IZ OPERATIVNIH AKTIVNOSTI		
A		
Gotovinska primanja od poslovne aktivnosti	3.911	3.935
Gotovinske isplate dobavljačima i zaposlenima	(3.753)	(3.633)
Gotovina generisana iz poslovnih aktivnosti	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćene kamate	-	-
Odlivi gotovine na ime plaćenog poreza na dobit	-	-
	158	302
<i>Neto gotovina iz operativnih aktivnosti</i>		
GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI INVESTIRANJA		
B		
Prilivi od prodaje postrojenja i opreme	3	-
Prilivi od primljene kamate	5	4
Odliv po osnovu kupovine imovine, postrojenja i opreme	(67)	(63)
Odliv po osnovu kupovine imovine u svrhu investiranja	-	-
	(59)	(59)
<i>Neto gotovina iz aktivnosti investiranja</i>		

C GOTOVINSKI TOKOVI IZ AKTIVNOSTI FINANSIRANJA

Priliv od emitovanja akcijskog kapitala	-	-
Prilivi od dugoročnog uzajmljivanja	-	-
Odliv po osnovu povraćaja pozajmljenih sredstava	-	-
Neto gotovina od aktivnosti finansiranja	-	-
Neto povećanje/smanjenje gotovine i gotovinskih ekvivalenata	99	243
Gotovina i gotovinski ekvivalenti na početku perioda	3.769	3.526
Efekti kursnih razlika na kraju perioda	-	-
GOTOVINA NA KRAJU OBRAČUNSKOG PERIODA	3.868	3.769

U skladu sa MRS 7 kao gotovina i gotovinski ekvivalenti smatraju se i finansijski plasmani sa rokom dospeljeća do tri mjeseca.

Napomene na stranama 9 - 26 čine sastavni dio ovih finansijskih izvještaja

Izvještaj revizora - strane 1 - 4.

9.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje

Djelatnost i organizacija

1. Uprava za civilno vazduhoplovstvo osnovana je decembra 2006. godine kao posebno pravno lice u oblasti civilnog vazdušnog saobraćaja, a na osnovu propisa kojima je regulisan vazdušni saobraćaj, kao i naloga Ministarstva saobraćaja.

Crna Gora 13.03.2007. godine postaje punopravni član Međunarodne organizacije civilnog vazduhoplovstva (ICAO), specijalizovane organizacije Ujedinjenih Nacija zadužene za stalni nadzor sprovođenja ciljeva Čikaške konvencije. ICAO utvrđuje da svaka država članica ima potpuni suverenitet i nadležnost nad vazdušnim prostorom iznad svoje teritorije i obezbjeđuje međunarodni vazdušni saobraćaj iznad ili na svojoj teritoriji. Postavši član ICAO-a, Crna Gora 25.06.2008. godine postaje punopravni član Evropske konferencije civilnog vazduhoplovstva (ECAC). Država Crna Gora je 01.07.2007. godine primljena u članstvo EUROCONTROL-a, organizacije koja je zadužena za bezbjednost vazdušne plovidbe.

Zakonom o vazdušnom saobraćaju (Sl. list CG br. 30/2012) od 08.06.2012. godine uređuje se vazdušni saobraćaj u vazdušnom prostoru Crne Gore. Zakonom je predviđeno da Vlada Crne Gore osniva Agenciju za civilno vazduhoplovstvo koja za svoj rad odgovara Ministarstvu saobraćaja, pomorstva i telekomunikacija i Vladi, kojoj podnosi izvještaj o radu. Odlukom Vlade Crne Gore (Sl. list CG br. 45/2009) osniva se Agencija za civilno vazduhoplovstvo, transformisanjem Uprave za civilno vazduhoplovstvo.

Broj zaposlenih radnika na kraju 2019. godine je 54 (2018. godine 53).

Sjedište Agencije je u Podgorici, ul. Josipa Broza Tita bb.

Osnovna djelatnost Agencije je:

- Certifikovanje i stručni nadzor u smislu kontinuiranog ispunjavanja uslova za obavljanje vazdušnog saobraćaja i drugih djelatnosti u vazdušnom saobraćaju,
- Izdavanje operativnih licenci i uvjerenja o sposobnosti vazdušnog saobraćaja (ispunjenost propisanih uslova za sigurno korišćenje vazduhoplova) i odobravanja operativnih priručnika vazdušnom prevozniku,
- Određivanje organizacije za proizvodnju vazduhoplova, djelova i uređaja vazduhoplova u Crnoj Gori,
- Određivanje pravnih ili fizičkih lica koja obavljaju ljekarske preglede vazduhoplovnog osoblja,
- Određivanje školskih centara i programa za osposobljavanje vazduhoplovnog osoblja, vazduhoplova i aerodroma,
- Određivanje vazdušnih puteva i ruta na predlog provajdera vazduhoplovnih usluga,
- Vođenje propisanih registara i evidencija,

10.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje - nastavak

- Predstavljanje Crne Gore u organizaciji međunarodnog civilnog vazduhoplovstva (ICAO) i drugim međunarodnim organizacijama i institucijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja,
- Učestvovanje u radu stručnih tijela i radnih grupa pri međunarodnim organizacijama iz oblasti vazdušnog saobraćaja,
- Saradnja sa inostranim tijelima nadležnim za civilni vazdušni saobraćaj,
- Kao i druge poslove u skladu sa Zakonom, drugim propisima i Statutom.

Organi Agencije su Savjet Agencije i Direktor.

Savjet Agencije ima predsjednika i četiri člana, koje bira Vlada na period od 5 godina. Za prvi izbor, predsjednik i dva člana se biraju na 5 godina, a dva člana na period od 3 godine.

Direktora Agencije bira Savjet Agencije na period od četiri godine i za svoj rad odgovara Savjetu.

Sredstva za rad Agencija ostvaruje po osnovu:

- prihoda od djelatnosti Agencije,
- dijela naknada provajdera vazduhoplovnih usluga na rutne, terminalne i druge naknade koje plaćaju korisnici usluga,
- dijela naknade koju plaćaju operateri vazduhoplova po toni prevezene robe u civilnom vazdušnom saobraćaju,
- dijela naknade koju plaćaju putnici u civilnom vazdušnom saobraćaju u odlasku i
- drugih izvora u skladu sa Zakonom o vazdušnom saobraćaju.

Članom 11, stav 6 ovog Zakona, utvrđeno ja da, ako se godišnjim obračunom prihoda i rashoda Agencije utvrdi da su ukupno ostvareni prihodi Agencije veći od ukupno ostvarenih rashoda, višak prihoda se izdvaja na poseban račun i može se koristiti isključivo za ispunjenje obaveza nastalih radi unaprjeđenja sigurnosti i bezbjednosti vazdušnog saobraćaja i ostvarivanja funkcije Agencije u narednoj kalendarskoj godini.

2. Osnova za sastavljanje i prezentaciju finansijskih izvještaja

Izjava o usaglašenosti

2.1. Priloženi finansijski izvještaji predstavljaju godišnje finansijske izvještaje Društva i sastavljeni su u skladu sa računovodstvenim propisima važećim u Crnoj Gori.

11.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Uticaj i primjena novih i revidiranih MSFI i MRS

2.2. Priloženi finansijski izvještaji sastavljeni su uz primjenu MRS odnosno MSFI koji su bili u primjeni na dan 01.01.2013. godine i na njima zasnovanim propisima o računovodstvu Crne Gore. Promjene u važećim Standardima i tumačenjima, kao i novousvojeni Standardi i tumačenja, izdati nakon 01.01.2013. godine, nisu objavljeni i zvanično usvojeni u Crnoj Gori i, saglasno tome, nisu primijenjeni u sastavljanju priloženih finansijskih izvještaja.

Prema Zakonu o računovodstvu i reviziji Crne Gore pravna lica sastavljaju finansijske iskaze po Međunarodnim računovodstvenim standardima (MRS), odnosno po Međunarodnim standardima finansijskog izvještavanja (MSFI), koje je proglasio IASB i usvojio i objavio nadležni organ koji je od odgovarajućeg organa Međunarodne federacije računovođa (IFAC) dobio pravo na prevod i objavljivanje.

Na osnovu obavještenja Instituta sertifikovanih računovođa Crne Gore primjenjuju se standardi izdati do 31.07.2013. godine. Rukovodstvo Društva analizira promjene u važećim Standardima i tumačenjima, kao i novousvojene Standarde i tumačenja izdata nakon 31.07.2013. godine, i nakon ustanovljavanja Standarda i tumačenja koji su relevantni za Društvo, ima namjeru da iste primijeni u sastavljanju finansijskih izvještaja nakon što oni budu zvanično prevedeni i objavljeni u Crnoj Gori. Rukovodstvo Društva nije usvojilo nove Standarde i izmjene postojećih Standarda prije nego oni stupe na snagu. Rukovodstvo predviđa da usvajanje ovih novih Standarda i izmjena postojećih Standarda neće imati materijalan uticaj na finansijske izvještaje Društva u periodu inicijalne primjene.

Novi standardi i nove izmjene postojećih Standarda koji su u primjeni za izvještajni period, ali nisu zvanično prevedeni i objavljeni u Crnoj Gori

2.2.1. Na dan odobravanja ovih finansijskih izvještaja, sledeći standardi i izmjene postojećih standarda su u primjeni:

Standardi	Datum primjene za finansijske izvještaje koji počinju na ili nakon
Izmjene MRS 32 (Prebijanje finansijske imovine i finansijskih obaveza)	01.01.2014.
Izmjene MSFI 10, MSFI 12 i MRS 27 (Investicioni entiteti)	01.01.2014.
Izmjene MRS 36 (Objavljivanje nadoknadivog iznosa za nefinansijsku imovinu)	01.01.2014.
Izmjene MRS 39 (Novacije derivata i nastavak računovodstva zaštite)	01.01.2014.

12.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Izmjene MRS 39 (Novacije derivata i nastavak računovodstva zaštite)	01.01.2014.
Izmjene MRS 39 (Definisani planovi primanja: Naknade zaposlenih)	01.07.2014.
Godišnja unapređenja Standarda – Ciklus 2010-2012	01.07.2014.
Godišnja unapređenja Standarda – Ciklus 2011-2013	01.07.2014.
IFRIC 21 – Dažbine	01.01.2014.
Izmjene MSFI 11 (Računovodstveni tretman spajanja ulaganja u zajedničke operacije)	01.01.2016.
Izmjene MRS 16 i MRS 38 (Razjašnjenje prihvatljive metode amortizacije i depresijacije)	01.01.2016.
Izmjene MRS 16 (Poljoprivreda; Plodonosne biljke)	01.01.2016.
Izmjene MRS 27 (Equity metoda u pojedinačnim finansijskim izvještajima)	01.01.2016.
Godišnja unapređenja Standarda – Ciklus 2012-2014	01.01.2016.

Izmjene MRS 1 – Podsticanje objelodanjivanja	01.01.2016.
Izmjene MSFI 10, MSFI 12 i MRS 28 (Zavisni entitet: Primjena izuzeća od konsolidacije)	01.01.2016.
MSFI 14 – Regulisana vremenska razgraničenja	01.01.2016.
Izmjena MRS 12 (Priznavanje odloženih poreskih sredstava za nerealizovane gubitke)	01.01.2017.
Izmjene MRS 7 (Podsticanje objelodanjivanja)	01.01.2017.
Godišnja unapređenja Standarda – Ciklus 2014-2016	01.01.2017.
MSFI 9 – Finansijski instrumenti	01.01.2018.
MSFI 15 – Prihodi od ugovora sa kupcima	01.01.2018.
Izmjene MRS 40 – Investicione nekretnine (Prenos investicionih nekretnina)	01.01.2018.
Izmjene MSFI 2 – Plaćanje akcijama (Klasifikacija i mjerenje transakcija plaćanja akcijama)	01.01.2018.
Izmjene MSFI 4 – Ugovori o osiguranju (primjena MSFI 9)	01.01.2018.
Izmjene MSFI 9 – Finansijski instrumenti (Karakteristike plaćanja unaprijed sa negativnom kompenzacijom)	01.01.2018.
IFRIC 22 – Transakcije u stranim valutama i razmatranje pretplata	01.01.2018.
Godišnje unapređenje Standarda – Ciklus 2014-2016	01.01.2018.
MSFI 16 – Lizing	01.01.2019.
IFRIC 23 – Neizvjesnost u vezi sa tretmanom poreza na dobit	01.01.2019.
Godišnje unapređenje – Ciklus 2015-2017	01.01.2019.
Izmjene MSFI 9 – Finansijski instrumenti (Mogućnosti plaćanja unaprijed sa negativnom kompenzacijom)	01.01.2019.
Izmjene MRS 19 – Primanje zaposlenih (Plan izmjena, ograničenja i poravnanja)	01.01.2019.
Izmjene MRS 28 – Investicije u pridružene entitete i zajedničke poduhvate (Dugoročni interesi u pridruženim entitetima i zajedničkim poduhvatima)	01.01.2019.

13.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Novi Standardi i izmjene postojećih standarda koji su izdati, a nisu još uvijek u primjeni

2.2.2. Standardi koji su izdati, a nisu još uvijek u primjeni:

Novi i izmijenjeni standardi	Datum stupanja na snagu
MSFI 17 – Ugovor o osiguranju	01.01.2021.
Izmjene MSFI 9, MRS 9 i MSFI 7 (Reforma uporedive kamatne stope)	01.01.2020.
Izmjene MSFI 3 – Poslovne kombinacije (Definicija poslovanja)	01.01.2020.
Izmjene MRS 1 – Presentacija finansijskih izvještaja i MRS 8 – Računovodstvene politike, promjene računovodstvenih procjena i greške (Definicija materijalnosti)	01.01.2020.
Konceptualni okvir u MFSI	01.01.2020.

Korišćenje procjenjivanja

2.3. Presentacija finansijskih izvještaja zahtijeva korišćenje najboljih mogućih procjena i pretpostavki koje imaju efekta na prezentirane vrijednosti sredstava i obaveza i objelodanjivanje potencijalnih potraživanja i obaveza na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, kao i prihoda i rashoda u toku izvještajnog perioda. Ove procjene i pretpostavke su zasnovane na informacijama raspoloživim na dan sastavljanja finansijskih izvještaja, a budući stvarni rezultati mogu se razlikovati od procijenjenih iznosa. Ove procjene se najvećim dijelom odnose na procjene obezvrjeđenja potraživanja iz poslovnih odnosa, procjene korisnog vijeka upotrebe opreme i ostalih rezervisanja.

Koncept nastavka poslovanja

2.4. Finansijski izvještaji sastavljeni su na osnovu načela stalnosti poslovanja, što podrazumijeva da stanje u privredi i buduće mjere monetarne i ekonomske politike neće imati značajan negativan uticaj na budući finansijski položaj i rezultate poslovanja Agencije.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Osnovne računovodstvene politike

3. Osnovne računovodstvene politike primijenjene prilikom sastavljanja godišnjeg računa za 2019. godinu su sledeće:

Prihodi

3.1. Prihodi se odmjeravaju po pravičnoj vrijednosti primljene naknade ili naknade koja će se primiti i predstavljaju iznose koji se dobijaju za prodatu robu i izvršene usluge, umanjene za odobrene popuste. Prihod se priznaje kada nema značajne neizvjesnosti u pogledu naplativosti obračunatih prihoda i mogućnosti povraćaja po osnovu reklamacije. Ostvareni prihodi se najvećim dijelom odnose na prihode od terminalnih naknada i prihode od EUROCONTROL-a, Brisel za rutne naknade.

Unaprijed naplaćeni prihodi se iskazuju kao odloženi prihodi i prenose u redovne prihode u trenutku izvršenja usluge.

Poslovni rashodi

3.2. Poslovni rashodi uključuju sve troškove direktno vezane za izvršenje osnovne djelatnosti Agencije. Priznavanje rashoda vrši se istovremeno sa priznavanjem prihoda radi kojih su ti rashodi nastali (princip sučeljavanja prihoda i rashoda). Priznati rashodi direktno se povezuju sa priznatim prihodima u poslovnom rezultatu obračunskog perioda. Rashodi se priznaju u obračunskom periodu i onda kada je nastala obaveza, a nema uslova da se priznaju kao bilansna pozicija imovine.

Finansijski prihodi i rashodi

3.3. Finansijski prihodi i rashodi obuhvataju prihode od kamata po osnovu potraživanja i plasmana kao i rashode kamata. Prihodi i rashodi od kamata se iskazuju u momentu obračuna prema ugovorenim kamatnim stopama. Pod kamatom se, takođe, podrazumijeva i bilo koji oblik revalorizacije obaveza, ako je to ugovoreno ili propisano.

Prihodi po osnovu naplaćenih dividendi iskazuju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi u periodu u kome su nastali.

15.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Preračunavanje stranih sredstava plaćanja

3.4. Poslovne promjene u stranim sredstvima plaćanja tokom godine preračunavaju se u EUR po zvaničnim deviznim kursovima važećim na dan poslovne promjene. Sva potraživanja i obaveze u stranim sredstvima plaćanja, preračunata su u protivvrijednost EUR, po kursu valuta važećem na dan bilansa stanja.

Pozitivne i negativne kursne razlike, nastale preračunom potraživanja i obaveza u stranim sredstvima plaćanja u njihovu protivvrijednost u EUR i preračunom poslovnih promjena u toku godine, priznaju se u bilansu uspjeha kao finansijski prihodi, odnosno finansijski rashodi.

Doprinosi za socijalnu sigurnost zaposlenih

3.5. U skladu sa propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, Agencija je u obavezi da uplati u ime zaposlenih, doprinose Fondu za zdravstveno osiguranje, Fondu PIO, Zavodu za zapošljavanje i Fondu rada kojima se obezbjeđuje socijalna sigurnost zaposlenih. Ove obaveze uključuju doprinose za zaposlene na teret poslodavca u iznosima obračunatim po zakonom propisanim stopama. Doprinosi na teret zaposlenog i doprinosi na teret poslodavca se knjiže na teret rashoda perioda na koji se odnose.

Tekući porez na dobit

3.6.1. Porez na dobit obračunava se i plaća u skladu sa poreskim propisima Crne Gore po proporcionalnoj stopi koja iznosi 9 % od poreske osnovice.

Oporeziva dobit se utvrđuje na osnovu dobiti iskazane u Bilansu uspjeha uz usklađivanje prihoda i rashoda po odredbama Zakona o porezu na dobit pravnih lica (čl. 8 i 9 za usklađivanje prihoda i čl. 10 do 20 za usklađivanje rashoda).

Kapitalni gubici mogu se prebijati sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini. Ako se i poslije izvršenog prebijanja sa kapitalnim dobitima ostvarenim u istoj godini pojavi kapitalni gubitak, poreski obveznik može prenijeti kapitalni gubitak na račun budućih kapitalnih dobitaka u narednih pet godina.

Zakon o porezu na dobit Crne Gore ne predviđa da se poslovni poreski gubici iz tekućeg perioda mogu koristiti kao osnov za povraćaj poreza plaćenog u prethodnim

periodima. Međutim, poslovni gubici iz tekućeg perioda mogu se koristiti za smanjenje oporezive dobiti iz budućih obračunskih perioda, ali ne duže od pet godina.

16.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Obveznik poreza na dobit dužan je da obračuna, obustavi i uplati porez po odbitku na prihode isplaćene po osnovu dividendi i udjela u dobiti koji se isplaćuju rezidentnim i nerezidentnim pravnim i fizičkim licima. Porez po odbitku plaća se po stopi od 9 % na osnovicu koju čini iznos bruto prihoda.

U skladu sa Zakonom o porezu na dobit pravnih lica, javni fondovi i javne ustanove čiji je osnivač Crna Gora, plaćaju porez na dobit samo za dobit koju ostvaruju prodajom proizvoda i usluga na tržištu.

Prema stručnom mišljenju Ministarstva finansija Crne Gore broj 04-6515/1 od 15.06.2010. godine, Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, s obzirom da ne posluje na tržišnom principu.

Odloženi porez na dobit

3.6.2. Odloženi porez na dobit se obračunava korišćenjem metode utvrđivanja obaveza prema bilansu stanja, za privremene razlike proizašle iz razlike između poreske osnove sredstava i obaveza i njihove knjigovodstvene vrijednosti. Važeće poreske stope na datum bilansa stanja se koriste za utvrđivanje razgraničenog iznosa poreza na dobit. Odložene poreske obaveze se priznaju za sve oporezive privremene razlike. Odložena poreska sredstva se priznaju za sve odbitne privremene razlike i poreske gubitke i kredite, koji se mogu prenositi u naredne fiskalne periode, do stepena do kojeg će vjerovatno postojati oporeziva dobit od koje se odložena poreska sredstva mogu iskoristiti. Agencija za civilno vazduhoplovstvo nije obveznik poreza na dobit, pa i ne obračunava odloženi porez.

Porezi i doprinosi i druge zakonske obaveze koje ne zavise od rezultata poslovanja

3.6.3. *Porezi i doprinosi i druge dažbine koje ne zavise od rezultata poslovanja uključuju poreze na imovinu i druge poreze, naknade i doprinose koji se plaćaju prema raznim državnim i lokalnim poreskim propisima. Ovi porezi i doprinosi su iskazani u bilansu uspjeha u okviru ostalih poslovnih rashoda.*

Nematerijalna ulaganja

3.7. Nematerijalna ulaganja početno se priznaju po nabavnoj vrijednosti ili cijeni koštanja. Nakon početnog priznavanja, nematerijalna ulaganja se iskazuju po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti.

17.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Nematerijalna ulaganja obuhvataju ulaganja u softvere i licence.

U skladu sa članom 13 stav 6 Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list RCG, br. 80/2004 i Sl. list CG, br. 40/2008, 86/2009 i 14/2012) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Naime, amortizacija kupljenih softvera se za poreske svrhe obračunava primjenom degresivnog metoda, dok se za ostala nematerijalna ulaganja obračunava primjenom proporcionalnog metoda.

Nekretnine, postrojenja i oprema

3.8. Kao nekretnine, postrojenja i oprema priznaju se sredstva čiji je očekivani korisni vijek upotrebe duži od jedne godine.

Nekretnine, postrojenja i oprema iskazuju se po nabavnoj vrijednosti. Procjena vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme vrši se metodom tržišne vrijednosti, uzimajući u obzir preostali korisni vijek trajanja nekretnina i opreme. Negativni efekti procjene vrijednosti knjiže se na teret revalorizacionih rezervi do iznosa revalorizacionih rezervi utvrđenih prethodnom procjenom, a razlika iznad iznosa ranijih revalorizacionih rezervi evidentira se na teret rashoda perioda. Pozitivni efekti procjene vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme iskazani su kao revalorizaciona rezerva. Učestalost revalorizacije zavisi od kretanja fer vrijednosti nekretnina, postrojenja i opreme i vrši se u slučajevima kada njihova neto sadašnja vrijednost materijalno značajno odstupa od fer vrijednosti sredstva na dan bilansa stanja.

Prilikom prodaje ili rashodovanja revalorizovanih nekretnina, postrojenja i opreme pozitivan efekat revalorizacije koji ostaje kao revalorizaciona rezerva datog sredstva se prenosi direktno na neraspoređenu dobit odnosno akumulirani gubitak. Prenos sa revalorizacionih rezervi vrši se i u slučaju kada se sredstvo rashoduje. U skladu sa mišljenjem Poreske uprave, revalorizacija nekretnina i opreme ne iziskuje usklađivanje poreske osnovice sredstva u prijavi poreza na dobit.

Nekretnine, postrojenja i oprema nabavljene nakon procjene treba iskazati po nabavnoj vrijednosti umanjenoj za ispravku vrijednosti. Nabavnu vrijednost čini fakturna vrijednost sredstava, uvećana za sve troškove nastale do njihovog stavljanja u upotrebu.

Naknadni troškovi, troškovi zamjene dijelova postrojenja i opreme (ugradnja novih rezervnih dijelova), troškovi značajnih adaptacija, remonta i generalnih popravki priznaju se kao povećanje sadašnje vrijednosti postrojenja i opreme ako je vjerovatno da će po tom osnovu doći do priliva budućih ekonomskih koristi i ako se ti troškovi mogu pouzdano izmjeriti. Troškovi nastali

po osnovu tekućeg održavanja nekretnina, postrojenja i opreme: zamjena i ugradnja sitnih rezervnih dijelova i potrošnog materijala, kao i troškovi svakodnevnih popravki opreme i postrojenja, smatraju se rashodom perioda u kome su nastali.

18.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Pozitivna razlika nastala prilikom prodaje nekretnina, postrojenja i opreme knjiži se u korist ostalih prihoda. Neotpisana vrijednost otuđenih i rashodovanih osnovnih sredstava se naknađuje na teret ostalih rashoda.

Amortizacija

3.9. Amortizacija nekretnina, postrojenja i opreme obračunava se na nabavnu, odnosno procijenjenu vrijednost umanjenu za procijenjeni iznos rezidualne vrijednosti, proporcionalnim metodom, primjenom stopa koje se utvrđuju na osnovu procijenjenog korisnog vijeka upotrebe sredstava.

Amortizacija se obračunava počevši od narednog mjeseca za novonabavljene nekretnine, postrojenja i opremu, odnosno obračunom na vrijednost nekretnina, postrojenja i opreme, utvrđenu krajem prethodne godine, za ostale nekretnine i opremu.

Stope amortizacije koje su u primjeni su:

<i>Grupa osnovnih sredstava</i>	<i>Stopa amortizacije %</i>
Nematerijalna ulaganja	20,00 - 100,00
Građevinski objekti	4,50
Razna oprema	10,00 - 100,00
Transportna sredstva	15,00
Računarska oprema	25,00 - 100,00

U skladu sa članom 13. stav 6. Zakona o porezu na dobit pravnih lica (Sl. list RCG br. 80/2004 i Sl. list CG, br. 40/2008, 86/2009 i 14/2012) obračun amortizacije za poreske svrhe se razlikuje od obračuna amortizacije za računovodstvene svrhe. Amortizacija građevinskih objekata za poreske svrhe obračunava se primjenom proporcionalnog metoda, a za sva ostala osnovna sredstva primjenom degresivnog metoda za cijelu godinu bez obzira na datum aktiviranja.

Obezvrjeđenje vrijednosti imovine

3.10. Agencija na dan bilansa stanja procjenjuje da li postoje bilo kakve indicije da je vrijednost nekog sredstva umanjena. U slučaju da postoje takve indicije, procjenjuje se nadoknadiiva vrijedost imovine za takvo sredstvo, kako bi se utvrdio iznos obezvrjeđenja. Gubitak zbog umanjenja vrijednosti se priznaje u visini iznosa za koji je knjigovodstvena vrijednost sredstva veća od njegove

nadoknadiive vrijednosti. Nadoknadiiva vrijednost je fer vrijednost umanjena za troškove prodaje ili upotrebna vrijednost, zavisno od toga koja je od te dvije vrijednosti veća.

19.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Obezvrijeđenje se priznaje kao rashod tekućeg perioda, osim kada se sredstvo vodi po revalorizovanoj vrijednosti, kada se umanjenje vrijednosti tretira kao smanjenje revalorizacije rezerve.

Ako se kasnije poništi obezvrijeđenje, knjigovodstvena vrijednost sredstva se povećava do promijenjene procjene nadoknativog iznosa, ali ne iznad knjigovodstvenog iznosa koji bi bio utvrđen da gubitak od umanjenja vrijednosti nije bio priznat u ranijim godinama. Poništenje obezvrijeđenja se prikazuje kao prihod tekućeg perioda, ukoliko sredstvo nije prikazano po revalorizovanoj vrijednosti, kada se poništenje obezvrijeđenja tretira kao povećanje revalorizacije rezerve.

Dugoročni finansijski plasmani

3.11. Dugoročni finansijski plasmani koji se kotiraju na aktivnom tržištu vrednuju se po tržišnoj vrijednosti, a plasmani koji se ne kotiraju vrednuju se po amortizacionom trošku koristeći metod efektivne kamatne stope umanjen za umanjenje vrijednosti na osnovu procjene rukovodstva o njihovoj vjerovatnoj naplativosti.

Zalihe

3.12. Zalihe se iskazuju po nabavnoj vrijednosti (cijeni koštanja), koja uključuje fakturnu vrijednost dobavljača, transportne i zavisne troškove nabavke ili po neto prodajnoj vrijednosti, ukoliko je ona niža. Neto prodajna vrijednost je vrijednost po kojoj zalihe mogu biti prodate u normalnim uslovima poslovanja nakon umanjenja prodajne vrijednosti za troškove prodaje.

Terećenjem ostalih rashoda vrši se ispravka vrijednosti zaliha u slučajevima kada se ocijeni da je potrebno svesti vrijednost zaliha na njihovu neto prodajnu vrijednost. Oštećene zalihe i zalihe koje po kvalitetu ne odgovaraju standardima, otpisuju se.

Potraživanja iz poslovnih odnosa

3.13. Potraživanja od kupaca i ostala potraživanja iz poslovnih odnosa se inicijalno priznaju po fer vrijednosti.

Rezervisanje za umanjenje vrijednosti se iskazuje kada postoji objektivan dokaz da Agencija neće moći da naplati sve iznose koje potražuje na osnovu prvobitnih uslova potraživanja. Značajne finansijske teškoće kupca, vjerovatnoća da će kupac otići pod stečaj

ili finansijsku reorganizaciju, propust ili kašnjenje u plaćanju, smatraju se indikatorima da je umanjena vrijednost potraživanja.

20.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Knjigovodstvena vrijednost potraživanja iz poslovnih odnosa umanjuje se preko ispravke vrijednosti, a iznos umanjenja se priznaje u bilansu uspjeha u okviru ostalih rashoda. Naknadna naplata potraživanja koje je ranije bilo ispravljeno ili otpisano priznaje se u bilansu uspjeha u okviru ostalih prihoda.

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

3.14. Gotovina i gotovinski ekvivalenti obuhvataju gotovinu u blagajni, depozite po viđenju kod poslovnih banaka i druga kratkoročna visoko likvidna ulaganja sa prvobitnim rokom dospijeca do tri mjeseca.

Obaveze prema dobavljačima

3.15. Obaveze prema dobavljačima se prikazuju po fakturnoj vrijednosti.

Obaveze po kreditima

3.16. Obaveze po kreditima se prvobitno prikazuju u iznosima primljenih sredstava, a nakon toga se iskazuju po amortizovanoj vrijednosti uz primjenu ugovorene kamatne stope koja korespondira efektivnoj kamatnoj stopi.

Rezervisanja, potencijalne obaveze i potencijalna sredstva

3.17. Rezervisanja se priznaju kada Agencija ima zakonsku ili ugovorenu obavezu koja je rezultat prošlih događaja i kada je vjerovatno da će doći do odliva sredstava kako bi se izmirila obaveza i kada se iznos ovih obaveza može pouzdano procijeniti.

Agencija procjenjuje mogući nepovoljni razvoj događaja kao rezultat zbivanja u prošlosti i ukoliko je vjerovatnoća da će sudski spor biti izgubljen, Agencija vrši rezervisanje kojim se u cjelosti obezbjeđuje iznos potencijalne obaveze po osnovu negativnog razrješenja sudskog spora. Potencijalne obaveze i potencijalna sredstva se ne priznaju u finansijskim izvještajima.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak****Pravična (fer) vrijednost**

3.18. Poslovna politika Agencije je da objelodani informacije o pravičnoj vrijednosti aktive i pasive za koju postoje zvanične tržišne informacije, kada se pravična vrijednost značajno razlikuje od knjigovodstvene vrijednosti. Ne postoji dovoljno tržišnog iskustva, kao ni stabilnosti i likvidnosti kod kupovine i prodaje potraživanja i ostale finansijske aktive i pasive, pošto zvanične tržišne informacije nijesu u svakom trenutku raspoložive. Stoga, pravičnu vrijednost nije moguće pouzdano utvrditi u odsustvu aktivnog tržišta.

Rukovodstvo Agencije vrši procjenu rizika i u slučajevima kada se ocijeni da vrijednost po kojoj se imovina vodi u poslovnim knjigama neće biti realizovana, vrši ispravku vrijednosti. Po mišljenju rukovodstva Agencije, iznosi u ovim finansijskim izvještajima odražavaju vrijednost koja je u datim okolnostima najvjerodostojnija i najkorisnija za potrebe izvještavanja.

Prihod

4. Pregled ostvarenih prihoda je sledeći:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Prihod od EUROCONTROL-a, Brisel	3.752	3.789
Prihod od terminalnih naknada SMATSA	270	231
Prihod od naknada za izdavanje dozvole	9	14
Prihodi od projekata	1	-
	4.032	4.034

Troškovi materijala

5. Ove troškove čine:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi kancelarijskog materijala	(30)	(20)
Troškovi ostalog materijala	(7)	(4)
Troškovi goriva	(6)	(5)
Troškovi električne energije	(11)	(9)
	(54)	(38)

22.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Troškovi zaposlenih

6. Pregled zarada je sledeći:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi neto zarada i naknade zarada	(1.144)	(1.064)
Troškovi poreza na zarade i naknade zarada	(182)	(143)
Troškovi prireza i doprinosa na zarade	(561)	(571)
Troškovi dnevnica za službena putovanja	(30)	(44)
Troškovi prevoza i smještaja na sl. putovanjima	(127)	(141)
Troškovi zimmice	(61)	(57)

Troškovi privremenih i povremenih poslova	(80)	(119)
Troškovi Nacionalnog odbora Agencije	(48)	(44)
Troškovi Savjeta Agencije	(89)	(75)
Troškovi pomoći zaposlenima	(14)	(21)
Troškovi obrazovanja i obuke	(10)	-
	(2.346)	(2.279)

Ostali poslovni rashodi

7. Ostale poslovne rashode čine:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Troškovi PTT i transporta	(41)	(42)
Troškovi zakupa	(48)	(36)
Troškovi održavanja	(30)	(13)
Troškovi reprezentacije	(32)	(33)
Troškovi pomoći	(59)	(39)
Troškovi traganja i spašavanja	(638)	(725)
Troškovi osiguranja	(17)	(19)
Troškovi platnog prometa	(17)	(19)
Troškovi kontribucije EUROCONTROL-u	(364)	(332)
Troškovi poreza na imovinu	(4)	(5)
Troškovi neproizvodnih usluga	(95)	(58)
Ostali troškovi poslovanja	(6)	(28)
	(1.351)	(1.349)

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Amortizacija

8. Ukupni troškovi amortizacije za 2019. godinu u iznosu od 118 hiljada EUR-a (2018. godine 131 hiljadu EUR-a), sadrže amortizaciju nekretnina, postrojenja i opreme. Amortizacija je obračunata u skladu sa Napomenom 3.9.

Nekretnine, postrojenja i oprema

9. Nekretnine, postrojenja i oprema su prikazani kako slijedi:

	Gradevinski		
	objekti	Oprema	Ukupno
	EUR 000	EUR 000	EUR 000
Nabavna ili revalorizovana vrijednost			
<i>Stanje 01. januara 2019. godine</i>	<i>1.261</i>	<i>385</i>	1.646
Nabavke u 2019. godini	-	66	66
Rashod i prodaja	-	(16)	(16)
<i>Stanje 31. decembra 2019. godine</i>	<i>1.261</i>	<i>435</i>	1.696

Ispravka vrijednosti

			454
<i>Stanje 01. januara 2019. godine</i>	<i>227</i>	<i>227</i>	
Amortizacija 2019. godine (Napomena 8.)	57	61	118
Rashod i prodaja	-	(15)	(15)
			557
<i>Stanje 31. decembra 2019. godine</i>	<i>284</i>	<i>273</i>	
<i>Sadašnja vrijednost 31. decembra 2019. godine</i>	<i>977</i>	<i>162</i>	<i>1.139</i>
<i>Sadašnja vrijednost 31. decembra 2018. godine</i>	<i>1.034</i>	<i>158</i>	<i>1.192</i>

24.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Potraživanja od kupaca

10.

Potraživanja od kupaca se odnose na:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Potraživanja za terminalne naknade - SMATSA	813	806
Potraživanja za povraćaj stipendije	14	14
Ostala potraživanja (akontacije i sl.)	1	2

828	822
-----	-----

Kratkoročni finansijski plasmani

11. Kratkoročne finansijske plasmane čine oročeni depoziti kod:

	Kamatna stopa	Datum dopijeca	2019.
	% god.		EUR 000
“Hipotekarne banke” ad, Podgorica	0,15	16.02.2020.	550
“Hipotekarne banke” ad, Podgorica	0,20	16.02.2020.	900
“Erste banke” ad, Podgorica	0,10	11.01.2020.	600
“Erste banke” ad, Podgorica	0,30	11.01.2020.	300
“Prve banke CG” ad, Podgorica	0,10	18.03.2020.	250
“Prve banke CG” ad, Podgorica	0,15	29.01.2020.	50
“Prve banke CG” ad, Podgorica	0,15	07.01.2020.	50
“Prve banke CG” ad, Podgorica	0,15	30.03.2020.	100
			2.800

Gotovina i gotovinski ekvivalenti

12. Gotovina je prikazana kako slijedi:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Blagajna	3	-
Žiro račun	179	266
Devizni račun	883	703
Kreditna kartica	3	-

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA**Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak**

Agencija za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica poslovanje obavlja preko “Crnogorske komercijalne banke” ad, Podgorica, “Hipotekarne banke” ad, Podgorica, “Prve banke Crne Gore” ad, Podgorica i “Erste banke” ad, Podgorica.

Unaprijed plaćeni troškovi

13. Unaprijed plaćeni troškovi iznose 116 hiljada EUR-a (2018. godine 109 hiljada EUR-a) i čine ih razgraničeni troškovi kontribucije EUROCONTROL-a za prvi kvartal 2020. godine - 94 hiljade EUR-a, razgraničeni troškovi licenci - 10 hiljada EUR-a i razgraničeni troškovi osiguranja - 12 hiljada EUR-a.

Obračunati nenaplaćeni prihodi

14. Obračunate nenaplaćene prihode, u iznosu od 569 hiljada EUR-a (2018. godine 446 hiljada EUR-a), čine prihodi od EUROCONTROL-a za 2019. godinu koji će biti naplaćeni 2020. godine.

Državni kapital

15. Kapital Agencije, na dan 31.12.2019. godine iznosi 3.350 hiljada EUR-a (2018. godine 3.350 hiljada EUR-a) i predstavlja osnivački ulog Države Crne Gore u iznosu od 30 hiljada EUR-a i kapital nastao procjenom vrijednosti izvršene od strane ovlaštenog procjenjivača sa stanjem na dan 01.01.2015. godine u iznosu od 3.320 hiljada EUR-a.

Pregled promjena na kapitalu prikazan je u Iskazu o promjenama neto imovine (kapitala).

Neraspoređeni dobitak

16. U poslovnoj 2019. godini Agencija je ostvarila dobitak u iznosu od 189 hiljada EUR-a (2018. godine 257 hiljada EUR-a).

Ukupni neraspoređeni dobitak iznosi 3.023 hiljade EUR-a.

26.

AGENCIJA ZA CIVILNO VAZDUHOPLOVSTVO, PODGORICA

Napomene uz finansijske izvještaje – nastavak

Kratkoročne obaveze iz poslovanja

17. Ove obaveze čine:

	2019.	2018.
	EUR 000	EUR 000
Obaveze prema dobavljačima	147	147
Obaveze prema članovima Nacionalnog odbora	-	4
Obaveze za doprinose na zarade i naknade zarada	-	1
	147	152

Obaveze prema dobavljačima se odnose na obaveze prema EUROCONTROLU, Brisel u iznosu od 128 hiljada EUR-a, ICAO, Montreal - 5 hiljada EUR-a, Direktoratu civilnog vazduhoplovstva Srbije, Beograd - 2 hiljade EUR-a, "Crnogorskom telekomu", Podgorica - 3 hiljade EUR-a i ostalim dobavljačima - 9 hiljada EUR-a.

Nezavisnim usaglašenjem salda sa EUROCONTROLOM, Brisel utvrđeno je da je u poslovnim knjigama Agencije obaveza prikazana u većem iznosu za 34 hiljade EUR-a. Do momenta usaglašenja salda nismo u mogućnosti da utvrdimo eventualne efekte na finansijske izvještaje Agencije.

Sudski sporovi

18. Prema riječima odgovornih, protiv Agencije za civilno vazduhoplovstvo, Podgorica se ne vode sudski sporovi.

Izvještaj revizora - strane 1 - 4.